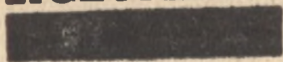
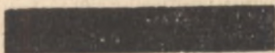

LICETI ERNŐ

**LAPKIADÓ RT.
CLUJ-KOLOZSVÁR**

LIGETI ERNŐ:

VONÓSNÉGYES

ELBESZÉLÉSEK

161.839

LAPKIADÓ R. T. CLUJ-KOLOZSVÁR

1 9 2 8

THE NEW YORK

LIBRARY

1873

THE NEW YORK

VONÓSNÉGYES

Egy kisebb vegetáriánus vendéglőbe jártam étkezni, a már ismert Strohmajer-vonósnégyes tagjaival, akik az év egyik felét az utódállamokban barangolják végig, de a telet hősiesen a fővárosban huzzák ki, azért mondom, hogy hősiesen, mert valóban ritka kitartás kell hozzá: déltől estig, be a késő éjjeli órákba, korgó gyomorral csak próbálni és amikor történetesen nincs próba, letűnt zenei nagyságok szellemeit idézni az opera karzatán, kis villanylámpával a kezükben és emelni is a partitúrákat, vastag könyvek az ölükben, így végigkibicelni az előadást. A dolgok ismeretéhez tartozik, hogy egy-két este valamelyik hangversenyiroda megrendezésében fellép ugyan az együttes, a lapok is megírják az obligát harminc sort, a közönség is tombol, a siker is kétségtelenül igen nagy, dehát édes istenem, annyi jó kvartett van a világon és a hangversenyiroda kegyesen engedélyezett morzsáiból csak szűkösen lehet kívánni a jobb napokat.

Ám ezek olyan dolgok, amelyekkel minden újságolvasó ember tisztában van. A művészet manapság: luxus és csak azok keresnek, akik az európai körülrajongottság legszédeibb ormain járnak. A zenei pálya hiábavalóságán mi nagyon sokat tünődtünk; a zöldborsós omlett és a káposztáskocka közötti intervallumokat rendszerint a hiábavaló társadalomtudományi elmélkedésekkel szoktuk kitölteni és bár tisztában voltunk, hogy nem segíthetünk bajainkon, éppen úgy nem untuk meg ezt az ártatlan, minden forradalmiságtól

mentes vitázást, mint az említett vegetáriánus kosztot.

A Strohmajer-négyes primhegedűse maga Stroh-majer Herman volt, a bécsi operaház hajdani híres hegedűse, aki fiatalabb éveiben Amerikában is megfordult, amiről különben néhány megtépszott babérkoszorú is tanuskodik. Strohmajer önálló háztartást vezetett és a vitrinbe közszemlére kitett babérkoszorúk levelői így kerültek lassanként a levesbe, páclébe és egyéb ételkészítményekbe. A másodhegedűs Bodó Elemér volt, egy harmadévről kicsöppent műegyetemi hallgató, de ez még a század elején történt és azóta az ő halántékán is nyomot hagyott az ősülés. A mélyhegedűs kivételesképen fiatalember volt, harminckét éves, Fenichelnek hívták, esténként egy Cafe-koncertben is működött. Társaságunkban nem volt tulságosan népszerű, mert igen hangosan beszélt és folytonosan kritizált. Végül meg kell említenem Frei Leó urat, aki a gordonkát kezelte, de ő maga is hangszer volt, a mélyhurozatú instrumentumok egy neme.

Nem vagyok hivatásos muzsikusz, amint hogy nem vagyok hivatásos növényevő sem. Hogy a többiek megtartották-e a husevés tilalmát, nem tudom. Fenichelért semmiesetre sem tenném tűzbe a kezem. Frei Leó ellenben meggyőződéses vegetáriánusz volt, leritt ez egész külső megjelenéséről.

Kicsiny társaságunk kiemelkedő cseménye volt, hogy a mult év karácsony hetében Frei Leó megházasodott. Neje egy fitos orrú konzervatoriumi növendék, valami terménykereskedő leánya, aki egy időben Frei Leótól tanult hegedülni és így a zene mefiszttoteleszi hullámai sodorták őket egymáshoz. Nem volt különös jelenség, de amint álla alá illesztette a hegedüt, egyszerre megszépült az ar-

ca. Ama szerencsében részesültem, hogy egyszer-másszor vendégszeretetüket is élvezhettem.

Leó házasságkötése után is megjelent nála a vendéglőben. Órákig beszélt felesége rendkívüli értékeiről és minden retorikai felkészültségével próbálta megértetni velem, hogy olyan nő még nem volt, mint az ő kicsiny asszonya. Ennek bizonyosságául minden egyes alkalommal ütött-kopott kis noteszből fényképet huzott elő. Már-már azt hittem, hogy nagy boldogsága közepette megfellekedzik a zenéről is — de nem úgy történt. Leó beolvasztotta a feleségét a harmoniák nagy művészetébe. Külön elméletet állított fel, amelynek lényege, hogy a zenének is megvannak a maga sexuális polusai és a zenei fluidum azonos az idegek villanyos fluidumaival és egyazon elem teszi kontemplatívvá, majd szertelenné úgy a zenei, mint az erotikus hangulatot. Én azért szerettem Leót, mert szivszorongatóan szépen tudott beszélni is ama rejtelmes zenei világról, amelyben jómagam cicerone nélkül egy lépést sem mertem volna tenni. A többi három muzsikus nem ilyen volt. Azok csak muzsikálni tudtak. Mámoros kapcsolataik hangszereikkel csupán abban a pillanatban kezdődtek el, amikor megpillantották maguk előtt az első hangjegyeket. Leónak nem volt szüksége ilyen delejes elindításra. Megfoghatatlanul gazdag ösztönéletet élt és mint egy hatalmas rádióállomás, a mindenség levegőjéből kapta ki a neki megfelelő akkordokat.

Amint már említettem, nem érzem magamat illetékesnek elbírálni, hogy ki volt a négy között a legkülönb muzsikus, ők mindig „négyen“ játszottak. Egyesek azt állítják, hogy mert a primhegedűs a vezető szólam, hát ő, a legkülömb is -- de ez nyilvánvalóan laikus megjegyzés...! Nem

vonom kétségbe, Strohmajer vagy Bodó Elemér fejlettebb technikával ékeskedhetett, de legtöbb szíve mégis csak az én Leó barátomnak volt. Mi csoda könnyeztető ömlengések asztalbontás után, a kés és villacsörgetés disszonáns hangjai között! Szent meggyőződésemmé vált, hogy Leó világát ép oly teljességgel tölti be a zene, mint egy ferences-barát világát a hit, amiről később meg is győződtem.

Leó a tél folyamán mind ritkábban jelent meg a vendéglőben, később el is maradt. Bodó Elemér csak a vállát vonogatta. Fenichel, aki újabban erősen parfümözte magát és felfrissített szegfűt hordozott zsaketjének gomblyukában, egyenesen ideges lett, amikor tőle kérdeztem meg Leó elmaradásának okát. Már azon az úton voltam, hogy lakásában keresem fel, amikor Leó egy este tíz óra tájban, borzasztó izgatottan, zavaros, kigyult tekintettel megjelent a vendéglőben.

Nem akart leülni és csak egy taktus-legyintéssel jelezte, hogy: szervusz! Cigaretta akar vásárolni a főúrtól és aztán megy azonnal tovább. Ez is meglepett, hiszen Leó nem volt dohányos. Felállottam az asztaltól, utána mentem. Leó rekedtes hangon csak ennyit mondott: na jó... nincs kedved egy félórai sétára?

Vele mentem. A folyó felé tartottunk, a csunya locs-poccos estében, be a sikátorokba, ahol már lassanként elnéptelenedett az élet. Leó dünyögött egy darabig, majd megállott a lámpa alatt:

— Tudod mire jöttem rá? Megcsal a feleségem!

— Ugyan ne bolondozz!

— Letagadhatatlan bizonyítékaim vannak. Megcsal, két hónapja rendszeresen. Mondd, látszik rajtam?

Elnevettem magam. Mi volna, ha minden megcsalt férjnek valóban a homlokára volna írva házasság életének nagy kudarca? A „felszarvazás“ ténye szerencsére csak szimbolikus, mondhatnánk stiláris szófordulat.

— Van egy kis csapszék a hid mögött. Minden este odajárok inni. Gyere velem.

— Mióta iszol? — tettem vállára a kezemet. — Teremtett ugyse, baj van!

Elhurcolt magával a csapszékbe. Gyakorlott mozdulattal két pohár borovicskát hajtott le, de olyan szomjusággal, mintha az egész világot el akarta volna nyelni.

— Várj csak... Tudod, kivel esal meg? Ne törd rajta a fejedet; ezt úgy sem találod ki; ez már túlhaladja a te fantáziád lehetőségeit; ez a valóság már oly erős, hogy egyenesen valószínűtlen. Fenichellel.

— A mi Fenichelünkkel? A vonósnégyes mélyhegedüsével?

— Fenichellel. A vonósnégyes mélyhegedüsével — biccentett Leó tompán.

Egy szót sem szóltam. Hallgattam, mint aki azonnal átérzi e szokatlan tragédia minden mélységét és magam is lehajtottam egy pohár égő pálinkát.

— Fenichel, a gavallér! — sikoltott ijesztően Leó — a fehér szegfűs bármuzsikus! Oh, már régóta sejtettem, hogy valami készül a hátam mögött... Azt tudod, hogy új turnéra készülünk. Nos, nálunk vannak a próbák. Hat hete minden áldott nap... De hiszen ez részletkérdés, — hagyta abba ijedten.

Leó szaggatottan, döbbenetes stakkatókkal, de minden eltulzó érzelmi melizma nélkül adta elő, hogy miként jött rá a végzetes felfedezésre. Ha-

tározottan komikus benyomást keltett, amikor utólagosan vett észre olyan jeleket, amelyeket egy jószemű embernek már az első pillanatban meg kellett volna látnia. Az asszonyi cselszövés száz kis árnyalatát bontotta ki előttem, mind szilárdabb magáraeszméléssel és előadása nyilvánvalóan meggyőzőtt, hogy az asszony sohasem szerette őt és megérdemli, hogy Leó minden lelkiismereti aggodalom nélkül rakja ki az utcára.

— És most mit fogsz csinálni? — kérdeztem tőle, de magamban már is aggodalmaskodva, hogy Leónak halvány fogalma sincs, hogy mit tesz ilyen esetben — egy igazi férfi.

Leó nagyot sóhajtott, majd minden átmenet nélkül ökölbe szorította kezét.

— Bosszut állok, olyan bosszut, amilyent még nem pipált ez a megveszekedett világ.

— Érdekes, — az évődő cinizmusnak bizonyos árnyalata volt a hangomban, amely nem kerülhette el Leó figyelmét — nem tisztelnél meg azaz, hogy beavass bosszud részleteibe?

Leó sötéten nézett reám, mintha előlegezni akarta volna a megtorló férj lendületét és kifelé tuszkolt a csapszékből.

— Mondd, ha ez veled történik meg?... Ha rajtakapnád őt, a feleségedet és barátodat, amint a hálósobában enyelegnek egymással... Képzeld ezt az aljasságot nyílt ajtók mögött... Ha megsemmisülve látod minden reményedet; az életed fekszik romokban... Mit tennél?

Habozás nélkül feleltem:

— Nem gondolkoznék. Megölném.

— Látod, ez az — diadalmaskodott Leó és hirtelen fény villant fel a szemében, amely mintha a sötétben maradt tájakat egyszerre világította volna be — megölni őt!

— Kit? — mondtam én, magam is megijedve a kimondott szótól.

— A férfit. Legelsősorban a férfit.

— Ó, én békét hagynék a férfinek. Az az érzésem, hogy a legtöbb esetben a nő a bűnös. Ezúttal is, noha nem szivelem Fenichelt. De mit avatkozom én bele a más dolgába... Hallgass szám, nem fáj fejem. Isten őrizz, hogy cinkostársa legyek, — mondtam magamban.

Leó azonban folytatta:

— Szeretnéd tudni, hogy hol és mikor végzek vele? Nem barátoskám, ezt neked se kötöm az orrodra, — most minden következetesség nélkül a fülembe sugta, — a hangversenyen fogom őt kivégezni.

Vállamat vonogattam. A kivilágított toronyóra hangosan az éjfelet ütötte. A lábam már átfázott a csatakos időben. Átmenni egy másik csapadékba pedig nem volt semmi kedvem.

Csak egy hét múlva láttam Leót, a koncerten. Lehet, hogy közben megfordult a vendéglőben, erről nem tudhattam, mert elúztam a fővárosból és beteg édes anyámat látogattam meg. Hogy őszinte legyek: már el is felejtettem Leó bosszúját, szerelmi ügyeit, de amikor megláttam a plakátokat: Strohmajer vonósnégyes, egyszerre az eszembe jutott minden.

Szokásom és jobb meggyőződéseim ellenére az első sorban váltottam jegyet. A függöny felgördült, viharos taps. Oh, a Strohmajer-kvartett mégis csak bejutott a tömegsikerek körébe. Kár, hogy most meg fogja zavarni a Beethoven ragyogó Ámollját egy belzebubi csiny, a fehér-fekete kottafejek közé belerobbanó icinyke-picinyke revolvergolyó.

Nem tudom, más is észrevette-e, vagy csak én

képzeltem így: Leó arca sápadt volt, mintha minden életet kilugoztak volna belőle. Egy másodpercenyi ideig úgy éreztem, emberi kötelességem felordítani a szinpadra:

— Vigyázzatok, itt gyilkosság készül!

De nem tettem, hiányzott hozzá az abszolút bizonyosság érzése... hátha mégsem... és én nevetségessé válok.

A négy ember, a négy frakk meghajtotta magát a rózsalugas háttérű szinpadon s az automatizmusig begyakoroltak óvatos mozgásával elhelyezkedett a négy zeneszerszám. Leó is átkarolta gordonkáját. Egy elektromos szemrebbenés és széles tárgyóval elindul a két hegedű... Egyenletes fegyelmezettséggel siet a hang tovaszárnyalására a másik két hangszer is, most a legizgalmasabb taktusok következnek, a világ négy sarkából összegyül, az univerzum minden forró, delejes rezgését jelenti e pillanat... A Leó arcán soha nem észlelt cinikus mosoly: most, most... Az önfeledkezés e felbuzgó morájában szinte telepaticusan tapintja ki az ember a megfoghatatlant... A tudatalatti élet lemélyebb dimenzióiba tévedve világosan tudtam, hogy Leó minő bosszura készül. Csodálatos, hogy ez eddig nem jutott az eszembe. Mert hogy Leó embert öljön, az első pillanattól kezdve nyilvánvaló ostobaságnak tetszett.

Már Leó kezdi is. Strohmajer idegesen sziszszsen fel, a többiek is észrevesznek valamit. Leó tönkre akarja tenni az együttest. Leó megbontja az isteni harmoniát, Leó a megtorlás legkegyetlenebb nemét találta ki: nemcsak Fenichelen állani bosszút, de az egész világrenden!

Még áll ez a fenséges felépítmény. A négy nyirettyű, amelynek rezgésén nyugszik a beethoveni világ, még egyensúlyban tartja egymást. Ráné-

zek a szomszédom arcára: kitágult szemmel bámul a levegőbe és nem sejti, hogy földalatti indulatok kataraktái szonnal felforgatják a Nyugalmat. Másik szomszédom arcára nézek: nem, a szeizmograf nem lendült ki: egy szemüveges professzor előrehajlik és a lélekzetét is visszafojtja. Mit tudjátok ti? Én már megéreztem az első földlökést és azok is, odafenn a szinpadon...

Hát nézzetek a Fenichel arcára! Ez a simára kiberetvált, kissé pocakos életművész most egy gyermek ájult és könnyörgő tekintetét ejti le Frei Leó lábaihoz. Krsz... Megint történt odafenn valami. Kegyelem! Három nyirettyű a vízbeesettek kétségbeesésével küzd a negyedik ellen. Mint ha egy istenséget akarnának kimenteni a romok alól...

De mi ez?... Leó arcáról egyszerre eltűnik az a cinikus vonás az áll alatt és a homlokára kibeszélhetetlen bánatosság ereszkedik alá. Ő, a gordonka hangja veszi át a szólamvezetést és az igéző, puha hang urrá lesz a teremben, végiglebegve a karzatig, mint egy királyi slepp. A fortissimo e fordulatanál átheviti az összes húrokat és az első hegedű pizicatói a megbékülés apró gyöngyeit csengetik, mint amikor karácsonyfa alatt a fűszeres légben megindul a kis csengő. Fenichel mély hegedűje bókol a gordonkának és Frei Leó gordonkája visszabókol a mély hegedűnek. A négy hangszer a horgonyt vetett hajók fölényével köti át magát a testvéri lánc szövédékébe és egy magasztos tétel kupolája alatt összekovácsolódik a négy: eggyé, alkimikus olvasztótégelyben oly sorszerűen, hogy ezt maga a gondviselés sem tudná utána csinálni.

Néhány óra múlva ismét a megszokott asztalomnál ültem a vendéglőben, bejött Leó felgyűrt

gallérban, nyakig behuzódva, révedezve állott meg előttem:

— Bocsáss meg. Te ott voltál a színházban. Oly pompásan, oly fenségesen ment az együttes, mint soha! Hát tehettem másként?

Megszoritottam a kezét. Egy pillanatig sem kétkedhettem, hogy teljes mértékben igaza van.

MR. ROBINSON

Fejjel a földnek borulva feküdt a sűrű fűben. Este volt már, amikor felébredt. Riadtan dörzsölte ki szeméből az álmzavart. Csak a csillagok fényeskedtek az égen.

Robinson fregatta-hadnagy felült, csuromi víz volt. Hogyan is történt csak? Tegnap még ott állott látesővével a hajóhidon, a térszélesség 226 és az időmagasság 113 foka között. Az indigókék csapatok ellen vezette a flottát, bumm, bumm, csapkodtak a gránátóriások és a szürke, páncélalkotmányok, mint óriási kor masztodonjai vergődtek az égő alkonyatban. — Az indigókék flotta erősítést kapott a 20-ik számú cinóber flottától — rikoltotta be egyik torpedózúzó telefonja a fülébe. — Eh mit, annyi baj legyen! — Robinson új támadásba kezdett.

Hogy is történt csak? Igen, most a sáfrány flotta balra kanyarodott a tengeren, beleékelte magát a két hajóhad közé... Előre, előre, győzelem... az ő hajóhada!... és akkor kelet felől döbbenetes lökés, mintha az ember hátgerincét törte volna be irtózatos ököl... és azután a vihartölcsér freckelő sós vize a szájába... és azután semmi...

— Tegnap... este volt, micsoda zenebona, ma újra este, mi történt velem? — nézett szét tanácstalanul Robinson. A ruháját kiette a piszkos víz, vállszalagját valahol lesodorta az ár. Egyik csizmáját magába szivta a tenger, untatván tovább magát egyhangú énekével, néhány méternyire tőle. Hajából a tiszt óceáni bozótot rázott

ki, az égre nézett és akkor először látta meg a csillagokat.

Le lehet élni egy életet, amig végre megérzed, hogy csillagok is vannak a világon! Ezer és ezer aranyszög a levegőben, vajjon mi tartja őket? Hűvösek, némák, kegyetlenek. Ember a csillagos ég alatt.

— Mint ama másik—tápászkodott fel Mr. Robinson, belekapaszkodva szabad karjával egy szivós páfránygyökérbe — mint ama másik, elődöm, Crusoe. Nevetni próbált. Tenyerét odatartotta a szája elé, belekiabált az éccakába. És a hang elszaladt, mint a kilőtt nyíl. Semmi válasz, csak a tenger mórlikált a partnak: édesem!

Robinson meg-megbotlott a nedves, derékig kötő fűben. Éhes volt, nem volt mit egyék. Szomjas volt, nem volt mit igyék. Csak a csillagok voltak. És tenger. És ő egyedül...

A hajnal, mint akihez semmi közünk sincs, csak a nézőtér mögött sejtjük, a meg nem közelíthető rendező, új kulisszát tolt ki az égboltozatra. Robinsont elhagyta jártányi ereje. Meg kell halnia és rárogyott egy ledőlt fatörzsre. Aludt is már Robinson, csöndes volt, paradicsom-madár szállott a mellére, tollat ejtett.

Igy találta őt mg egy benszülött. Izmos teste sötéten égett a napban, vállán kosár, a kosárban halak. Mesterséges légzést alkalmazott, életre ébresztette Robinsont.

— Ki vagy, te ember? — nyöszörgött Robinson, — te, te jötevő! Adj innom.

Az ember megittatta, leült melléje, zsongott a sok virág és ő előszedte fuvoláját.

— Ne furulyázz, mondd meg, hogy ki vagy? Vagy vezess e helység parancsnokához! Kik tartják megszállva a helységet?

Az ember bambán nézett reá.

— A helységet, ha mondom. Nehézfejű vagy. Hát... kik itt a katonák?

— Katonák?

— Te bolond, hát nem tudod, hogy mi az a katonaság? Talán még azt sem tudod, hogy háború van?...

— Háború?

— Az. — Robinson kíváncsian pillantott az emberre és visszanyerte önuralmát.

— Ezt a szót sohasem hallottam.

— Bolond vagy. Vezess más emberhez.

— Uram, nem vezethetlek. Itt nincs több ember az egész szigeten. Én vagyok az utolsó ember.

— Utolsónak utolsó vagy, de embernek nem vagy ember. Beszélj!

— Ezt csak furulyán lehet elmesélni, — mondotta a másik és leült a fatörzsre. A furulya zengzetével mondotta el, hogy nem is olyan régen életerős kis nép lakott e vidéken. Hatalmas, de kietlen földterület terült itt el, csak a közepen pompázott a természet, körülötte pusztaság. A nemzet egy-két tagja néha vadászat közben a part felé is elkalandozott, hol koronként emberek jelentek meg, de látva a széléről, hogy lakatlan a vidék, tovább állottak. — A törzset ősz főnök kormányozta, aki figyelmeztetett bennünket, hogy féljünk tőletek, idegenek, mert ti rosszat akartok és megmérgezték az ittenieket. Nem ti vagytok a rosszak — mondotta — csak a szavatok, a szó rossz, az ember az jó. Kerüljük a rossz szavakat, — mondotta, — mert azok löknek be az áradatba. Most már emlékszem, rémlik nekem a te szavad is: háború. Ezt a szót tiltotta meg nekünk ősz főnökünk, hogy ajkunkra vegyük. Amit nem ismerünk, — mondotta, — attól nem kell fél-

nünk. A háborútól való védekezés már háborút jelent. Jobb nem tudni e szót. És mégis az a borzasztó, ami alighanem a ti szavakat jelenti. Egy szép napon füstöt hányt a föld, kitágult a mélység, tűz, láva csapott fel és minden eltűnt a tengerben. Csak egy kis térség maradt meg belőle. Látod, addig tart, ott már a tenger. Én meg maradtam egyedül, odaverve a sziklapadhoz. És az a fehér zászló, amit ősz főnökünk kastélyából csavart ide a szél. Más minden eltűnt.

Robinson kételkedve nézett rá:

— Nem értelek.

— Igen, ez a háború. Ezt a szót tiltotta meg ősz királyunk.

— Bolond vagy, bolond, bolond. Ez nem háború. Ez földrengés. Mit tudom én, micsoda katakizma szakított le benneteket a világ testéről... Csak azt tudom, hogy el vagyok veszve — mondotta inkább önmagának Robinson. — Ó én szerencsétlen! Hajó nem jön erre, ha csak újabb hajótöröttet nem dob ki a tenger.

A bennszülött közelebb simult hozzá, ujjával megfogta egyenruhája gombjait.

— És te honnan jössz, idegen?

— Én, én a háborúból jövök. De az igazi háborúból, ahol az emberi akarat csatázik az emberi akarattal. A parancsnoki hidról jövök. Jövök a nagy halotti torról, mely felett összecsapott a tenger.

— Beszélj nekem a háborúról, — lihegett a bennszülött és csillogó szemmel nézett a hajóstisztre.

Most megindultak a zsiros televényben. Robinson a magányosságtól menekülése egyetlenegy útjának tekintette, hogy életéről beszélhetett. Embert akart látni maga körül, embert, aki meghall-

gatja őt és folyton beszélt, mint aki azt hiszi, hogy ebbe a nagy, talán örökös egyedüliségbe beleépítheti a valaha tömegben élt ember emlékezetét harcával, vergődésével, előtörésével és hősiessé bukásával egyetemben. Szavai így, a távolban komikus értelmezésre találtak. A másik magányos kitágult pupillával hallgatta beszédét, mely számára az új, sohasem hallottnak ingerével hatott. Ennek fantasztikus volt minden erőfeszítés, ami az óceánon túl történt, a világháborús kataklizma, mely már egy nemzedék óta pusztít, tizedeli, nemteleníti az emberiséget és amelyről minden borzalmassága ellenére is kigyult arccal beszélt Robinson.

— Ez hát a háború, — nézett maga elé a bennszülött és mélyen elgondolkozott.

— A háború... az emberiség... s erről te mit sem tudsz. Hogyan is nevezzetek te elszakított csodabogár? Te, Péntek, kivel együtt kell leélnem már életemet, távol az emberiségtől, mint egy kidobott rongy — ernyedte el Mr. Robinson, de nem sirt, mert az angol hadsereg egy tisztje akkor sem ejt könnyet, ha örökre egyedül kell is élnie, tropikus számkivetésben.

Igy teltek a napok. Robinson fásultan, életunalommal bolyongott. Péntek meg egész nap vad, hal és élelem után szimatolt. Elcinte gyűlöltek egymást. De mindketten türelmetlenül keresték egymás arcát és este, a csillagos ég alatt két ember összeült. Robinsonnak beszélnie kellett Európáról, lángbaborult világrészekről. A tűz csöndes árnyékában „Péntek“ hozzásimult és lelke megtelt vágyakozással az ismeretlen után. Robinson pedig beszélt, mert önönmagát élte ki múltja elmondásában. Péntek olyanná formálódott, mint Robinson. Mindent tudott már, mint a költő, ki kézi könyvekből ismeri Velencét, imáginációs

képessége ver szint és izet álmaihoz és mikorra odaérkezik, nem érik meglepetések... Péntek már stratégiai terveken törte a fejét, kinzó, új lehetőségeket talált ki az emberiség egymásra úszítására és a lobogó tűzrakás mellett Robinson sokszor nézte el szenvedélyes arcát, melyen belső vívódások sebhelyei látszottak.

Robinson lassanként megnyugodott. — Az én teremtményem, — pihentette tekintetét Pénteken, — olyanná tettem, amilyen én vagyok. Gondolatokat adtam neki, hogy nyomomban gondolkodhasson, képeket, idegpályák útjait, embert csináltam belőle, elhervadt emberiségem új példányát. Nem Pénteknek, Vasárnapnak fogom őt hívni, mert a lakatlanság ez ördögi szigetén ő számomra: az Emberiség.

A rohanó időkben immáron évek peregtek le, hajók kék füstje sehol.

Robinson elképzelte, hogyha Európába tennék át Pénteket, nem volna sem jobb, sem rosszabb társadalmi lény, mint a többi. De valahogyan, anélkül, hogy számot tudott volna adni magának, kezdte meggyűlölni Pénteket. Egy embert látott maga előtt, egy kitermelt szociális példányt a magánosság Toricelli-féle légüres terében, akit, mint kísérleti anyagot eleinte nyugodtan, mondhatni analitikus alapon figyelhetett, de most kezdett undorodni tőle. A szavak, ahogy Péntek rajtuk keresztül az életet nézte, a Péntek liusága, optimizmus, uralomvágya, kíváncsisága, az egész összetákolt ember az emberiségnek valami elborzasztó, eltorzított képét ébresztette fel benne. Csak nézte Pénteket és önönmaga előtt is titkolta észrevételeit. Ez az ember: őmaga volt, alteregoja, mint egyén az akkori emberiség, lelki tényezők, kozmikus determináltság függvényeképen és hogy

ő nem csinált egyebet, mint ráerőszakolta saját énjét, ráaggatta generációjának viseltes ruháit. Ezt sajnálom én, — kapott a fejéhez Robinson, — ezért kesergek, ez hát az elveszített paradicsom?! S amit nem tudott meglátni Robinson az emberi szándékok és elhatározások nagy fergetegében künn az életben, kadettiskolában, piacon és parlamentekben, amit nem tudott meglátni önönmagán sem: Pénteken látta meg: az emberiséget és elcsuklott a gondolat a koponyájában és szive csörömpölt, mint az üvegeserép és szaladt le, letakarva arcát a dombról a tenger felé és nem mert feltekinteni és már-már elveszítette a szikes partot maga előtt, amikor:

imbolygó csónak vetődött a parthoz, benne néhány utas.

— Hogyan, itt emberek laknak? — kérdezték Robinsontól és megnézték jobbról-balról, mint egy fantasztikus bennszülöttet. Mert lassanként kihullott Robinsonból minden európai, az idő a gyermekmesék vademberéhez tette hasonlóvá. Az idegenek elmondották, hogy hajótörést szenvedtek s hogy ők harcos katonák, nagy csatákat vívnak a tengeren, hajójuk elsüllyedt s így vetődtek ide. Az egyik közülök, aki bizonyára tiszt volt, odament Robinsonhoz és legnagyobb csodálkozására észrevette, hogy Robinsonon egyenruha van. Robinson felfedte kilétét. Amikor a csónakosok meghallották nevét, összezsápták kezüket. A tiszt megjegyezte, hogy Robinson belekerült a történelembe és hogy hőstetteit a harcos világnemzedék őrzi. Robinson fásultan vette tudomásul, hogy egy bizonyos Robinson sorhajóhadnagy hadi erények zászlótartója a külső világban, de már nem érdekelte semmi sem, ami összekapcsolta az emberiséggel.

— Uram, te velünk jössz. Noha nincs hely a csónakon, téged még valahogy felveszünk. Ha mindjárt sorsot kéne huznunk, hogy egy ember tengerbe vesse magát miattad, akkor is.

Robinson fáradtan intett. Ekkor előbujt a bokrok közül Péntek és sirva kérte őket, hogy ne hagyják ott. A csónakosok összenéztek. — Téged nem vihetünk, a te számodra már igazán nincs hely. Nekünk mennünk kell a nyílt tengerre, hogy utolérjük a hajórajt, mely elvonul az óceán e részről. Légy nyugodt, ha majd hazaérünk, figyelmeztetni fogjuk az akadémiát, hogy itt egy ember él a szigeten, akiről senki sem tud. És érted küldünk, jó ember.

De Péntek földrevetette magát, ordított, hogy vigyék el. Átkulcsolta Robinson lábait és könyörgött neki:

— Te keltetted fel bennem a külvilágot, te oltottad belém e nagyszerű kort, te gyilkoltad le bennem a múltat. Ments meg, vigyél ki innen, te tartozol nekem ezzel!

A csónakos tiszt odalépett Robinsonhoz és vállára ütött:

— Pajtás, gyerünk! Nincs egy pernyi vesztendő időnk. Majd alkalmilag eljövünk ezért a furcsa bennszülöttért.

De Robinson elhárította a vállveregetést. Egy lépést tett feljebb a dombra, hogy mindenki lássa és emelkedett hangon szólott:

— Nem, emberek, nekem nincs közöm hozzátok. Felejtsetek el és hagyjátok meg számomra a magányosság édességét. Én itt akarok élni — egyedül. És helyettem vigyétek el magatokkal Pénteket, hadd teljék be ő a világgal, vigyétek el, vigyétek el, gyorsan, mossátok fel, mint a hullát a mosogató asszonyok. Egyedül akarok lenni. Vi-

gyétek el, takarítsátok el, szabadítsatok meg — önmagamtól — és most tenyerébe temette az arcát Robinson és csak a hangja csuklott.

A csolnakosok összenéztek, részvétellel bólogattak. A csendet az előrefurakodott Péntek törte meg.

— Bolond — mondá Péntek reámutatva, — bolond ez az ember. Vigyetek el engem, nem bánjátok meg, el kell vinnetek.

Péntek beprézelte magát a kormány orrába és amikor mind bennültek, hajrával nyomta el maga elől a partot. Nagy sietséggel távolodtak, csak egy pont volt a hajó a távoli azurban, Robinson levette arcáról tenyerét. Felnézett a csillagokra. Este volt. Szeszélyes égi geometria. Ezer és ezer aranyzög a levegőben. Vajjon ki tartja őket? Ember a csillagok alatt.

Robinson boldog volt.

AZ ORATÓRIUM

I.

A színházban ismerkedtek meg. Goldenfach a felső erkélyen ült és kis villanylámpával a kezében a partitúrát olvasta. Mellette két leány vihogott és pajzán megjegyzéseket tett a szemüveges fiatalemberre. Az egyik, fekete, Rachel-szemekkel, egy pillanatra kis félcipőjét is odaértette a fiuhoz, aki csodálkozva nézett szét, de hallgatott.

Felvonás közben, amikor Rachel a bonbonos skatulyát leejtette a földre, Goldenfach úgy érezte, hogy férfi és kitérnie nem lehet. Aztán együtt mentek haza, Goldenfach a két leány között és nagyban magyarázta:

— Legnagyobb dolog a világon, érintkezni tudni az emberekkel. Gondoltak-e arra már maguk — lehetetlen rá nem gondolni sokszor, egyedül, a magányosság, hogy úgy mondjam, ünnepélyes perceiben, — hogy milyen távol vagyunk egymástól, külön-külön bolygó, igen, külön muzsika, külön bánatokkal, igen... Hogy úgy mondjam, zárt világ vagyunk, önmagában befejezett, egyedülálló szólam, melyhez nincs köze más muzsikának.

— Mit akar ezzel mondani? — kérdezte az egyik pozsgás arcú, akinek széles csipője ingerlően ringatta magát a szeszélyes téli szélben.

— Hogy mit akarok mondani? Azt akarom mondani, hogy gesztusaink vannak és minden gesztus: védekezés. Hát ezt!

— Furesa ember, — suttogta maga elé a másik és meghívta Goldenfachot magukhoz.

Goldenfach az éj folyamán revideálta a nap

cseményeit. Kis, kottalapokból összeeszkábált fűzetbe néhány hangjegyet jegyzett fel. Bizonyos oratóriumhoz.

Másnap beállított Rachelékhez. Rachel, aki egyébként szűk polgári környezetben Aranka volt, az ablakból leste vendégét. Goldenfach megérkezett; mint jólnevelt és szerény fiatal emberhez illik, a küszöbön előbb megtörülte a lábát; végsőt igazított nyakkendőjén; bekopogtatott. Aranka sebtiben néhány fahasábot rakott a tűzre, a kályha mellé ült, lábát keresztbe téve, kezében selyemhimzéssel és felvette arcára a távolbamerengés ama réveteg mosolyát, amely a fiatal lányokat annyira jellemzi.

Múltak a hetek és Goldenfach hattól nyolcig vendég volt Racheléknél. Hébe-korba virágot is vitt, néhány szál összedrótozott fehér szekfűt.

— Ha virágot hoz, ne drótozza össze, mert az nem modern.

Goldenfach elpirult. Mentegetődzött, hogy ő már rég visszavonult a nagyvilági élet külsőségeitől és nem csoda, ha nem tud lépést tartani velük. Egyébként is életét bizonyos oratóriumnak szenteli.

— Mi maga tulajdonképpen, Goldenfach? — kérdezte Aranka azzal az őszinte, meleg érdeklődéssel, amely férjhezmenendő hajadonoknak szintén jellemző tulajdonsága.

— Muzsikus, egyszerű muzsikus. De a hangok egész dzsungelje szunnyad bennem. Ám nem, nem szabad felköltetni a muzsikus oratóriumát, tudja, hogy úgy mondjam, vokális mesterművét, — tette hozzá magyarázólag. — Hogy miről szól az oratórium? Hát miről, édes Istenem? Az életről. Ezt akarom megcsinálni, kikomponálni, csákánnyal, vésővel kikaparni...

Igy beszélt Goldenfach és bátortalan hangja mind erősebb lett, mind harsogóbb és már világitott is a szobában, mint a bőfényű villany.

Aranka mindezt idegennek érezte, de behunyta szemeit, hajfürtjeit Goldenfachhoz közelítette és meleg páráját arcába lihegte.

— Igen, a mellényem alá akarok nyulni, ahol a szívem dobog, — folytatta Goldenfach. A leány pedig kíváncsian pillantott a mellény felé. Szavakat hallott, értelmüket nem fogta fel, de a szavak muzsikáltak és ez elég volt.

...Ujabb hetek múltak, a városban már több-
izben megkérdezték Arankától az ismerősök, hogy lehet-e gratulálni. Aranka apja, a hórihorgas kalmár pedig elővette a leányt:

— Mi lesz? A legszebb partikat elpaccolod! Fein, a ruhakereskedő elvett volna, de nem mer közelíteni, amíg ez a fenebetyár itt lábatlankodik. Szegény leány vagy, hát úgy gondolkozz. Na!

A vége az, hogy Aranka a Goldenfach felesége lett. A stráfszekér átszállította a két szoba burtort, az após sajátkezűleg verte fel az új otthon ajtófélfájára a mezüzét, Goldenfach pedig bekerült a színházba primhegedűsnek.

II.

Felséges szép nyomor volt. Legalább is Goldenfach ennek találta. De Aranka duzzogott, szitkozódott, párnájába sirt és fájlalta kidolgozott újjait, amelyeket mosás közben felmart a szóda. Goldenfach sehogy sem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A másodkarmesteri állásba is Slezák került és Aranka, aki e házasságtól gömbölyű testformáinak társadalmi megbecsülését várta, pénz híján nemcsak a fehérroka-garnitúráról volt kénytelen lemondani, de a betétes sevrócipőjéről

is, ami nélkül pedig a mondain-életet alig tudta elképzelni.

— Aki nem tud feleséget tartani magának, az ne nősüljön meg. Miért nem nézel más pálya után, Goldenfach?

— De drága Máriám, — szepegett Goldenfach. — az oratórium...

— Mit oratórium? Mi az, hogy oratórium, amikor nap-nap után krumplileves kerül az asztalra?

— Hidd el, Máriám...

— ...hogy bolond vagy és éhenkórász. Különben is — miért hivól engem folytonosan Máriának?!

— Tudod, az oratórium rólad szól, Máriáról. A drága isteni asszonyról. Minden siciliano, minden recitativ és minden ária rólad...

— Máskor meg Rachel...

— Az is te vagy és minden. A főtéma hatalmas G-durja, a közös larghettója, téged dicsőít baszus és tenor. Szeretlek...

— Szamár vagy, — fordult el bosszusan Aran-ka. Harmadnap pedig hazament apjához, a zord-szívű kalmárhoz.

Goldenfach magára maradt. Esténként megette a maga két pár virslijét és dolgozott az oratóriumon. Ilyenkor megszépült fonnyadt zsidó arca és harsogtak benne melódiák és lázongott a tenor, kapkodtak a szólamok szükitett menetekben és a nagy tételt széles harmoniák rekesztették be. És mint a hegyi patak, minduntalan visszatért a csengő szoprán staccatója — ó Mária! — és forró könnyesepp hullott alá a Goldenfach színes ingmellére és minden kész volt már, Sion kéksége és Cherubinok is és Zebuoth sulyos lépései is düngöttek. Csak Mária, a kis fekete szatócsleány bujkált még valahol és ilyenkor úgy égett, úgy sirán-

kozott a szerzői szív, mint a meggyújtott nedves fa, sistergő, sűrű füsttel.

— A melódiák fájdalomból születnek, — vigasztalta magát Goldenfach. — Ha nem volna fájdalom, ki kellene találni... Csak nyulj erősen a mellényed alá, Goldenfach, két kézzel rántsd ki, amit ott találsz. Gyökerestül, hallod, hogy vérezzék belé...

De voltak órák, amikor sirva ült ágya szélén és elnézte a bánatos ruhadarabokat az ajtóra függesztett fogason, a komor és titkos sifont és az esernyőt is a sarokban. És szivta magába a szoba levegőjét, amelyből már elszállott a női test illata és zokogva kuporodott össze a fal mellett.

— Te, te... kedves, — mondta neki. — Olyan árva vagyok, mint a feltartott ujj!

De érdekes, amikor a zenekari együttesben dolgozott, büszkeség vett rajta erőt. — „Mit, dobosok, oboák és general-baszus?... És te, te rothadt kis frakk a palpituson?! Nyomorult kis botosok! Mit tudjátok ti, hogy itt a zöld lámpa alatt, dohos füzetek felett egy uj Händel nyomorog koszos ötven pengőért?!

Máskor meg Londonba igyekezett: Händel is úgy tett. Ott kell megírni, befejezni az oratoriumot, rongyok közt, padlásszobában! — Már össze is pakkolta a hangjegyeket, a három puha gallért, a fakult kájszert. El is indult... a Zöldfa-utcába. És visszakoldulta Arankát.

Aranka csak egy feltétel alatt mutatkozott a megbocsájtásra hajlandónak: ha Goldenfach nem muzsikál többet és rászánja magát praktikusabb pályára. Goldenfach leborult előtte, megcsókolta az asszony pongyoláját és könyörgött, hogy legalább az oratóriumot fejezhesse be.

— Csókold meg a papucsomat! — parancsolta az

asszony. Goldenfach ügyetlenül lehajolt és megcsókolta az Aranka papucsát.

— A másikat is, Goldenfach!

— Goldenfach a másik papucsot is megérintette ajkával és eszelősen bontotta ki az asszony lábát a papucsból és kezébe vette.

— Ugy, most már mehetünk. De azért mégis csak posztókereskedő lesz belőled. Értetted?

És úgy is lett.

III.

A homályos boltban, a pult mellett szomorúan álldogált Goldenfach. Megtanulta kifordítani a kelmét, lemérni, levágni, sőt még a pakkolásba is belejött.

— Goldenfach másszon fel a létrán és szedje le azt a krepp-véget, — ordított rá a főnök, egyik keze a zsebében, másik az aranyláncán.

Goldenfach százszor is felszaladt a létrán. Néhányszor Aranka asszony is bement az üzletbe és ilyenkor Goldenfach remegni kezdett és majd leszédült a lajtorjáról. Aranka elnézően mosolygott, intett a kezével, mely már husos volt és puha. Rement a hátsó üzlethelyiségbe, ahol bágyadt gáz erőlködött a homállyal, mint a száraz gőzben. Goldenfach fülét megcsapta Aranka szaggatott, de éles csengésű kacagása. Koronként úgy tetszett neki, mintha a deszkafal mögött csókolództak volna.

— Ó, hiszen ő boldog. És most... az én Máriám, — motyogta magában értelmetlenül és az oratóriumra gondolt.

Éjszaka, amikor Aranka egészséges szuszogással lerázta magáról a takarót és meztelen lába iccsüngött az ágyról, Goldenfach kilopózott gyertyával a kezében a konyhába. Ott aztán a vizesap

egyhangu csepegése mellett tovább dolgozott — az oratóriumon.

— Mennyi fájdalmat szoritottam már e műbe! Életem diafragmája valóban. Majdnem olyan tökéletes, mint egy utrechti tedeum. Készen vannak az áriák, karok, a duettek és a két zenekari tétel. Most még csak a beteljesülés, az ámen, a sötétségutáni fény, a sulytalan élet, igen, igen, a boldogság pozaunjai, fafuvói és kürtjei hiányoznak. És ilyen passzió még nem harsogott a világon...

— Mondok valamit néked Goldenfach, — szolt az asszony ebédközben, amikor a levesestálat fel-türt ujakkal az asztalra tette. — Gyerekem lesz.

Goldenfach leejtette a villát. Szive hangosan dobogott.

— Gyereked? — dadogott, aztán lehajtotta fejét az asztalra és a boldogságtól zokogni kezdett.

— Ugy van. Gyerekünk lesz. Csak ne bőgj, mintha tenéked kéne megszülni. És emeld fel a fejedet, mert beleér a levesestálba.

Goldenfachot a gyermek gondolata félőrültté tette. Első dolga volt, hogy elmesélje az eseményt főnökének.

A főnök csendesesen mosolygott.

— Bravó, Goldenfach, harminc pengővel fel-emelem a fizetését. Családi pótlék.

Mikor a nagy nap közelgett, Goldenfachhal nem lehetett birni. Szaladt a bába után, a gyermekkoesi után. Türelmetlenül várta a másik szobában az eseményeket és mikor vigyázó két karja között szorongatta a vinnyogó, kis vörös gyereket, ő volt a legboldogabb kereskedősegéd a Zöldfa-utcában. És ahogy nőtt... Amikor elválasztották, amikor kibujt az első fogacska... Amikor az első lépést megtette...

Mindene a gyermek volt. Minden nem sikerült álom, minden, minden.

Féléves lehetett a kisfiu.

— Eredj, Goldenfach, vegyél ki egy kis ingecskét a babikának! — szólott egy szép nap délelőttjén Aranka.

— Igen, igen, — rohant Goldenfach kulesokkal a sifonhoz.

Boldogan turkált a hűvös fehérnemük közt, az ágyhuzatok, színes párnahéjak, zsebkendők kis tornyaiban. Hát van-e nagyszerűbb dolog ennél?! És amint kotorász, kihull egy csomó levél. Megnézi. A főnök írása.

Végiglapozza a leveleket és a legalsóban borzasztó történetnek jött a nyomára. A gyermek nem az övé. A gyermek a főnöké. Goldenfach belekapaszkodott a székbe, nem szólt semmit, csak hangtalanul megrázta mellét a sirás.

— Goldenfach, jössz-e már? — kiáltott be az asszony.

Goldenfach tántorgó léptekkel ment vissza a szobába, letette az ingecskét. Azután halálsápadtan kiment... Az asszony megdöbbenve nézett utána.

Goldenfach napokig és hetekig összeszorított fogakkal tovább csinálta a robotot. Néha az üzletben a lajtorja tetején a szívéhez kapott.

— Mi az? Mintha gyermekem lenne — motyogta. — Most fordul meg bennem a gyermek.

És... éjszaka égő gyertyával a konyhába lopódzott. Mit csinált? Elővette az oratoriumot.

— Pozaunok, fafuvók és kürtök... Valami hiányzik az architektúrához. Korona. Diadém. Glória.

Néhány melizmát rakott fel és újra félretolta a hangjegyek befejezetlen torzát.

Visszaemlékezett fiatal éveire, nyakkendőire és

első látogatására Arankánál. Nem sirt, nem ne-
velett, csak idegesen simította a halántékát. Rá-
jött arra, hogy nem is sajog a szíve, hogy tiszta
és büntelen belül, mint a bárány, aki magára vál-
lalta a világ összes rohadt nyavalyáját. Kinyuj-
totta kezeit az ablakon keresztül és Atlaszon is
mosolygott, aki pedig a Földet tartotta a vállán.
Mintha csak egy kéz simogatta volna lágyan, alig-
alig. És sulytalan volt már, mint a pehely, mint
a pára, amit ablaküvegre lehelnek.

Esténként sétálni ment, botjával hegedükuleso-
kot rajzolt a porba. Olyan fájdalomnélküli ismét.
— Pedig ha nem volna fájdalom, ki kellene találni,
— suttogta önmagának kesernyés humorral, mi-
közben a hajdani feketefürtű, frisstestű Rachelre
gondolt.

— Így helyes, — mondotta máskor. — Így van
jól! Nem várni semmit. Biztosnak lenni a magunk
dolgában, kidobni minden homokzsákot.

Későbbben:

— De hiszen ez nem is fájdalom! Ez az isteni
megnyugvás maga. Ez már az öröm! Ez már a
világosság!

Viziói is voltak.

A nagy Zebouth megfogta a kezét. Óriási kéz
volt, a sovány, elaszott Goldenfach szinte elfért
a tenyerében. És zengtek oldalt a cherubinok,
éteri hangon, az ég fényeskedett, Goldenfach pedig
nyugodt, biztos lépésekkel ült a középbe. És
b-durban ő énekelt utánuk. Ő, a mennyei tenor!

Aranka már a főnök második gyermekét is vi-
lágrahozta, amikor egy deliriumos éjszaka Golden-
fach befejezte az oratóriumot. Évek mulva aztán
felfedezték a padláson, törött üvegek és levitéz-
lett cirokseprük között az oratóriumot. Egyik kri-
tikus megjegyezte, hogy ez a halleluja a zeneiro-

dalom gyöngye és hogy a mennyei összhang szerzője egyike lehetett a legboldogabb, a legharmonikusabb lényeknek. Arankának gratuláltak, a kiadóbő tantiémet fizetett, a lapok öles cikkeket írtak róla és ma is sok helyen, elsőosztályu esküvők alkalmával, amikor a polgárok az oltár világosságába lépnek, ünnepélyes bugással erre a hallelujára zendít fel az orgona.

DARDZSILLING

— Hát ön az? — hajolt közelebb feléje Campbell dr. és kíváncsian nézett körül a cellában.

Földre terített gyékény a sarokban, négy gyalulatlan szekrény a fal mellett, két láb magas, nyolc hüvelyk széles tekeresek bennük, szeszélyes összevisszaságban; ládák a bejárónál, európai könyvek, pecsételő ostyák, palatábla; az egyik láda tején néhány ing, főzőedény, el nem költött rizs egy cseréptálban.

Iscender láma barátságosan szorította meg a feléje nyújtott kezét s többi vendégeit is mélységes szeretettel invitálta, hogy foglaljanak helyet.

— Hát ön az? — kérdezte mégegyszer az angol kormány főmegbízottja.

Iscender láma zavarba jött, természete nem bírta el, hogy az érdeklődés s a kíváncsiság tekintete sokáig nyugodjék rajta. Maga helyett a tibeti vakilra mutatott, aki némán állott a félhomályosságban, mellén összekulesolt kezekkel:

— Őt csodálják uraim! A nagy tibeti tan letéteményesét. Mi vagyunk mi hozzája képest? Egyszerű philangi dasa, próbálkozó tanítványok... Bocsássanak meg, hogy oly szegényesen élek, még székkal sem tudom megkinálni önöket.

— A tiszteletreméltó egyén saját diszében fénylik, ruházkodik bár Kusha-füvel. Aki jó tulajdonokkal bír, eléggé fel van diszítve saját jó tulajdonaival — bólintott reá a vakil.

Iscender elgondolkozott e szavakon, önmagába mélyedt s mintha valahonnan berepült volna egy

hang és más senki sem lett volna a cellában, csak ő és a Kalapinka-madár.

— A Kahgyur Dulla könyvének második kötetéből. Ez a passzus nagyon érdekes. Igen, egy pillanatra. Itt vannak az idevonatkozó jegyzeteim... Százhusz, százhuszonegy... Bocsánat uraim, megint megfélekedtem magamról — és már tekintete esdekelte is az európaiak elnézését.

— Mister — folytatta Campbell — én már régóta töröm a fejemet magukon. A lelküket akarom kiismerni, merthogy ide eljönnek a világ másik végéből, lábukról lekopik a szardál, megöregednek és reszkető inakkal elindulnak Tibet felé s összegyűjtenek negyvenezer szót — az angol kormányának. Mondja Mister, mi az, ami idehozta mifelénk?

— És ön, hogy került ide? — fordította meg furesa mosollyal Iscender a kérdést.

— Mit tudom én? — vont a vállát Campbell. — Az angol imperializmusnak szüksége van Indiára. A britt lobogónak mindenütt ott kell lengenie. Mi expanzív lélek vagyunk, szívünk: a világkereskedelem és ha lélegzünk egyet, málhákkal megrakott hajók emelkednek a magasba. Én: rugó vagyok a gépezetben. Ma itt, holnap Szriában, holnapután Londonban, három hét múlva Kairóban. A rupia és font sterling mindenhova elvisz. Hátam mögött hadsereg. De ön — önnek mi keresni valója van Indiában?

Iscender ránézett a másik európaira és az ő tekintetéből próbált olvasni.

— Bevallom — folytatta a másik — én a magam részéről nem gondolkodom ily materiálistan. De ideálisan sem; már rég leszámoltam ez európai fogalmakkal. Nos, nem birtam ki Európát, nem bírom ki Ázsiát, nem bírom ki önmagamot.

Utazom, mert az utazás menekvés; beteg vagyok bizonynyal s mellesleg minden orvosságot kipróbálok. Külömben orvos is vagyok és malária ellen oltom a benszüllötteket.

Közbevágott a harmadik európai és szélesen kitérte az ablakot:

— Uraim, nézzenek oda: a Himalája! Lenn gyűrűző fekete erdők Bengáliáig, háromezer kilométeres szélességben. De mögjük ormok kerekedtek. Látják? Ijesztő gleccserek, végtelen fehérségek, a gomolygó felhők pelyhei rajtuk. És esuesok; kilencezer méter; csak pillanatra látni: Gaurizen kar; a világ esuesa; ember még nem ért fel odáig; értsék meg uraim, ember még nem nézett le ilyen magasból... Én azért vagyok itt, hogy holnap utra keljek, s elpusztuljak a végtelen akarásban.

— Ezt mind meglehet érteni, de én önre vagyok kíváncsi — szólalt meg újra Campbell a kunyhó tulajdonosa felé fordítva arcát.

Iscender láma felállott s hangja már határozottabban esengett.

— Én, Uraim, hazajöttem.

— Hogy, hogy? s ugráltak fel a többiek is.

— Hazajöttem. Itthon vagyok.

— De magyarázza meg nekünk...

— Az imént Mr. Campell az angol lélekről beszélt. Bevallom, nem ismerem az angol lelket. Én, nevetni fognak — magyar vagyok. Nem is magyar, székely. Transylvane-Siculus — óh, önök sohasem hallottak a mi fajtánkról... Erdély... csepp a tenger cseppjében. Székelynek lenni: egy porszem felkerekedik s huszonötévet tévelyeg a pusztában s megkeresi a másik porszemet. Igaz, közben végzettem mást is. Megtanultam vagy tizenhét nyelvet. Egy kissé behatoltam a keleti tudományok titkaiba. Valóban: összeirtam negyvenezer tibéri

szót —hálából az önök kormányának — És itt egy alig észrevehető guny érződött a hangján. — De nem, nem magamért. Ez csak véletlen, a tökéletlen jegyzeteim... De mi van ott túl a Himaláján? Furd keresztül a hegyet, gázolj keresztül mélységén, fölsárgállik a Góbisivatag; ősmagyarok vannak, testvéreim, apró, mongol emberek, öcsém, bátyáim, Kőrösi Csoma Sándorok.

A kigyult arcra meglepve nézett a társaság, különösen a Himalája-utazót fogta el a lelkesedés:

— Folytassa Mister, folytassa!

— Hazánkat keresem, én, a világ legparányibb, legnyomorultabb népe. Szanszkrit szövegek felé hajlok s magyarul olvasok, értik uraim? És olvasom, hogy: surata. Ez annyi nálunk, mint szerető. És olvasom hogy: ata, ez nálunk egy az atyával. És iskhtan, annyit jelent, mint Isten s magamra gondolok Sikandar... Sándor vagyok és amikor a rizsestál után nyulok, mintha ott lennék Háromszéken, mert ott is tálnak mondják a tálat. — Nem untatja ez önöket, Uraim?

— Very interesant, sir, especelly interesant — válaszolt az egyik angol tiszt kissé szórakozottan ütögette ostorával a csizmáját.

— Ha magam fajtájáról beszélek, nem vagyok szerény. Mennyit szenvedtem Kanumban! A környék csupa hó, kunyhómban nem volt melegítő tűz s alkonyat után világító méces; s nem vana nyoszolyám sem. De én valék magamnak tűz, méces és nyosszolya. Én, az ember égtem s lángoltam a hósivatagban. Nem én: hazám. És ez már nem is volt szenvedés... Hiszen mi mindig szenvedtünk, mi, otthon. Háromszéken a követ törjük s körmeinkkel kaparjuk ki az életet. Hegyekbe zárva: kinlódó közösség. Ezer év. Mindig magunk-

nak világítottunk. Rajongás volt a szövetnekünk, s a szélfuvalomban szerteszaladt a parazsunk. Senki nem törődött velünk; senki sem látott a szivünkbe, senki sem tudja, hogy kerültünk mi oda és ha elmerülünk senki sem veszi észre, hogy: voltunk. A mi utunkat, székeleyek útját, nem szegélyezik gyarmatok. Nem sóhajtunk ki magunkból utrakész hajókat és lábunk nyomán nem fakad sinpár, telefon. A mi életünknek nincsenek reálitásai, a mi utunk: Csaba útja.

— Vay of Chaba? What is that?

— Csaba útja, a Tejut. A csillagos ég rajongása. Csaba vezér patkója nyomán szikrát vetettek a meteorok. Égitestek cikkeakkjai a mi térképünk. Így jöttünk mi át Ázsiából s így megyünk vissza. Öregem, társtalanul, negyvenezer tibeti szóval a tarsolyunkban.

— Engedje meg Mister, de mindez nagyfokú elfogultság. Ugy tünteti fel a dolgot, mintha az Ön népe, hogy is mondjam csak, Isten kiválasztott népe volna.

— Bizonytal az, mikép Izrael népe. Ki tudja, nem-e annak kóbor véréből eredtünk?! Sokszor hiszem is, mert csak amannál látok ennyi rajongást. Ennyi fájdalmat, ennyi magányosságot, ennyi áldozatrakész hajlandóságot. Zsidónak kell lennie annak, hogy valaki idejöjjön és nem ön magának, idegeneknek szedje össze negyvenezer szót. És néha lehunyom a szememet és az jut az eszembe: ha hazámból újra elindul valaki, hogy megkeresse az őshazát, az megint székeley lesz. Vagy zsidó. Mit tudom én? El fog indulni utánam Magyarhonból egy toprongyos, sánta zsidó és valahol Bokkharában vagy Mongolországban ugyanazt fogja csinálni, amit én csináltam. Mert mi kele-

tiék vagyunk. Társ nélkül állunk Európában. A vérünk ide visszakerget...

— Érdekes, mennyire két hasonló lélek ön és tisztelt barátunk, a hegyimádó.

— Nem, én nem hegyet keresek. Nekem nem kell a magányosság ijesztő csucsa. Az örök dermedés, ahol megszűnik az élet. Én, Körösi Csoma a magányosság útjain az embert, a társat, a testvéremet keresem...

— Na, Good by, sir. A nap mulik s nekünk egyéb dolgaink vannak. Vár az irodai munka és úgy gondolom, a többi urak is végezni óhajtják teendőiket.

Magukra maradtak: Körösi Csoma és a hindu oktató.

Csoma kinézett az ablakon. Ugy tetszett neki, hogy keresztül lát a Himaláján is. A hindu csendesen megszólalt:

— Uram, te mégsem vagy ázsiai. Te „faringi“ maradsz, a szomorú fehér ember. Ládd, a hindu nem mászik hegyet, nem küzd, verekszik a természettel, mert benne, együtt van s nem kívüle. Teneked még vágyaid vannak s ami böles tanaink éppen a vágyakat akarják kiirtani. Ez a tökéletesedés útja. Többet kellene olvasnod a Nirvana sutráját.

— A vágyaim?...

— Ha van hazád, találj meg önmagadban. Ott az őshaza — de... el fog jönni ennek is az ideje. Jusson eszedbe, figyelmeztettelek rá.

— A vágyaim? Kitörülni? Elfelejtetni? Soha. Ott-hon Kovásznán, Enyeden, Göttingában mindig kifelé gondoltam. Kalkutában is kifelé. Dardzsiling! Mily édes szó ez! Mint a tea ize. Idejönnek pihenni az angolok. Hűvös a levegő, kerti ágyak a szabadban. Feszül a tüdő. Európát csináltak belőle, Hindosztán nyaralóhelye...

De én már holnap tovább megyek. Mennem kell.
Vár a Góbi-sivatag.

Körösi Csoma néhány nap múlva megbetegedett. Kitört rajta a magával hureolt malária. A rhaborborát, melyet a perzsa orvos hozott neki, visszautasította.

— Nem bizok az orvosságban. Mivel azonban kívánja holnap reggel venni fogok belőle. A nap szállófélben, ma már késő.

Az európaiak is meglátogatták és Csoma lúzas állapotában szünetlenül a jugarok országáról beszélt. Lassa és Cham között, Kina nyugati határán. Egyik-másik európai a mondásait igyekezett feljegyezni, de az elbeszélésnek összefüggése sokkal bonyolultabb volt, mintsem azt folyamatosan észbentartották volna. Egyszerűen: nem értették.

Európa számára már meghalt Csoma Sándor.

Kedvére kibeszélni magát már csak a hindu pap tudta. Ez csendesen bólogatott és megigazította Csoma feje alatt az odahelyezett vándorkabátot. És belebámult a sárga arcba, kereste a lelket, hogy mikor lesz immár végképpen Körösi Csomából Iscender láma.

— Ugy érzem, — fogta meg ütőerét Csoma — hogy meg fogok halni.

A hindu bólintott.

— Meg fogsz halni a végső bölcsességgel ajkaidon. De még ma megleled az őshazát. Mond Uram, érzed-e már, hogy nincs vágy, csak nirvána? Mindazt ami történt eddig, keresztül fogod engedni magadon, mint egy szitán...

Körösi Csoma nagy erőltetéssel felkönyökölt.

— Tudod mi jut eszembe a te szitádról?... Nálunk Háromszéken, Kovásznán alul csinálják a legfinomabb és a legkeresettebb szitákat. Borzasztó

büszke vagyok rá. És te, micsoda rostakérgünk vannak! Vagy ha látnád a lólábra való szőrbeékeket, amiket az apám csinált. Az aztán a finom dolog!

— A Nirvanára emlékezz, Szabi!

— Te, a Körös tiszta székellyfalú. Ott mindenki székelly. Enyed az már más. Ott is nagyon jó volt. Hegedüs Sámuel uram a barátom volt...

— Uram, ha nem beszélsz a Nirvanáról, beszélj inkább az őshazáról: a jugarok országáról.

— Tudod, elárulhatok neked valamit. Én valaha verseket is irtam. „Dördül az égi sarok, villámlik az ég gyakor izben“. Persze te ezt nem érted, mert te a mi szitánkat sem érted, a borvizünket, a kovászmai sós tót, Csaba-utját, semmit.

— Uram beszélj inkább a vágyaidról, hiszen látom: a multad fog megölni téged. Nézd, még meggyógyulhatsz, holnap utra kelünk.

— Még csak Csaba utjáról beszélek neked. Parátaim elkísértek a domboldalig s úgy váltam le tőlük a napsütésben, mintha estére visszajönnék. Letértem a dombról és egyre távolodtam ezer és ezer kilométereket. De már akkor: itt voltam. Már a Székelyföldön itt voltam, Dardzsilingben. És most: egykettő, újra otthon vagyok. Megállók a hegyoldalon, a bükkönyök alján s lassan leereszkedem a völgybe. Füttyörészve s oly könnyen lépek, mint egy ifju katona. Hiszen: tudom, itt vagyok s te is itt vagy s a Himalaja is itt van s a halál is itt van s mégis azt mondom: Hegedüs Sámuel bátyám megérkeztem, hogy vagy, mint szolgál a kedves egészséged?

— Látod: Ez a Csaba utja, — sóhajtott egy mélyet és nem tért többet magához.

CSERVENKA-UCCAI KALAND

Akkortájt künn laktam a Cservenka-uccában. Boltíves ház, öreg, vastag falak. Szobámat csak egy vékony deszkafal választotta el a szomszéd lakóktól. Úgy történt, hogy tán házigazdám, vagy még annak elődje, az egyik óriási szobából kettőt csináltatott. A szomszéd szobában egy rutén élelmezőtiszt lakott feleségével és páréves kislányával. Valahányszor otthon voltam, olyan kedves volt elhallgatni őket, a főhadnagy, felesége és a kislányuk dudaszó mellett énekeltek érces zengzettel buta szláv nótákat, valami egészen egyszerű dallamot, valahányszor otthon voltam, mindig. És mindig ugyanazt. Furcsának tűnt, hogy embereknek nincs más dolguk, mint felhúzni önmagukat énekre, mint egy játékszerkezetet; ám az ember nem mind egyforma, édes Istenem! Néha bort hozattak; leitták magukat mind a hárman; ittas mámoruk éjszaka felágaskodott, a dal hangos volt, vad s mintha ki akart volna önteni, megfeszítette az énekes dobozt. De aztán egyszerre elcsendesedtek és így én is el tudtam aludni.

Én utazó vagyok. Likőrben utazom a Tetraconi-cég megbízásából s jól esik hazaszaladnom a Cservenka-uccába, hogy kipihenjen nehéz körútam fáradalmait. Az év nagyrészét úton töltöm, zónázom városból-városba, de havonta négy-öt napig otthon lehetek, a magam ura! Ó, az a nyugalom! Ilyenkor más ruhát váltok, sokat sétálok a réten, vagy ha ős van, botonimal rázom a gyümölcsöket, szagolom a virágokat, otthon hagyom a mintakollekciót, tudni sem akarok az üzletről. Mégis el kell

mondjam önöknek, noha nem tartozik szorosan a tárgyhoz, hogy a virágoknak, melyeket leszakítok és fogaim között szétharapdállok, likőrillata van és ez a felfedezés határozott nyugtalansággal tölt el, mert folytonosan a foglalkozásomra emlékeztet. Ez pedig kellemetlen érzés. Miért nem találok más hasonlatokat a virág illatára, — mint ahogy a költők teszik, — miért mindig allasch, curacao, krampampuli? Gyakran gondolkodóba esem, — s sok vonatbanülés megtanított filozófálni. Rájövök, hogy ezzel tulajdonképpen minden ember így van. A szusterem jónapot kíván, én elpirulok, mert a cipőmre néz; a borbélyom, ha találkozunk, viszont az arcomat mustrálja; a szabóm a ruhámat. A rendőrkapitány, akivel különben jóban vagyok, azt fűrkészi, hogy nyílt-e a nézésem vagy sem; a városi orvos: nem-e lappang pozsgás areszínem mögött valami gyanús betegség. Hiába, senki sem tud szabadulni a mesterségétől egy pillanatra sem és ismét csak azt mondhatom, hogy mind ez engem, noha csak egyszerű likőrügynök vagyok, hogy úgy mondjam, általános emberi szempontból is, aggályokkal tölt el. Hát hogyne. A rutének isznak a másik szobában, a dudaszó is mintha becsípett volna, a hang letántorog a ház csigalépcsőjén, odanyekken a sikátor napsütött falához és nekem öntudatlanul nem is jut eszembe, hogy ezek megittasodtak, de hogy vajjon Tetraconi-gyártmány hirdeti-e cégünk jó hírnevét asztalukon, avagy valamely más márka?

Bocsánatot kérek, még mindig elkalandozom. . . Hogy van az, hogy az ember éppen akkor kalandozik el, amikor legjobban szeretne beleesim-paszkodni a dolgába, mint a gyermek, aki megfogja az anyja szoknyáját és megy. Nos, egy nap visszaérkezem kéthetes túrámról és azt mond-

ja a szobaasszonyom: a rutén főhadnagyék elköltöztek. — Ki költözik be? — kérdem én, nem közönyösen, mintha talán a főhadnagyék elmene-tele bosszantott volna, de hogy a rend bomlott meg, az a helyzet, amire számítottam: most hazamegyek, a főhadnagyék énekelni fognak, minden úgy lesz, ahogy én elgondoltam, semmi változás, otthon vagyok. Szeretem a rendet. Annyira szeretem, hogy nem is szeretet ez, de belém idegzett, öntudatlan automatizmus, önmagam léte és lényege. Haza megyek; tudom, hogy a törülközőm ott a madzagon, ki van mosva; a poharam a mosdóállványon, keresztbe rajta a fogkefe; az éjjeliszekrény felső részében a kaptafa, alsó részében a papucs és az ablakfüggöny a középen el van szakadva, szóval — minden rendben van, még a rendtlenség is, ezt szeretem én, ezért megyek haza. Künn, az üzleti úton úgylis a sors dirigál, de otthon én: én vagyok zavartalanul. A főhadnagyék épúgy hozzátartoztak otthoni keretemhez, mint maga a szétmálló gipszfallal, mely bennünket elválaszt. Ki költözik be? — egészen idegesen kérdeztem. — Egy főpincér a feleségével. Nem szeretem a főpincéreket, — húztam félre szájamat. — Pedig derék lakók. — Jó, — mondtam bele-
törődve, — ha már nem öregedhetem meg azokkal, akiket megszoktam, (noha a főhadnagyékat sem ismertem személyesen) mindegy, akárki jön.

Ideges voltam. Valósággal kibillentett a lakó-változás, mert éreztem, hogy most egész otthoni házirendem átalakul. Ugy is történt. Máskor út után mindig megfürödtem, lemostam a port, most pedig untam befűteni. (Hiszen már nem folytat-
hatom régi életemet, a főhadnagy helyett: a főpincér. De azért levetkőztem, beállottam a kádba és végignostam magam jó erős sósborszesszel. Tetra-

coni-gyártmány).

Lefeküdtem az ágyba, olvasni kezdtem a regényt, melyet hét héttel ezelőtt hagytam abba. E regény nem is regény, olyan idillikus valóságossága van. Pál és Virginia a címe, elfelejtettem, hogy ki írta. Olvasom már két éve, minden hazatérkezésem után egy lapot, azután nyomban elalszom. Most is úgy volt... Hát egyszer csak hajnal felé motoszkálnak a tulsó szobában. Furesza, szaggatott volt a beszéd. Felültem az ágyban. Figyelni kezdtem.

— És?...

— Megöltem, meghalt.

— Ó, te...

Itt aztán elhallgattak, valami nagy csendesség. Csókolóztak.

— Mond el, hogyan történt? Gyorsan, gyorsan, mondd, el, hogyan történt? Ne hagyj ki semmit! Elejétől a végéig. Mondd!

Vékony női hang belekezdett a beszédbe. A türelmetlen kérdező hangja öblös férfi szélességgel, ért el a falon keresztül ágyamig.

— Jóska már lefeküdt. Levetette a nagy táskákat és a feje alá tette. Egy perc és már aludt is. Én megvártam, amig mindenütt sötét lesz. Akkor hozzásímultam, lekapcsoltam az övet a derekamról, a nyaka köré csavartam és huzni kezdtem. Erre fölébredt, kapkodott a kezével, ordítani próbált. Most, most, gondoltam magamban és két kézzel húztam össze a zsineget. Jóska szeme kidülledt és a lábáról lerúgta a takarót. Egy pillanatig tartott. Éreztem, hogy hül ki az arca. Meghalt.

— Te édes...

— Meghalt. Ott feküdt hanyatt az ágyon. Lába kihullott a paplan alól. A hálóingéről le-

szakadt a gomb. A jobb karjára esett, néztem a hímzést a jobb karján. És akkor vettem észre, hogy milyen szép játéka van a hímzésnek. Eddig nem is jutott eszembe.

— Tovább. Milyen volt?

— Megfogtam a kezét. Hideg. Szeme nyitva maradt. Nagy szem, kerekre meredt, mint az örökkévalóság. Akkor néztem meg először a szemét igazán. Mondjam?

— Mondd tovább, tovább, tovább!

— Nagyszerű érzés volt. Rád gondoltam. Akarod látni?

— Hol van?

— Benn van. Nézd meg! Az ajtóig...

— De hiszen ez gyilkosság — ugrottam ki az ágyból, minden hajamszála az égnei állott.

Gyilkosság, közönséges gyilkosság! Az aszszony megölte az urát a szeretője felbujtására. Rettenetes! Odalépek a vékony deszkafalhoz, hallgatodszóm, csupa izgalom vagyok.

— Gyere, nézd meg! Ott fekszik. A lába már hideg.

— Te szent!

— Te akartad.

— Mi akartuk.

— Az ajkad, az ajkad, az ajkadat add ide!

Ennek fele se tréfa. Én egy egyszerű utazó vagyok, fel voltam mentve a háborúban, még egy poloskát sem merek eltaposni és most belebukkanok egy gyilkosság kellős közepébe. Mintha én is gyilkosa volnék a szerencsétlen főpincérnek, bűntárs és a végén talán engem is letartóztatnak... Bedugtam a fületem, azon tűnődtem, hogyan lehetne nem itt lenni, elutazni... Tévelyítő érzés!

A gyilkosok kélelhetetlenül tovább folytatták:

— Lássam a nyakadat! Hátha megfojtanálak?

— Igen, igen, tedd azt, hadd érezzem, mi a bűn.

— Szeretlek. Most elomlik bennem minden szerelem. Most együtt látlak benneteket, egy síkban, — mi az, hogy sík? — te és a bűn, de te vagy a nagyobb. Fölötte állasz, add a kezedet, hogy megcsókoljam az ujjakat, akik gyilkoltak.

De hiszen ezek bolondok, meggyilkolják egymást is! És engemet... Kiugrom az ablakon, nem merek hangosan kiáltani, hátha bevonszolnak és megcsapolják a fejemet. Lábujjhegyen a folyosói ablak alá megyek. Nem is akarok odanézni, de öntudatlanul is bepillantok. Én is látni akarom a hullát, a kékes hajnali derengésben. Még sohasem láttam halottat. Benézek, uramisten, hát ilyen egy halott?!... Egészen nyugodtan feküdt az ágyon, mintha aludna. Az ablaktábla csak úgy félig van betéve. Hátha megnézném közelről. Betolom az ablakot, megnézem a halottat: nincs nyakán a madzag. Reszketnek az ujjaim és íme, néma megdöbbenésembe a halott egyenletesen belehorcol. A halott él; kutya baja nincs, egészségesen szuszog, akár egy háztulajdonos. Az éjjeli szekrényen egy likőrös üveg (nem Tetraconi-gyártmány), félig üres. Leitta magát a főpincér és most mélyen alszik, mint a kefir-tej.

Dehát akkor... mit akart az asszony és a szeretője? Csupán kiviccelni, kicsúfolni engem? Menjek be és üssek szét közöttük?! Vagy tán komolyan abban a hiszemben voltak hogy ők gyilkoltak. Akkor meg mind a ketten bolondok...

Felöltözöm, dúlt arccal elmegyek hazulról. A gőzfürdőbe megyek; otthon már nincs kedvem fű-

rödni sem. Jó dolog a gőzfürdő! Először a forró, aztán a langyos és a kismedencében a hideg. A gőzbe is bemegyek, felülök a legfelső emeletre és vizes kendőt rakok a homlokomra. Aztán végigfekszem a pihenőben. Ledobom a papucsot és újra gondolkozom ezen a furesa kalandon, hiszen filozófikus természetű vagyok. De nem értem meg az esetet. Nem értem, nem értem, nem értem. Felmegyek egy ismerős idegorvoshoz és elmondom neki is, hogy mi történt az éjjel. Fölényesen nevet. — Mindennapi eset. A nemi érintkezésnek patológiai formája. Ha kíváncsi, bővebben el is magyarázom — és mintha neki is valami mintakollekciója lett volna, biztosan, készen azonnal ki-markolt egy csomó idegen kifejezést. — Nem kellene értesítenem a rendőrséget? — kockáztattam meg óvatosan. Legyint a kezével. — Az a kutya, amelyik ugat, nem harap. — De én kiköltözöm a Cservenka uccából. — Miért költözködni? Miért hagy ott egy jó lakást? — Mert félek. — Lári fári. — De igen is, én nem érzem jól magamat ilyen emberek közelében. Most megint a leghatározottabban érzem, hogy ők ketten gyilkosok, én is tettestárs vagyok, sőt ön is... (Nyilvánvalóan ezt az álláspontot kellett elfoglalnom, mert ha nem, meglazul morális felfogásom és holnap esetleg én is gyilkolni fogok. De ezt nem mondtam meg neki, ehelyet ismét hideg verejték ütött ki rajtam, mint tegnap éjjel.) — Hiszen ön mániás ember — nézett meg figyelmesen, meglátva felindulásomat, amellyel magam is tisztában voltam.

Mániás? Elmegyek, tépelődve járom az utcát. Mániás? Nem-e azok a mániások, akik képzelt gyilkosságokat követnek el, hogy szerelmüknek, hogy úgy mondjam, alkoholtartalmát fokozzák?

Vagy nem mániás ez a nagyképű doktor, aki oly könnyedén napirendre tér, néhány szakkifejezéssel, egy se hideg, se meleg formulával az ő ügyük és az én ügyem, sőt saját ügye felett? Azt mondja, mániás ember. Nekem mondja, aki annyira normális, egészséges vagyok, szeretem a rendet és a nyugalmat és irtózom, hogy felborul az egyensúly körülöttem. Ilyesmit állítani mégis csak hallatlan!

A SZEGÉNYEMBER DALA

A Bogdán-fiu — pár perccel a záróra előtt lehetett — bement a Korona-kávéházba, sört rendelt és belebámult a levegőbe.

A kisvárosi kávéházban sűrű füstfüggönyök neheztek az asztalok közé. A Bogdán-fiu magához intette a cigányt, az öreg himlőhelyes Gyula bácsit.

— Fiam, ma este nekem játszol.

Ilonka, a kasszakisasszony kíváncsian előrehajolt és azután hervatag rózsákat tűzött a hajába. Már csak alig egy-két ember lézengett a kávéházban. A megnyíló ajtón keresztül ki lehetett látni a folyosóra, ahol a konyhalegény üvegtányérokka csörömpölt, felrakta őket egy állványra, közben szalvétájával törölgette. A főpincér a leghomályosabb sarokban ujságot olvasott. Közeltartotta szeméhez, bólintott, teljesen belemélyedt. Megjelent az ajtóban — a hideg téli levegő, mint egy kendő omlott be utána — a kucséberes és megrázta lottériás zacskóját.

— Fiam, ma este nekem játszol.

Gyula huzza. Operettet, pattogósat, pityergőset, ahogy jött. Szemmel láthatólag nem volt sok köze a dalokhoz. Talán senkinek sem. Érződött is ez a muzsikán, mert sehol sem tapadt meg, hanem súlytalanul feloszlott a krémszinű mennyezet felé.

A Bogdán-fiu most kacsint egyet és a kassza-tündér egy elfogódott, bár királynői tekintettel helyet foglalt az asztalnál. Pálinkát isznak. Égő lilát, parázs vöröset.

— Igen, igen, igen — iszik, nyel nagyokat az ifjú és valami olcsó mámor izzad ki egész testéből.

— Táncolni akarok — botorkál és már ráncigálja derékon felül a halványrózsás felirónőt. Ügyefogyottan mozognak, mintha nem is emberek lennének, hanem felülről rángatott kócos bábuk.

— Te is táncolj Gyula — határozza el magát nagylelkűen a Bogdán-fiu. Gyula szabadkozik. Ő cigány, nem táncol. Alázatosan mosolyog közben, ujjfent belekap harsányan a nyirettyüjébe, hogy elterelje a Bogdán-fiu szeszélyes kedvét egészségesebb irányba.

A Bogdán-fiu se szó, se beszéd, felemeli a kis cigányt és a billiárdasztal tetejére állítja. A konyhalegény, a főpincér, a kucséberes, hangosan nevetnek, a felirónó azonban csak diszkréten mosolyog, amint ez a szebb nem képviselőjéhez illik.

A Bogdán-fiu motoz a cigány testén, megakad az ujja. Mi ez? — kérdezi.

— Gépezet — mondja Gyula egyszerűen.

Gyulának most be kell számolnia, hogy miért van gépben a teste. Gyula mintha már csak egy álomról beszélne, eldűnnyögi, hogy a világháborúban egy bombaszilánk összetörte a hátát és most a gépezet tartja össze.

— Ugy, ugy — dűnnyögi a Bogdán-fiu, akinek hihetetlenül hangzik e historia, mert ő még rövidnadrágos gyerek volt a nagy harc idején. — Mi-lyen jó, hogy nem voltam ott — gondolja, nevet és egy rongyos százelejt csak úgy biztatásként, beledugott a cigány zsebébe.

Gyulának közkívánatra még egyszer meg kell mutatnia a gépezetét. Leráncigálják a kabátját, zöld szvetter ragadt a törpe testére és alatta bőr, kau-csuk, acélrugó: a gépezet.

A Bogdán-fiu elszomorodik, de csak egy pillanatra. Az jut az eszébe, hogy miért nem gróf Bogdán ő, huszárkapitány Magyarországon, miért csak

egy timárnak a kölyke, ha mindjárt fel is veti a jó mód az öreget. Bánatosan próbált harapni egyet a pálinkáspohárból. Nem megy. Bezzeg, ha huszárkapitány volnék... Sohasem lesz belőlem igazi ur! Elereszti a levegőt, két kezével a cigány lábát fogja az asztalon, parancsol neki: huzzad!

— Ahogyan elnézlek én téged, te nyavalyás, talán királyfiúnak születted. A cigánypurdék mind királyfiak. Egyiptomi princek. He, hehe. A Faraók ivadékai. Hozzatok Gyulának ramzesz-cigarettát.

Ramzesz nincs a kávéházban, de hoztak trabukót és azt tömték a Gyula szájába. Most aztán valahonnan pezsgő is került elő, amellyel a társaság nemcsak a hangulatot olajozta, de már már ott tartott, hogy a Gyula gépezetét is. De ez a pezsgőspalack már csak a Rákóczi marsa volt a hevenyészett mulatságnak. Kékes hajnali deregés ömlött be a molyette kávéházi függönyökön és lassan már reggelbe szivódott föl a kávéház. A személyzet fáradt megadással esett össze, mindenki arra várt, hogy fizessen és szedelőzködjék az utolsó vendég.

A Bogdán-fiu megint odakönyökölt az asztalra, belebámult a levegőbe.

— Huzzad királyfi, huzzad, amit akarsz. Csak abba ne hagyd, huzzad, ha már benne vagyok — és elgondolta, mindjárt be kell menni az üzletbe, emelgetni a nyers, kicserzett, rosszszagu bőröket és gazdagodni napról-napra oly biztonsággal, amint-hogy a víz kimossa a követ.

— Játsszál királyfi.

Az emberek már nem tudtak magukról és az öntudatlan csak vékony szálai tartották őket régi énjükhöz. Gyula játszott. Ő is be volt rugva. Rég nem ivott, pezsgőt talán Tutankamen óta nem. A

melódiák valósággal szaladtak az álla alól. Szívében összekavarodtak a lemezek, tarka vir-varban ölelkeztek és bukdácsoltak a különböző tempók, mintha földrengés ment volna végbe a cigányindulatok ismeretlen mélységében, friss és áttüzesedett dalrétegek gyűrűztek és Gyula úgy érezte, hogy hátából kinőtt a gépezet, acélfogó tartja a karját, szájaig habzott föl a melódia és mint egy kráter azonnal ki fog robbani — már nem ura a vonónak, a dal lett az ura, mint feljebb és feljebb emelkedve a hegedűben, beömölve hegedűkulesokon és egyre lihegnek föl az új dalok és hogy vannak még egészen lenn lappangó öntudatlanságban csak ki kell hordani őket — majd a gépezet — gondolta.

A Bogdán-fiu feje valósággal csörömpölve hullott az asztalra. Pénztárcája pedig tompán mellette.

— Játsszál királyfi, — sóhajtotta inkább magának.

Gyula játszott odafenn a billiárdasztalon. És egyszerre csak: valami váratlan dal harsogott fel benne. Új, sohasem énekelt, műsoron kívüli, köldöksinorától még el nem szakadt, de mégis ismerős dal. Gyula fülelt, meresztette puha állati szemét és az volt az érzése, hogy lassanként fölemelkedik az asztalról, már a tejszinű gázcsillárok felett játszik, új nóta, nagyszerű dal, királyi ének... igen, királyi, a Faraók zenéje és hogy nem ő játszik, neki játszanak, a dal valósággal önnön magát játssza...

A kucséberesnek leesett az álla:

— Ej ha — micsoda dal ez Gyula! Sohasem hallottam tőled, Isten ugye, ez már beszéd.

A főpincér is megszólalt rekedtes hangján: hát ez igazán furesa dal. A kasszirnök pedig elővett egy felfrisített rózsaszálat, egyenesen a káble

tájékáról, odatüzte a Gyula nyakkendője mellé és azt suttogta: Szép vagy Gyula, olyan vagy, mint egy királyfi.

A kucséberes csodálkozva nézett szét: mintha valaki levette volna vállamról a kosarat, olyan könnyű vagyok... A pincér ráduplázott: mintha azt mondanám, pincér! és jönne valaki és hóna alatt lengetné a fehér asztalkendőt, kéremalássan — olyan ur vagyok. És végül a kasszirñő: mintha mindez egy meséskönyv volna és sirni kellene. Olyan az én testem. Ártatlan vagyok — és diadalmasan nézett szét.

Gyula csak játszott.

Kucséberes: Isten ugyse, ez a mezők dala... Pincér: ez a nyár dala és én vasárnapi kimenőre megyek, édes a szájamize és süt a nap. A kasszirñő: ez az élet dala, amely megszüli az új embert, másnak, különbnek, mint amilyen mi vagyunk.

Most mind a hárman a Bogdán-fiut kezdték ráncigálni, aki lecsuszott az asztal alá és fejét odacsapta a pádimentumhoz.

A kucséberes lökött egyet rajta.

— Hé, nem hallja az ur ezt a dalt? Ez aztán a dal! Gyula csinálja...

A Bogdán-fiu bután emelte fel a fejét:

— Ez egy dal!? Hagyjatok aludni! Menjetek a fenébe.

A kucséberes összesugott a pincérrel: én azt hiszem bennem él ez a dal. — Odafordult Gyulához. — Megöljem ezt az embert? A kasszirñő azonban szerelmesen megsimogatta a cigányt: Gyula, mondd meg nevét e dalnak.

Gyula felnéz a levegőbe, behunyja a szemét, a kéz játszik:

— Magam sem tudom nevét. Mire megtanulom, már el is felejttem. Ez a szegény emberek dala.

KÉT KÉZCSÓK.

A vörös és az égő-lila pálinkák után házigazdánk szalmába csomagolt karsu üveget tett az asztalra.

— Hogy is nevezzem? — mondotta. — Oly erő, mint egy bika és oly szenvedélyes, mint egy féltékeny asszony. Sziciliából hoztam magammal.

— Ismerem ezt az italt — jegyezte meg a fiatal tanár, óvatosan kezébe véve a lámpa felé tartotta és finoman csettintett a nyelvével. — Nézzetek csak a fenekét: jégcsap kristályosodik az üveg szélére. De e hideg ital hogy tud lángolai! Gleccser ölelkezik a lábával.

— Mint a féltékeny asszony!

— Ez csak hasonlat. De: nekem felejthetetlenül bus emlékem fűződik hozzá — és most egyszerre elhallgatott.

— Parancsolj — szólott házigazdánk és — felé nyújtotta a poharat. — Azután szeretném, ha beszélnél róla. Ilyesmitől csak úgy szabadul az ember, ha minél többet gondol rá és minél többet emlegeti. Egy bizonyos idő múlva... minden elmúlik s kintző emléked sem lesz több, mint hasonlat.

Koccintottunk és ittunk. A tanár szorakozottan kopogtatott az ujjával a palackon és körülnézett.

— Hányan vagyunk itt? Ötön. Titkos forradalmárok és nagy belenyugvók. Diszkrét érzelmesek és nyelvöltögető cinikusok. Minden ember — egy külön világ.

— Parancsolj még egy pohárral! Künn már dereng, meséld el még nekünk azt a históriát.

— Köszönöm. Nos: megpróbálom... Tavaly lenn voltam Jugoszláviában. Egy keskeny vágányú vonat cammogott velem. Két napig füst, hegyek, fűtetlen kocsi és azután a tenger. Már közel jártam hozzá. Ha még egy órát töröm magamat — meglátom azt az ismeretlen valamit, amely kölyök korom óta úgy vonz — metafizikus lény vagyok — a tengert. De nem furcsa ez? — Nem utaztam tovább, tovább várni, várni akartam a nagy élménnyel, nem lehajtani a pohárt, egyszerre, izenként szüresölgetni, külön-külön kiélvezni nyelven, fogak közt, torokban, gyomorban, idegben. Zegzugos görbe utak, furcsa gutturális hangok, idegen mosolyok. Egy éjjeli mulató helyre tévedtem. A deszka alkotmányon három nő tépdeste a hurokat. Egy kövéres macedon meg a tamburinnal viaskodott. Olesó tengerészek, petróleumlámpa és ott is véres és gőzölgő italok.

Közben megjelent egy magas nővérsü, szőke hölgy. Tarkakötény volt eléje kötve és míg karjai tálcákat emelgettek, hajkoronája messze járt, már a virágos reggelben.

Leültem a kályha mellett a sarokban és vártam. Mit tudom én? A tengert vártam, hogy megáradjon és előzőnljék hozzám. A nő egy pohár fagyasztókülsőjű italt tett az asztalomra.

— Ezt itt — mutatott rá az italra folyton fokozódó érdeklődés között a férfi és megint az asztalon kopogtatott.

— Ne mosolyogjatok — folytatta — ha azt mondom, hogy egy pohár italnak is van tekintete. Néha egy démon komor arca huzza félre benne a száját, néha úgy tükröződik, mint a tenger, néha maga az isten ráncolja összenőtt fehér szemöldökét.

— Ha már egyet hozott, hozzon magának is

egyed, művésznő, megengedi, hogy ennek szólítsam.

— Szólítson csak egyszerűen Jekaterina hercegnőnek, — válaszolt közömbös mosollyal, majd összébb húzta leplezett kíváncsisággal tekintetét.

— Ej, ma már mindenki hercegnő — akartam mondani, de megállott a nyelvem, ránéztem, mert valóban hercegnő volt. Hogy honnan tudom? Egy mozdulatából. Hiába próbálnám ezt a mozdulatot leírni nektek, nem tudnám. E mozdulata visszarántotta a multat és már láttam őt a dobrepolei udvarházban, ígéző agarak turták orrukkal a lábnyomát, ő pedig keztyüs kezével felpofozott egy parasztot. És újra láttam a kievi katedrálisban, egy bizánci ikona tartotta bűvöletében és ismét láttam őt, balkonán, fehér leplében, amint egy fehér fogu gárdatiszt felszalutált neki és Párisban is láttam, hajfürtjeit felborzolta a szél, őt hosszú ujja gögösen rántott egyet a volánon. Jekaterina — te ellenforradalmár, hát itt vagy?! Itt vagy egy órányira a tenger mellett és snapszot mérsz részeg kubikusoknak és még csak meg sem mérgezed az italukat.

— Megérdemled a sorsodat Jekaterina. — Emlekszel a parasztra, akit megpofoztál?

Jekaterina behúzta a felső ajkát s mosolygott: Honnan tudod?

Nem voltam Dobropolében és sohasem láttam őt. Csak e vizespohár aljából olvasom ki történetét. De azért halálos biztossággal válaszoltam:

— Tudom. Mindent tudok. Azt is tudom, hogy utálod a parasztot. És ott virrasztol hajnaltájban a kuckódban és könnyezel...

— Nem könnyezek.

Figyelmesen megnéztem az arcát.

— Igazad van Te nem sirsz. De nézd Jekaterina, hozz még két pohárt és igyál te is velem.

— Ki vagy te?

— Ember, aki a hegyek közül jött és szeretné látni a tengert. Egy ember, aki sohasem látott téged és sohasem fog többet látni. De... most mindent tud rólad.

Jekaterina karjával rátámaszkodott az asztalra és mereven nézett a szemembe.

— Csak a szakállad hiányzik, az a pomádézott sűrű hajad, mert a szemed delejes és olyan vagy, mint a Rasputin fiatakorában. Adj egy pohárral... Nevetnem kell... Mit tudsz még rólam?!

— Néha öngyilkossággal foglalkozol. Egy pero. Valami divatlap került a kezedbe. Poirét új ruhát csinált s nem tudsz lemondani az életről. Oroszokkal, menekültekkel nem állsz szóba, mert a csókjaidért nem hajlandók visszarohanni a bolsevista pokolba, hogy bosszút álljanak érted, hanem pénzt kérnek tőled és cigarettát. Elvesztetted helyed a világban és nem tudod, hogy mi volna a jobb. Minden éjjel órákig elimádkozol, hogy büntesse meg az Ur az ellenségeidet. De arra, hogy számodra csak egyetlen út van és hogy csak egyetlen ösvényen járhatsz, sohasem gondolsz.

Jekaterina egész pálinkás üveget tett elé, ismét ivott és acélszürke szeme kísértetiesen villogott.

— És az út?

— Miért vagy itt Jekaterina? Miért nem vagy Dobropoleban? Mert azok a hajdani heregegek, diplomataék, töltény- és konzervgyárosok jó napjaikban elfelejtették, hogy egy szép napon elszakadhat a gát, amelyen keresztül zuhog a tömegelégedetlenségek víztömege. Nem tudták, nem akarták tudni, hogy a munkának jogai vannak és hogy egyedül a munka az, ami összhangot, megnyugvást és életenergiát teremt.

Vállat vont: — Én dolgozom.

— Csak most, hogy aztán többet sohase dolgozz. A bosszuért még képes vagy megerőltetni magadat. De ha úgy dolgoznál, hogy mindig így kellene dolgoznod... Hidd el Jekaterina, csak egy ut van a hazatérésre. Csak egy ut van: és megmentheted a világot. Ha a munkát rakod a világ szívébe. Ha szívek munkában találkoznak. S akkor Jekaterina, te leszel a muzsikok védasszonya, szent leszel, mert a paraszt, ösztönösen, mint az állat, érzi, hogy egyedül csak a munka, a verejték a szent.

— Gondolod? — Oly szép volt Jekaterina e pillanatban, az ujrakeresztelés e mámorában oly felmagasztosult. Tovább dadogtam: egy hercegnő, aki nem kényszerből és nem muszájból dolgozik. Egy hercegnő, aki itt a csapszékben is örömet látja a munkában. Aki tiszta marad, mert felette áll az életnek s akit magához ölel a föld.

Jekaterina megadta magát. Még egy pohár pálinka s már könnyezett. És én, amint az asztalra borult, megcsókoltam a kezét és megcsókoltam a ruhája szegélyét. Belészerettem.

Pár pillanat múlva parasztok jöttek az ivóba. Mintha végszóra jöttek volna: oroszok, bányászok és Wrangel-katonák. Duhajan jöttek be és letelepedtek egy asztalhoz.

— Menj, Jekaterina — emeltem fel az asztaltól, — menj, itt van Oroszország. Teljesítsd a munkát és a szeretet kötelességét. Én elbocsájtalak.

Jekaterina megigazította kötényét és mosolyogva elindult, hogy a pillanat olesó mámorát mérje ki az ujonnan érkezett szláv közembereknek.

A paraszttá vedlett katonák egyike megkapta a karjánál. De Jekaterina szeliden kibontotta magát: Oroszország szent! mondotta s erre a pa-

rasztok röhögni kezdtek. A másik paraszt meglátta a mellén a keresztet és durván felkiáltott, — te leány, ellopom tőled, mert arany és nekünk szükségünk van a pénzre. Jekaterina vállára tette a kezét: Ne lopj fiam! Dolgozz, gondoldj a szent-Oroszországra! Azután elment a söntésbe, hogy italokat hozzon.

Fél szemem e hajnali csoporton. Egyszer csak hallom, hogy egy lerongyolt katona közöttük megszólal.

— Emberek! Ez Jekaterina hercegnő!

A parasztokban, volt katonákban elhült a vér és egyszerre titokzatosan összebujtak.

— Hercegnő? Honnan gondolod?

— Én ne tudnám? Jobbágya voltam. Még most is emlékszem a pofonra, amelyet annak idején kaptam tőle.

Jekaterina visszajött. Letette a meleg ciberét, pálinkát, ki mit rendelt, az asztalra. A nyomorult muzsikok erre felugráltak és ruháját kezdték csókolni. És az, aki az imént a karját ragadta meg, most bocsánataért esdeklett: aki a keresztjét akarta leszakítani, most a félelemtől egész testében remegett?

Szólott a dobrepolei legény:

— Jekaterina hercegnő, bocsáss meg nekünk! A jobbágynyok vagyok. Te a mi hercegnőnk vagy.

Jekaterina rám nézett, most már diadalmasan ragyogott acélkék szeme és megvetőleg. Átéreztem e pillantást, ezek a nyomorultak nem a munkát, hanem a hercegnőt tisztelik. A hercegnő! Aki ütötte, verte, rugta őket. A hercegnő, így sok ezer-mérföldnyire is, mint a parasztok pincérleánya — tud parancsolni. A hercegnő! Megnyalják a kezét, amely elveszi néhány garasukat. A hercegnő, akinek rendelkeznek, de aki nekik: parancsol. A her-

cegnő, aki ragyogó diadém nekik, mert — hercegnő. Hol van már a pincérleány, aki az imént jött be a söntésből? Lepökdösik a munkát, hiszen szolgálai, mint a maguk büdös szolgaságuk. Mert: hercegnő, mert az ur és szolga között olyan áthidalhatatlan távolságok vannak, amelyenről és sohasem tudtam és e meredély most itt nyílik meg a szemem előtt. A hercegnő, neki egyedül van igaza! Mert ime, mint ostyát, emeli ujjait a dobrepolei legény ajka felé és ahogyan rámnéz Jekaterina, már otthon van. Keztyüs keze ismét egy angol mén hátát simogatja és ha paripája megbotlik egy árokban, holnap végigbotoztatja a parasztokat.

... — Nem tudom, megértik-e az urak e pálinka-élmény borzalmasságát, a jeges közöny és a vulkáni láng e szövedékét? A két kézcsokot, amit én adtam és amit a dobrepolei legény ajka lihegett? Itt, itt, e két kézcsok között a meredély, minden szociális erőmegfeszítés, minden jószándék, minden utopia tragikuma. Jó, jó... Önök mindegyike külön világ, mindegyike külön könyvtár, más érvekkel és más ellenérvekkel. Ismerem azokat: hogy csak átmenetileg van így... hogy épen ez mutatja, az emberiség páriái milyen mélyre sülyedtek... hogy haladéktalanul el kell kezdeni a nevelő munkát.

Nem vitatkozom. Nem is akarok vitatkozni. Élmény. Mint a halál. Mint a szerelem. Segithetek-e rajtuk, ha megmagyarázom, miért történt, hogyan történt?

Megtörtént, nincs tovább.

Házigazdám mosolygott és uj italból töltött. Konyakot bontott, mert ha van józan ital, úgy bizonyosan ez az. Erősíti a gyomrot és vagy talpra állítja a részegét, vagy végleg leveri a lábáról.

— Engediünk önnek. Beszéljünk másról. Meg-

hált és továbbutazott. Kiért a tengerre és mindent elfelejtett.

— Egy órányira volt a tenger csak, egy órányira. S én... még aznap éjszaka kiballagtam az állomásra, megvártam az első vonatot és hazautaztam. — A tengerig nem tudtam eljutni soha.

HUSZ ÉV MULTÁN

Huszan-harminc is tolongtak be az iskolaterembe. A fekete szalonkabátos csoport élén a volt osztályvezető tanár. Az államtitkár maga előtt hocsájtotta a községi jegyzőt: parancsolj csak, barátom, sohasem felejttem el, hogy te csináltad a dolgozataimat! Egyike-másika a találkozóra összegyűlteknak belegyömöszölte pocakját az iskolapadokba; a tentatartókat a padból kiemelték és újra visszatették. Mindnyájan mosolyogtak. Csak a vezető tanár pityergett egy sort, öreg volt és érzékeny. Bizonyára, mert sohasem szabadult el „az élet iskolájába“, az osztályvezető tanár ur, husz év lezajlott és ő még mindig iskolába jár, a legrégebb diák.

De a többiek mosolyogtak. És míg az ünnepi mosolyok kis zászlóit lengették, mindegyiknek vérzett a szive. A legtöbbje nem így gondolta. Irigyeskedve néztek egymásra: mit tudjátok ti, hogy mi az én bajom...?! De mosolyogniok kellett, mert azért voltak ott, azért torkolt össze husz-harminc idegen élet, hogy egy pillanatnyi öröm tengerébe szakadjon. Ám a tenger sós.

Az emberek nem gondolkodnak. A gondolat, egy dolognak következetes végiggondolása, megzavarja az embert s mint valami behullott rovarlábát, ki kell törölni a szemekből. Át kell adniok magukat a kényszer-örömnek, muszáj. Emlékezésnek, a csak-azért-is huszéves találkozó-
nak; már husz év, mintha csak tegnap lett volna, eliramlik az élet!

Az egyik ezt gondolta: Husz év. Közben meghalt az apám, az anyám, árva lettem. Ki is halt még meg? Meghalt a Málesi néni is, nem örököltem tőle semmit. Meghalt a törvényszéki bíró is, én jöttem a helyébe. Az osztályból is sokan meghaltak...

A másik: Először megszületett a kisfiam, Pali. Azután megszületett kislányom, de ő nem olyan szép... Bezzeg a doktor Rosinger leánya hozomány nélkül ment férjhez.

A harmadik: Először az ember vesz egy szoba butort. Azután berendezi a másik szobát is. Vásárol szőnyeget: először kelint, azután perzszát. Ezüst gyertyatartókat is. Folytonosan csereberél... Fő a szép otthon.

A negyedik: Kezdetben csak reumám volt. A reumából szivbajt kaptam. A szivbajból vesebajt. Aszpirin, digalin, validol, morfium, a végén kokain-injekció. Husz év!... A fene egye meg!

Egy korosztályból harminc különböző élet, harminc külön mult, harminc külön ut — úgy feküdt a fehérre meszelt falak között a szalonkabátok fekete foltja, mint egy odadobott térkép: folyók, zuhatagok, oromzatok és szakadékok. A vezető tanár felemelte csontos ujját, kört leíró sajátos mozgásában mit sem változott husz éve és odabökött a térképre.

— Ön Leipnik János tehát mérnök. Hogy, hogy, ön építette a kereszturi tanodát?... És ön... ön Bereczki (Berenci vagyok, igazította ki egy hórihorgas ur a tanárt és elégtételt érzett, hogy nem, egyszer mégis csak ő javíthatja ki az osztályfőnököt) ön Berenci, mindig bukott nálam a latinból... mi a foglalkozása?

— Jóságigazgató vagyok.

— És mi lett a Klein Maxiból? Na, Klein ur, mi lett magából?

A többiek oda néztek, hogyan hát nem tudja a tanár ur, hogy Klein a leggazdagabb ember Budapesten, konzervgyáros, hadiszállító...

— Babarcsi Kádár vagyok — szólalt meg Klein ur és már bánta is, hogy ide jött e csomó szegény ember közé. Lassanként elsompolygott az államtitkár mellé, intett a szemével, mintha mondaná neki: legalább mi ketten tartsunk össze.

— Estére kimegyünk a Zajzon-kertbe? — Nem, menjünk fel inkább a Fellegvárba, Rápoltihoz! — Ott van a legjobb flekken — javallotta egy köpcös ur, miközben sűrű verejtékeseppeket törölt le a homlokáról.

Elszéledtek. Ki-ki a dolga után. Egyik gyerekjátékokat vásárolt be falura, a másik vetőmagokra alkudott. A harmadik a strandfürdőre ment, a negyedik vizitbe hajdani ideáljához, az ötödik megvizsgáltatta magát egy tanárral.

Rápoltinál nagy asztalt teritettek, olesó virágot és kerti lámpát helyeztek a vendégek elé.

Amikor a tanár ur szuszogva megérkezett a hegyre, a vendégek felállottak és éljeneztek.

A szakácsnő odasugta a borfiunak:

— Ezek husz éve együtt maturáltak. Okos emberek.

A pincér bekiáltott a rácson keresztül:

— Harminckét turóscsuszát.

— Mit iszunk? — kérdezték az asztalnál. Az államtitkár muskotályt rendelt.

— A Kemény Árpád borpincéjéből.

— Honnan tudja?

— Hiszén ott volnék jószágigazgató vagy mi!

A fehér asztalon lecsurgott a bor és összefolyt a szódavizzel. Az egyik, gondos családapa bi-

zonnyal, sőt hintett a kompottal telefreस्कendezett abroszra. Cigányzenét is rendeltek. A szivarhamut beleverték a virágosvázába. És ahogy minden összezápult maszatos mocsárrá a neki indult éccakában, úgy kavargott az asztal felett a husz év multja-jelene, hogy odahulljon a vezető tanár ölébe, mint egy nagy halom fehér-fekete tintagala-csin.

A vezető tanár szunyókált. A nyelvek megeredtek. Egy csomó most érettségiző diák, bottal és cigarettával előkerült a bokrok sűrűjéből.

— Diákok, akik a mi nyomunkba lépnek, — lel-kendezett az egyik élemedett.

A diákok ránéztek a berugott kompániára és tovább oldalogtak. Hová mentek? Sánc alá veze-tett az utjuk, bizonyára a nőkhöz.

— Hátha mi is velük mennénk, milyen érdekes volna — kockáztatta meg egy iskolatárs, aki agg-legény maradt.

Fölényesen elnéztek felette. Mi komoly emberek vagyunk.

— Liteczki mindig extravurstot akar — mutat-tak rá az agglegényre, aki inkább maga elé me-redt s féltő gonddal ügyelt arra, hogy szivarjának hamuja le ne essék.

Az érdeklődés Liteczki felé fordult. Liteczki va-lahogyan más volt, mint ők, már az iskolában is. Fölényes, gonosz, aki egy kézmozdulattal földr.-fittyentette mindazt, amit ők légvár gyanánt föl-alapoztak. Nem szerették Liteczkit. Liteczki or-vos volt, „körtanár“, egy eldugott román faluban.

— Na, Liteczki, beszélj már te is valamit!

Liteczki rájuknézett:

— Gyerekek vagytok. Most látom csak, hogy husz év alatt sem változtatok meg.

— De ezt már kikérjük magunknak. Mi nem

vagyunk gyerekek. Hé! Felnőtt, komoly emberek vagyunk. Csak te, Liteczki, maradtál kölyöknek. Liteczki, miért is jöttél ide, nem való vagy közi-bénk.

— Ne berzenkedjete. Én eljöttem ide, mert mindegy, hogy hová jövök. Még ma is úgy kezelték engem, mintha esküdt ellenségeitek volnék. Pedig csak kómikusnak talállak benneteket, mert a hazugságokat komolyan veszitek. Szeretnélek benneteket meggyőzni arról, hogy nincs hazugabb dolog, mint amikor így összekerültök. Ez nem a mult szolidaritása. Nincs egy közös érzésetek, egy pillanatnyi lelki összeborulásotok sem. Ez... ez a tökrészség szolidaritása.

— Eláll, mert mindjárt lehengergetjük innen a hegyről.

— Hadd, beszéljen, ritkán akadunk össze ilyen esodabogárral.

— Nem fontos, hogy mindenáron a számat járassam — mondotta Liteczki előzékenyen — úe ha meghallgattok, örömet szereztek nekem.

Liteczki beszélni kezdett. Kerek, összefüggő, bő buggyanásu mondatokban rajzolta meg a felszabadult embert, aki túl van minden előítéleten és nem hagyja magát guzsbakötni magáraerőszakolt illuzióktól, amelyekkel egy percre sem vállalhat őszinte atyafiságot. S szava mind lelkesebben, mind meggyőzőbb erővel csendült meg a kitágult égboltozat alatt és már-már meg is fogta az embereket. Bóbiskoló fejükben fény derengett s a vezető tanár átnyújtotta kezét Liteczkinek az asztalon.

— Köszönöm, drága barátom, köszönöm az igazságát.

A többiek zavartan hallgatták és ümgették...

Nagy, akadozó csend feszítette az asztalt, amikor az asztalvégről valaki elkiáltotta magát:

— Kalamuci!

És erre mindenki örült hahotába kezdett. Mindenkinek hirtelen eszébe jutott, hogy Liteczkinek a gunyneve az osztályban kalamuci volt, ez az értelmetlen, fantáziakilökte jelző, mellyel diáktársai, már az emlékezetből kihullt okból, éveken keresztül csúfolták Liteczkit és most kétkézzel kapaszkodtak a szóba, huzzák és ráncigálták, mert a szó visszarántotta őket az egyensúlyba, e szó mentógummi volt a borgőzös éjszaka uszóda-hevében és hiába beszélt Liteczki, hiába mult husz év, minden oldalról vihogva zengett a nyári vendéglő:

— Kalamuci!

Udvarhelyen akkortájt sokan emlegették Schumachert. Szép asszonyok kezdték el kötőkéken, megbeszélték és foglalkoztak vele a férjek is a kaszinókban s ivóhelyeken. Én ismeretlen voltam még Udvarhelyen, a földmivelésügyi minisztérium küldött le a kirendeltséghez. De már az első napokban, itt-ott, beszélgetésekből elkaptam a Schumacher nevét, amely úgy lengedezett-tünedezett a kisvárosi levegőben, mint a tavaszi verőn az ökörnyál.

Bogyoláéknál mindétig nagy társaság gyült össze és mi is, néhány pesti fiatalember eljártunk Bogyoláékhoz — asztalt táncoltatni. Itt is fel-felbukkant a Schumacher név, hogy ismét eltűnjön a megbeszélőnivalók szeszélyes hullámgyűrűjeiben. Bogyolánéhoz érdemes volt eljárni; enyelgő kerek formái voltak, élt-halt a társaságért, gavallérjait békebeli brittanikával traktálta s karjainak minden lendületével ki akart törni a köznapi életből, ám egy pillanatig sem felejtve el, hogy mivel tartozik a társadalomnak. Én a magam részéről abban a kiváltságos kegyben részesültem, amelyet Erdélyben úgy hívnak, hogy „elsőosztályu mosoly”. Csak egy ur volt társaságunkban, akire joggal féltékenykedhettem: Napoleon. Bogyoláné minden este megkövetelte, hogy Napoleon neki tegye a szépet, s megengedve, hogy ez nem volt illő a részéről, egyben tulment a tárgyilagosságon is, ám ez a kis kacérkodása mindenesetre előkelő lelki világra vallott.

E kedves összejöveteleknek, mondom, nem az volt

a vonzereje, hogy az ember tele ehette magát ragyasig. Egy kis tea, kevéske sütemény, fél tíz óra s Bogyoláné már ott ült a kerek asztalnál, az elhomályosított szoba háttérében, hogy érintkezést keresen társaságunk kimagasló vezéregyéniségével, Napoleonnal. Napoleon ez időben nem volt már az a mogorva és nagyképű uri ember, ahogy őt egyesek a középiskolában ismerni vélték, sőt szolgálatkész, előkelő, tökéletesen szabott s minden társaságban megbecsülhetetlen udvaronc.

Pár percnyi kopogtatás után Napoleon jelentkezett és történeti hűséggel gondosan ügyelve arra, hogy ne hamisítsa meg az akadémikusok adatait, beszámolt nekünk a vaterlooi ütközetről. De a hadvezér jóízülésére jellemző, hogy a külpolitikai és hadászati térről csakhamar áttette a beszélgetés fonalát olyan területre, amelyen mindnyájan otthonosabban mozoghattunk. Így Bogyoláné Napoleontól a renglót dunsztolásáról kapott utbaigazítást s általa pár hét alatt pástétom és tortareceptgyűjteményét is meglepően kiegészítette. Reám a nagy szellem, bizonyára megsejtve a vetélytársat, neheztelt és többszöri kérdésemet, hogy miként kell a nadrágot térdben úgy összehajtogatni, hogy az ne gyűrődjék, válasz nélkül hagyta. Csak Bogyoláné iránt érdeklődött, csupán kettőjük között fejlődött ki bizonyos szellemi rokonság. Bennünket nem vettek észre, meg nem történtnek tekintettek. Kirekesztették magukat a társasélet körforgásából és bizonyára egymáshoz közel hajolva folytatták meghitt beszélgetéseiket, Bogyoláné és Napoleon.

Ez így nem mehet tovább, gondoltam magamban és e gondolat alighanem megfordult a társaság többi tagjainak fejében is. De nem lettem volna pesti, ha nem azon törtem volna fejemet, hogy miként ássam alá Napoleon esorbitat-

lan tekintélyét. Másnap, amikor Bogyoláné szépséges ujjai ismét végig tapintani készültek az ébenfa asztalkán, félrekértem egy pillanatra és bizonyos, el nem titkolható izgatottsággal a következőket mondtam:

— Asszonyom, bocsássa meg, ha fájdalmat okozok önnek, de erkölcsi kötelességem figyelmeztetni arra, hogy: Napoleon becsapott bennünket. Képzelje el, Napoleon megjelenik a Sámsonék, tudja az a fakereskedő... szeánszán is és hosszas eszmecseréket folytat a ház asszonyával. Napoleon állandóan zsidó társaságban van, sőt: jól is érzi magát, értesülesem szerint pont abban az időben, amikor önnél; asszonyom, igen, ami Napoleunk, azt kell feltételeznem, nem valódi, a hamisíthatatlan, házhoz szállított Napoleont elfizették az orrunk előtt.

— Biztosan tudja? — sáppadt el Bogyoláné és két kézzel kapott a szerecsen figurába, amely egyenletesen osztotta szét a papiros kaktuszt és amelyet épp úgy utáltam, mint Napoleont.

— Értesülesem csálthatatlanok, sőt — folytattam kegyetlenül — Napoleon azt is bevallotta, hogy ő tulajdonképpen egy korzikai izraelita rabbi leszármazottja, de ezt sohasem merte elárulni előttünk, mert féltette világtörténeti presztizsét.

Bogyoláné végképpen elkedvetlenedett. A társaság élénk meglepetésére már aznap este nem táncoltattunk asztalt. — Elérkezett az idő, — lelkesedtem magamban — hogy kihasználjam az előnyt, amelyet Napoleon mesteri eltávolítása következtében nyertem. Szabad az út Bogyoláné szívéhez, rohamoztak vágyaim, de jaj, a nem várt ellenség a láthatáron egyszerre csak felmerült: Schumacher.

Schumachert az utcáról és a Korona-kávéház-ból ismertem. Magas fiatalember volt, furesa ná-dárrarccal; kopott Ferencjózsef-kabátot hordott, Lavallière nyakkendőt, cugos cipőt. Erőstörésű szemüveget viselt és pillantása mélyen alázatos volt. De ez az alázatosság elviselhetetlenül tűn-tető volt, mintha azt mondotta volna: „én az atya-uristen vagyok álruhában. Nem több, mint egy álruhás zseni és jóllehet a szegényszagot árasztom gunyúimból, királyi palástot érdemelnek vállaim. Savanyu a mosolyom és révedező a tekintetem. Földig alázom magamat, mert úgy sem értenétek meg, nem közétek tartozom. Ti elhájosodtok löl-tött káposztában, de az én étkeim nem e világra-való. Bocsánatot kérek ezerszer, hogy idevetőd-tem”.

Schumacher más volt, mint a többi ember és mert más volt, idegenkedéssel néztek rá az embe-rek. Nem is szívelhették, mert ennek első kelléke, hogy az ember alkalmazkodjék környezetének szo-kásaihoz. De mert lényét átöntötte holmi titokzatos-ság, állandóan izgatta és ingerelte az udvarhelyi közszellemet, mint egy idegen test, amely behull a szervezetbe. A vérttestesekék harca ez a fagoci-tákkal, egy birok, amikor heves nekilendüléssel dolgozik minden atom, hogy önmagában feldol-gozza és elenyésztesse, ami nem belőle való. Schu-macher azonban a nemvegyülők koldusgöggjével kü-lön asztalnál foglalt helyet a kávéházban. A zse-béből francia és más nyelvű lepedőnyi ujságokat huzott elő és így ismét felingerelte a kávéházi ven-dégek pillantását, akik nem tudtak belenyugodni abba, hogy van itt valaki, egy levegőt szív velük és mégis minden mozdulata, minden szemrehbe-

nése más idegpályán halad mint az övéké. Engem, aki nem voltam született udvarhelyi, de igyekeztem a világot az udvarhelyiek szemével is nézni s már az első napon rájöttem arra, hogy csak úgy tudok itt elhelyezkedni, vegetatív életemnek úgy tudok szabadságot teremteni, ha alkalmazkodom és külömb udvarhelyi leszek gondolkodásban, vérségi alkatban mint ők, mindig meggondolkoztatott Schumacher és valahányszor láttam, sohasem elégedtem meg, hogy csupán az idegeimre hason, de elméleteket is kerestem, hogy eltegyem valahová és beilleszem az emberiség szerves egészébe. Ugy vélekedtem, hogy Schumacher szántsándákosan előre megfontolt tervszerűséggel csinálja azt, amit csinál.

A természettől nem úgy lett megszerkesztve, mint ahogyan a felületes néző látja, ennek az embernek gondosan kidolgozott rendszere van, a tömegre hatás egészen új fegyvereivel kísérletezik. Magányos, nem emberek közé való embernek játssza meg magát, de hát akkor miért lebzsel folytonosan az utcán, miért mutatkozik legfeltűnőbb helyeken, miért erőlködik, hogy észrevegyük őt és miért pillant laposakat közbe-közbe szemüvege mögül, hogy a hatást kipuhatolja? Miért nem menekül el az emberek elől, miért nem mutat több szerénységet, amint azok teszik, akik belátják, hogy sem anyagilag, sem szellemi hasonlóság tekintetében nem alkalmasak a társadalom zsibongó életében való részvételre? Hiszen vannak még olyan szabású lények, mint Schumacher, de azok levonják életük tanulságait, azt, hogy hangjuknak nem nyújt alkalmas akusztikát a kisváros és elvonulnak, ám nem tüntetnek, nem vivják a maguk esztelen harcukat olyan ellenségekkel, akiket szemmel láthatólag nem tartanak magukhoz méltónak.

E félszeg, meghunyászkodó fiatalemberről azt rebesgették, hogy gyógyítani tud, bűbájos és ott is talpra állítja a beteget, ahol nincs remény. Csodatételeit emlegették és modoráról fecsegték igen sokat, parancsoló erejéről, amely a maga egész szuggesztivitásában akkor nyilatkozott meg, amikor Schumacher a beteg ágyánál ült és kezébe vette pulzusát. Azt mondták róla, hogy úgy gyógyít, mint egy bécsi professzor, nem ismeretlenek előtte a tudományos műszavak és eljárások, de még is egészen másként, valami ellenállhatatlan erővel nyugozta le a szenvedőt s az akaratereje előtt kellett meghajolnia annak, nem pedig tudása előtt. És el kell ismerni, voltak Schumachernek meglepő eredményei. A közhit legalább is néhány esetet forgalomba hozott. Én a magam részéről tisztán szuggesztív módszerének tudok be dolgokat, de a nép legenda alakjába öltöztette személyét és neki, hogy az érdeklődést állandóan fenntartsa maga körül, épen az kellett. Bogyoláné nem ismerte személyesen Schumachert. Az ő társasága az ugynevezett legelőkelőbb volt a városban és hozzá bejutni: dicsőség volt. Engem családi összehozottatéseim, tartalékos tiszti rangom, fontos hivatalom, alkalmazkodó világnézetem és végül makulátlan anyakönyvi kivonatomban segítettek odáig. Társaságunkban bizonyos félvállról beszéltek Schmacherről, bár magukban ők is hittek a legendának, de azt, hogy Schumacher, ez a titokzatos multu, nem „zimmerrein“ ember a társaságba felvezettség, még csak megkockáztatni sem merte senki. Általános meglepetés volt hát, amikor egy este Bogyoláné bejelentette, hogy Schumacher rövidesen megjelenik körünkben. Engem különösképpen megdöbbentett e hír. Valahogyan megsejtettem, hogy Napoleon után megint nem én

következem. Jól ismertem Bogyolánét, neki nem a valószerűségek kellettek. De hogy éppen Schumacherrel foglalkozik, erre nem számítottam.

Schumacher bejelentésének pillanata épp olyan történeti volt, mint Napoleon kegyvesztettsége. Épen ezért e pillanat élményszerűen marad meg bennem, minden adottságában és külső kere-teiben.

Bogyoláné cimbalmozott. Tündér ujjai fárad-hatatlanul fel-le szaladgáltak a hurozaton. Simo-nyi Gyuri mellette állott és énekelt. Ujabban e zeneszámok képezték estélyeink kluját. Egyszerre csak Bogyoláné abba hagyta a játékot.

— Higyjék el uraim, unalmas dolog ez a cim-balom! Valami változatosságot, ujat szeretnék, vagy talán önök nem? Annyi világotjárt fiatal ember, nos, kinek van ötlete, tessenek előruk-kolni.

Egyik ur kijelentette, hogy nincs kellemesebb a világon, mint a cimbalom. Maradjunk meg an-nál. A másik grammofont ajánlott. Erre a több-biek lehurrogták, mert a grammofont nem talál-ták elég előkelőnek.

— Rá venném a kis uramat, hogy lepjen meg egy zongorával. Esetleg egy pianinóval. De nagy baj van. Nem tudok zongorázni. S a társaságot zongorával mulattatni, mégis csak a háziasszony kötelessége. Maga Koronkai talán tud zongoráz-ni? — fordult felém a szép asszony.

Lesujtva éreztem magamat. Nem tudok.

— Kár. Pedig vannak dolgok, amit csak zon-gorán lehet kihozni. Chopin, Grieg. Mennyi szép finom bánat, — sóhajtotta utána.

Nem volt időm elgondolkozni Bogyoláné szen-timentáлизmusán. — Ha csak ez kell neked — gon-doltam, — akkor meg fogja tenni a szolgálatot

egy pionala is. Inditványoztam, hogy Bogyoláné haladéktalanul szerezzen be egy pianolát. Általános meglepetés. A pionala ismeretlen fogalom volt Udvarhelyen. Nyomban megérezttem, hogy e kérdésben én vagyok a helyzet ura és bőbeszédűen előadtam e gyakorlati találmány jelentőségét. Egyszerűen odailleszthető a zongorához, a kottatekerceseket mindig meg lehet kapni külföldről. Játszani csak egy-egy pirinyót kell tudni. Bogyoláné pedig nagyon muzikális és így azután minden este Liszt rapszodiáit hallgathatjuk.

A társaság pianola mellett döntött. A konzervatív elemek suskust féltek felismerni minden ujszerű ötlet körül és ragaszkodtak e cimbalomhoz.

— A cimbalom magyar hangszer. Miért vessük el azt, amit már apáink is jónak találtak?

Sokan elesodálkoznak, hogy miért beszélem mindezt el oly aprólékos részletességgel? Nem tehetek róla. Nagyon élénken látom magam előtt az egész helyzetet. A nagy konzol tükörben Bogyoláné vállát, a Szabó Eszter puderes, madárarcát; a vidéki fiatalembereket a divánon, szétfolyva árnyékuk, mint egy sötét rózsa és a másikk szobából hallottam Margitka köhögését, aki négy nappal ezelőtt meghült a jégen. Látom a nádból készült levelezőlaptartót, adakalehi látképekkel és újra Bogyolánét crèpe de chine ruhájában, mert bevallom, szeretem őt és minden fontos, ami összefügg vele. És akkor már voltak némi sikereim is körülötte. Előtte való délután fenn voltam nála. Bogyoláné egyedül volt és rózsaszín musslinruha volt rajta keskeny szallag applikációkkal. Mind a ketten zavarban voltunk.

— Az uram fenn van az árvaszéken. Gyűlés.

Akkor jutott az eszembe először, hogy az ura

árvaszéki ülnök. Egy pillanatra az is, hogy nyápicember, nem féltékeny természetű és ha rajta csipne, bizonyára én verném meg. A másik pillanatban már Bogyoláné husos karjának hajlásába csókoltam és... mindketten elpirultunk. Hirtenlen csend, de olyan, hogy azt is észrevettem, kakukóra is van a szobában. Azután összefojt minden. Bogyoláné tiltakozott és még egyszer odanyújtotta a karját. Majd kifelé tuszkolt a szobából. — Pestre, Pestre menni, — dadogtam felé s nem akartam ott hagyni győzelmeim színterét.

— De, de menjen, menjen Koronkai, menjen. Lépjen a távozás himes mezejére — s úgy esengett hangja, mint egy ezüst fuvola.

Mindezt azért mondom el, hogy ezzel is éreztessém, milyen biztosan ültem a nyeregben, amikor a pianola hasznosságát fejtegettem előtte. S amikor minden szavamban benne volt: szeretlek Bogyoláné, egyszerre csak megszólal:

— Mit szólnak az urak? Schumacher vasárnap délután megjelenik a társaságunkban.

3.

Hát ez kellett Bogyolánénak! Kis vidéki szívét megdöbbentette a titokzatosság. Holnapra megjelenik nála a varázsló és én, nyomorult kis hivataltnok, csupa reálitás, megolajozott gépalkatrész, mit fogok csinálni? Bogyoláné nem is várta meg, míg a véletlen összehozza Schumacherrel. Leült, levelet irt és formaságok ide-oda, Schumacher öltözzék zsaketbe s haladék nélkül viziteljen le nála délután négy és öt óra között. Bogyolánénak szabad volt rászánnia magát e forradalmi lépésre. Amint említém, Bogyoláné hangadó tényező

volt a városban és olyan presztizzsel rendelkezett, amelynek birtokában büntetlenül elkövethette a társadalmi kötetlen jog megsértését. Nos, elképzelem magamnak. Bogyoláné kellemesen befűtetett a nappali szobába, felvette rózsaszín pongyoláját, hajába virágot tűzött, kezébe a Magyar remekírók egy kötetét és magára vette azt a lehellétszerű mosolyt, amely őt annyira jellemző és várt. És most vakmerő esemény történt.

Schumacher nem jelent meg. Félhét is elmúlt. Bogyoláné bizonynyal dühösen vágta a könyvet az asztalhoz és sziszegte: bosszu, bosszu és a gyűlölet villanyszikrái pattogoztak ki belőle. A végén is: újra levelet írt és hívta Schumachert. Másnap, miután Bogyoláné újra felfrissítette hajában a tegnapi virágot — hiszen ugy ismerem a természetét, — és ezuttal bizonyára a Magyar remekírók Széchenyi kötetét — ha már lud, legyen kövér, — tartotta kezében, majd fáradtan ejtő le nemes ivelésű térdeire. Schumacher nem jött. De levél érkezett, amelyet Schumacher egy nyolcadárkus papirosra hevenyészett: Asszonyom, én nem foglalkozhatom világi gyönyörökkel. Én írt adok a betegeknek, enyhülést a szenvedőnek és lelket az élettelennek.

Bogyoláné sirva mutatta meg nekem a levelet. Elmondotta keserű könnyhullatások között, hogy kétszer is várta Schumachert.

— Koronkai maga megért engem. Itt súlyos inzultus történt. Követelem magától, hogy terelje lovagias ügyre az ügyet.

— Éééén? De asszonyom?

— Maga pesti. Magának sliftje van ilyen dolgok elintézésében. Nem kell azért kivégezni azt a szerencsétlen embert. Elég, ha a fülét levágja. Vagy még azt sem. Csak magyarázatot kérjen.

Igen, magyarázatot! Menjen, menjen Koronkai, hiszen maga szeret engem!

Minden ékesszólásommal fejtegetni kezdtem, hogy ebből nem lehet lovagias ügyet csinálni. Hivatkoztam a Clair-kodexre és egyéb fennálló párbajszokásokra. De ha Bogyoláné akarja, én helyt állok. Kivánsága parancs nekem. De a kihívással talán várnánk néhány napot. Nekem ugyanis komisszióm van Zetelakára és csak három nap múlva jövök vissza.

— De azután jaj annak a csirkefogónak, aki magát asszonyom leggyöngédebb érzéseiben merte megbántani. Schumachernek egyenesen a fülét fogom levágni. Ezüst tálcán fogom átnyújtani s asszonyom, kegyesen átveszi és azután kiveszszük Rudolf trónörököst a Blondel rámából, viszont oda berámáztatjuk a Schumacher fülét és e disztárgy, asszonyom, az ön nappalijának feltűnő ékessége leend.

(És azután estende, fejünk egymáshoz hajlik s mi mosolyogva felnézünk a fülre és hálásak leszünk, hogy ez hozott össze bennünket — a süket fül, amely már nem hall többet... de mind ezt csak magamban gondoltam.)

Bogyoláné igazat adott nekem. Utközben kapkodtam a fejem után, hogy miért csinálok ilyen örült számárságokat. Olyan vidéki begyepesedett figura vagyok hát, mint a többi? Én! De a kocsit Zetelakáig hosszú és közben olyan tervet eszeltem ki, amely minden irányban tetszetően volt megoldandó a kérdést.

Három nap múlva hazaérkeztem. Még egyszer akartam látni Bogyolánét, mielőtt Trója falai mögül kimentek. Bogyoláné a Margitka szobájában volt, mert Margitka már néhány hete betegesen feküdt. — Bemehetek-e a betegszobába? —

kérdeztem a pesztonkát. — Épen most van benn a doktor. Várok. Tükön ülök. Egyszerre csak megnyílik az ajtó. Kenetes férfihang parancsol és Bogyoláné remegő hangon felel.

A férfi kilép, lesujtó pillantást vet reám.

Schumacher volt.

Amikor Bogyoláné visszatért az előszobából, felorditok:

— Asszonyom, hiszen ez Schumacher volt.

— Schumacher. Szegény Margitka nagyon beteg.

— Alávalóság. Ön... le akarja vágatni velem a Schumacher fülét és ime: kettesben bent enyeglegnek a szobában.

— Hallgasson Koronkai, az istenért! Szegény Margitka nagyon rosszul van. Csak Schumacher adhatja vissza az életnek.

— Hazudik, — berontok a Margitka szobájába. Szegény kis leány ott vergődik az umschlagos tál és az ecetes üvegek között. Soványan, mint egy kis madár, arcán a mély láz piros virágai. Egy iszonyu fuldokló köhögés — visszatánorodom a szobából és lerogyom a kanapéra.

— Bocsásson meg. De az ördögbe is... Schumacher közönséges csaló, miért nem hivat doktort? A szeretőjével akarja gyógyíttatni?

— Schumacher csodaorvos. Én látom róla, ki érzem a szavaiból. Milyen puhák a szavai...

— Megáll az eszem asszonyom, megáll az eszem! Egy kuruzsló: haldokló gyermekénél. Nem anya, egy kigyó — „céda, bulandra“ — zokogtam halkan befelé, majd fenhangon, elszántan és valóban elkeseredetten:

— Most megyek és kitekerem Schumachernek a nyakát.

— Koronkai, könyörgöm magának. Esküszöm, hogy mindent megteszek, amit akar. Csak addig

várjon, amig meggyógyítja gyermekemet. Pár nap az egész. Amig láztalan lesz. Higye el — ez nem szerelem a részemről. Ez csak a kíváncsiság. Lehet, hogy annak indult, de amióta ismerem Schumachert meg változott minden. Csodálatos ember. Ha ránéz a betegre, meg kell gyógyulnia.

— Eh, kuruzsló, érti, kuruzsló! Le fogom leplezni. Elég volt a város agyonbolondításából. Hiszékeny udvarhelyiek! És hol vannak az orvosok.

— Koronkai.

— Szélhámos, ismerem a fajtáját. Pesten százszámra szaladgálnak az efféle koldustricik. Doktor Mitzger. Reklámprofesszor. Elpusztíthatatlan férfierő, vagy futóbolond.

— Koronkai.

Becsaptam magam után az ajtót, kiskabáttal felszaladtam a Korona-kávéházba, ráütöttem a törzsasztalra és úgy befütyültem Schumachernek, hogy amióta a világ világ, úgy még Udvarhelyen nem fütyültek be senkinek.

IV.

A törzsasztalnál orvosok, patikusok, aljegyzők és virilisek ültek, akik már régóta fenték a fogukat Schumacherre. A fülükbe ordítottam, hogy ezt már nem lehet tovább tűrni. Schumacher szégyenpadra vonszolja az egész intelligenciát! Nyomban hadi tanácsot hívtunk össze és a gőzfürdőtulajdonost is bevontuk megbeszéléseinkbe, hogy minél többen legyünk tudományos erkölcsi testület. A gőzfürdőtulajdonos úgy került be a társaságba, hogy apja tisztifőorvos volt Udvarhelyen és az orvosi hozzáértés visszaáradó tekintélye lassanként az ő feje körül is szőtt némi glóriát.

— Üraim rövid leszek. Schumacher az önök kenyerére pályázik. Régi, tisztos házi orvosok keresményeinek megkurtításáról van szó és a hagyományosan kijáró tisztelet aláaknázásáról. Egy bizonyos Schumacher nevű ur hetek óta izgalomban tartja a várost...

— Le vele! Cselszövő! — harsogott kipirosodott arccal a fogász.

— Igen, — folytattam emelkedett hangon — minden pere késedelem. Pinokai ur szájából nagyon helyes megjegyzés hangzott el. Schumacher: cselszövő, a szónak, hogy úgy mondjam, drámai értelmében. Összeesküdött az orvosi tudomány ellen. Elhalássza a betegeket, elcsábítja feleségeinket — és itt, éreztem az erkölcsi felháborodás mind magasabb köreibe vitt fel a hangom — megmérgezi e város társadalmának makulátlan tisztaságát, kerítője lesz a bűnnek, a gyermekeket elragadja szüleitől, egy sarlatán, kuruzsló, akit szégyenszemre kell ki suppoltatni a városból.

E pillanatban érkezett a kávéházba Schumacher. Szemérmétesen, ügyet sem vetve ránk, ült le megszokott helyére, tejes kávé rendelt és zsebéből kihuzta a francia ujságokat.

— Sarlatán, kuruzsló, — kiáltottam feléje — ki maga, hogy mer gyógykezeleni, hol a diplomája?

Schumacher felállott, elsáppadt és felejtetetlenül mély pillantást vetett reánk. Mintha ezt fejezte volna ki: — Mit akarsz tőlem — te pesti elvtárs, Koronkai? Mit vétettem én neked? Miért nem hagysz élni? Miért veszed el tőlem ezt az áldott jó vidéket?

De Schumacher nem szólott, leitta a kávé, zseberakta a két kiflit és csak ennyit mondott:

— Fizetni!

A főpincér örült a dolgok ilyen fejlődésének, mert már-már csaknem tettelegességre került a sor.

— Hiszen fizet, ne tessenek őt bántani, — csitította a főúr és frakkjával takarta el Schumachert.

Ellenfelünk hihetetlen lelki nyugalommal s arcán oly végtelen alázattal viselkedett, hogy csak az öklünket ráztuk feléje, de nem mertük az asztal alá pofozni. Schumacher vette a kabátját, megértéssel és hálával őt krajcárt tett le borraválónak s mintha misem történt volna, távozott.

— Vizsgálatot fogunk indíttatni, — vezényeltem tovább, — mint bűbájost lecsukattatjuk. Itt nincs megállás! Schumacher nem fogja Udvarhely nemes város becsületjét ebek harmincadjára juttatni.

Általános helyeslés mellett nyomban felmentünk a rendőrségre és kértük Schumacher letartóztatását. A rendőrkapitány előzékenykedett s nyomban rendőrt küldött Schumacher után. Közben a főpincér fellármázta az egész várost; mindenki a Schumacher-üggyel foglalkozott pró és kontra. Schumacher, mint „doktor” egyes családokban igen népszerű volt s éreztük, hogy sietnünk kell, mert bármely pillanatban kitörhet az ellenforradalom. Kémeink jelentették, hogy itt-ott azt beszélik az emberek, hogy egyedül Schumacher gyógyítja meg a nehéz betegeket, a vén kehes várcsi doktorok csak a halálba segítik át őket.

— Adjátok nekünk vissza — zajongták — Schumachert, mert máskülönben polgárháború lesz Udvarhelyen.

De mi, a felelőséget átérző jóléti bizottmány rendíthetetlennek maradtunk. Közben mind többen

szaladtak fel a rendőrségre és ütötték az asztalt. Az egyik orvos így szólott:

— Képzeljék az urak, az a lator elhalászta Bogyola ülnök urtól a betegemet. Most ismét ott lebzsel és adja a pirulákat. Engem, a huszassz-tendő doktort, az egyetemes orvostudort nem is engedett be a nagyságos asszony, de Schumacher ur előtt megnyilik minden ajtó. Kérdezem az árvaszéki ülnök urat, aki az államhatalom funkcionáriusa is, összeegyeztethetőnek tartja-e a lelkiismereti felelősséggel, hogy leányának igen súlyos vesegyuladását, amely a legnagyobb komplikációkkal jár — biztos és csalhatatlan a diagnózisom — egy kuruzsló kezére bizza? Tudja-e, ha a leánygyermek meghal, úgy ön volt gyilkosa gyermekének?

Általános mozgás. Bogyola ur levegő után kapkod. Felhasználtam a pillanatot:

— Bogyola ur, én megtagadom önt! Cinkostársa a latornak.

Szavaim nem tévesztettek hatást. Ám jött maga Schumacher, mögötte a törvényszolga.

— Schumacher Herman ur, Önt kuruzslással vádolják. A kuruzslás csalás, — magyarázta a rendőrkapitány és önnek e városbeli ténykedései kimerítik a büntetőtörvénykönyv tényálladékait.

Schumacher kesernyésen mosolygott. Egy pillanatra csend, majd bátortalanul megszólalt:

— Én kuruzsló?... Nevetnem kell, uraim — hát idenézzenek!

Ezzel Schumacher belenyult a malaclopó kabátba és onnan kirántott egy kutyabőrös oklevelet.

— Idenézzenek, idenézzenek, ti aljasok! Nos Rektor etc. Schumacher Herman 1900 július 5-én az összes gyógytudományok doktorává avattatott.

Éppen olyan hites orvos vagyok, akárcsak az urak.

Őrült megdöbbenés. Az emberek körülállották a diplomát, szagolgatták, emelgették. Minden hiába, szabályszerű tudori oklevél.

— De miért foglalkozott akkor titkos kuruzslással? Hiszen bejegyeztethette volna magát a céhbe a rendes formaságok szerint is. Táblát rakhatott volna ki! Itt ülhetett volna a törzsasztalnál? Miért? Hát nem szélhámos ön, ha ezt mégis elmulasztotta?!

— Uraim, egy másik városban tízévig orvos voltam. Nem ment a praxisom. Legyünk tisztában azzal, hogy a diplomából még nem lehet megélni az embernek. Éhes voltam, ügyetlen, senki nem dugta az orrát a rendelőmbé. Gondoltam egyet. Felcsaptam kuruzslónak. Szabad-farkasnak. Felhasználtam az emberek hiszékenységet, ezt aki nem tapintható reálitást, amelyet önök állandóan megvetnek, nem is akarnak tudni róla, de amely éppen úgy tartja össze a társadalmat és önöket is hálójában, mint mindenkit a világon. Az emberek nem akartak észrevenni. Nekem fel kellett tünnöm. Mindazt, amit csináltam, azért csináltam, hogy észrevegyenek. Lassanként kezdetem anyagilag is eredményeket elérni és támogatni tudtam szegény pesti rokonaimat.

Lassanként mindenki elsomfordált a rendőrségi szobából, csak én maradtam ott, Schumacher és a kapitány. Ez utóbbi szigorú arccal nézett rá és felháborodva kiáltotta:

— Most az egyszer elengedem magát, noha megérdemelné, hogy lekapjam a körméről, amiért így félrevezette a hatóságot.

A rosszul kivilágított folyóson ketten meztük kifelé. Szégyeltem magamat és nyujtogattam a kezemet Schumacher felé.

— Bocsásson meg Schumacher ur.

Schumacher nem szólott, mereven nézett maga elé.

— Nem ismeri az indokokat, — folytattam. — Szerettem egy nőt és észrevettem, hogy a doktor ur hosszasan időzik szerelmem tárgyánál. Azt hittem, hogy a szívére pályázik s ezért féltékenykedtem. De most már rendbe jött minden. Menjünk fel Bogyoláékhoz, igyunk meg egy teát! Ön megvizsgálja a kicsi Margitkát, no, nyujtsa már a kezét!

— Kedves uram, — sóhajtott egy végtelent Schumacher a tüdejéből — én már megint szedhetem a sátorfámat. Rám nincs szükség. S ezt — önnek köszönhetem.

— Hogy mondhat ilyent, hiszen rehabilitáltak?

— Éppen azért. Most veszett el minden. Olyan nehéz ezt megérteni? Orvos vagyok ismét, mint a többi. Egy közönséges orvos. Vége a presztizsemnek. Hát nem érti, ember, hogy a közönség hite megdőlt bennem? Azoknál, akiknél eddig kellettem, befuccsoltam. Nekik a kuruzsló kellett. A szellemidéző. Ha pedig orvosra lesz megint szükségük, azokat az urakat fogják elhívni, akik az imént földre akartak teperni.

Elgondolkoztam.

— Igaza van, de valahogyan helyre kell hozni a hibát. Érzékenység. Neki az életnek! S mindentől eltekintve ön köteles felmenni Bogyoláékhoz. Sulyos betege van. Margit. Vesegyuladás.

— Vesegyuladás. Hát ezt a marhaságot ki mondotta Önnek? A kolléga urak, mi? Na az isten önnel uram!

Magára kapta a köpenyegét és eltűnt a kaszárnnyák mögött.

Este felmentem Bogyoláékhoz, Bogyoláné szomorúan állott az ablakban, az Arany remekírók egyik kötete leöntve ecetes üveggel. Itt szíveket törtek össze.

— Hogy van Margitka?

— Jól. Lement a láza. Holnap már felkelhet a szobában.

— Kimerültnek látszik. Magát is megviselte a betegség.

— Meg.

Kis csend.

— Hát — mégis csak örvendetes a gyógyulás. Schumacher urral meg lehet elégedve.

Mérgesen kapott rám Bogyoláné.

— Vele meg. De magával nem. Magának kiteszem a szűrét.

— Ahá. Hát mégis csak befészkelte magát Schumacher a helyemre.

— Ostoba. Maga Schumachert is úgy összetörte, mint Napoelont. Maga mindent összetör, ami szép. Mit tudja maga, — hogyan menekültem én el — az életből? Valami új, mesészerű kellett nekem! Szárnyak. Igen is elmondhatom magának: Schumacher amióta nevét meghallottam, mindig érdekelt. A titokzatosság, amely körül vette őt. Az, hogy nem olyan, mint más ember. Vágytam utána. Még Margitka betegágyánál is. Rendkívül volt. Ahogyon felemelte szavait, kihullottak, kipergettek az ujjaim között. Most újra: ember. Lény, való mint minden. Hát nem szomoru ez? Hát nem szomoru ez? — rángatta Bogyoláné két kézzel a függönyt és zokogott.

Margitka aprókat köhögött a szobából. Én fáradtan ültem a kanapén s akkor ismertem meg először Bogyolánét. Feleszméltem, új világ nyílt

meg a szemem előtt, amelyet még eddig nem láttam Udvarhelyen. Minden, ami eddig rideg próza, kisvárosi nyárspolgáriasság volt, élni és ragyogni kezdett. A művirágok költészetét éreztem erőmben, a zöldposztóval betakart cimbalmon szélszaladtak a pedálok, a családi fényképnagyítások csodálatosabbak voltak, mint Gainsborough és a ripszgarnitúra úgy szélesedett el, mint egy mesebeli kristálysza-
lon.

Én, a cinikus idegen, megöltem egy asszony meséit és most a mesék feltámadtak és megölnék engem.

Schumacher másnap elutazott Udvarhelyről.

PÉTER BIRÓ KARÁCSONYA

1.

Péter bíró elnökölt a törvényszéki tárgyaláson. Dél felé járt, a bírák unták már a bűnt s amikor a paragrafusokat táncolni látták a szemük előtt, vidám, tekervényes sósperecek jutottak az eszükbe. Az egyik bíró malmozott a kezével s gömbölyű arcából kidülledt szemei ellenségesen nézegettek az előtte ágáló két peralanyt: a kikopott térdű, összeaszott könyvelőt és a magánvádlót, a gazdag borkereskedőt, lomha, kövéres testével, hasán a vastag aranylánccal. A Szent György-tallért nézte az egyik bíró, amint ott fényeskedett és egy ritmusra perdült a panaszos, izzadt és szapora vádmozdulataival. A másik bíró, túl a tárgyaláson, láthatatlan ellenséggel plédrozott, behunyta szemét, korpótlékára gondolt, karácsony estéjére és a proletáriátusnak áporodott nyomorára. Az egyik bíró, a Sancho Pansa képű, bökött egyet a levegőbe mutató ujjával:

— És mit szól ehhez a vádlott?

— Kérem, úgy történt, hogy én, amikor Blum urhoz kerültem, Blum ur nyakig uszott az adósságban. Az én ötleteim, kérem, megjavították az üzletet. Blum ur elkezdett tollasodni, perzsaszőnyegeket vásárolt, kérem, előljárósági tag lett kérem, én meg kódis maradtam. Megszületett a gyerekem, kérem és azt gondoltam, hogy én is választani fogok, kérem. Hősszra spekuláltam, kérem. A lej kérem lezuhant és én a pénzt nem tudtam

visszatenni. De én nem sikkasztottam, én csak rosszul spekuláltam, kérem, és amikor pénzem lesz, megadom Blum urnak azt a rongyos tizenötezer lejét, kérem. Blum ur elfelejti, hogy milyen hüség voltam kérem, amikor őt meghurcolták a lapok, kérem, én mentem el a lapokhoz . . .

Az elnök félbeszakította a vádlott szavait és intett Blumnak, hogy most már ő beszélhet. A perbéli felek viaskodtak egymással, a három bíró minden meggyőződés nélkül hallgatta. A nyurga bíró tovább küzdött láthatatlan ellenségeivel, a terem üres volt, csak egy késői riporter szagolt be, téli kabátjában meghuzódott az utolsó padban és lázasan jegyzett, mert valami anyagot mégis csak be akart vinni a szerkesztőségbe. Közben elkérte az ügyésztől a vádiratokat, kiírta a neveket és fantáziája dalolt hozzá izgalmas, színes dialógusokat.

Az elnök mereven nézett maga elé, az ő esze sem járt ott. Testi személyétől függetlenül dolgozott az elnöki mechanizmus, néhány kérdés, elutasító mozdulat, vezessék be, vezessék ki, de az „elnökön” belül egy külön szív dobogott, ami meglehetősen szokatlan elnöki körökben. Erről azonban senki sem tud, az elnöki gépezet szabatosan funkcionál, bedobják a fülnek nevezett csőpostába a perbeszédeket és a szájnak nevezett szétosztó állomáson szabályosan kidobatik az ítélet. Ám most lihetetlen dolog történt. Az elnök nem tudott megbirkózni a benne életfogytiglani fegyházra elítélt emberrel, hirtelen felkapaszkodott dult arccal a székből.

— Öfelsége az ember nevében! Menjetez haza jámbor testvéreim, mi nem mondunk ítéletet. Mi ehhez nem értünk. Hagyjatok bennünket békében!

A többi szerkezetek csörömpölve rángatták rugóikat, a bírák, ügyész, védő, felek és a kis újságíró is felneszeltek letargiájukból és az elnök fejéhez kapott. Mint egy elszabadult lufthallon, repültek a szavai:

— Felmentés, mindenki számára felmentés! Elég legyen a veridictióból. Én nem vagyok bíró. Kihullott már a per tárgya. Nem ütköztök a paragrafusokba többé, elég volt a karambolokból!

A kis újságíró lázasan jegyzett. Általános zürzavarból leghamarább a kövér bíró tért észre, aki magához intette a riportert:

— Szerkesztő ur, értette, a *sajtó* nem tud semmit se erről. Én kérem a szerkesztő urat.

Az újságíró bólintott a fejével, hogy nem írja meg a cikket. A cikk másnap megjelent.

2.

De Péter bíró nem sokat törődött már azval, hogy megírja-e az újság ügyét vagy sem? Egész nap az utcán lődörgött s nézte a bevonuló karácsonyestét. Nikkelezett vágógép rózsaszínű foltokban vágta a zizegő selyem-papírra a sonkát, boros üvegek kosarakban egymás mellé hajtották a fejüket, fenyőerdők szaladtak végig az uttesten és a könyvesboltokból diszkótésben hordották ki a bölcsességet. Péter bíró ment a maga útján és gondolatát hol elejtette, hol felvette, de mindig csak egyazon gondolatnak kapaszkodott be uszályába.

— Jól van, nincs jól. Ám a dolgok mögé kell nézni. Minden belső törvénnyel párhuzamosan száguld egy külső történet. Ki érzi meg, ki fogja meg, ki öleli át, ki emeli fel a karácsonyt?!

Lassanként elnéptelenedett az utca. Az ablakokban átt-ott lámpa ragyogott ki és karácsonyiák zöldje lombosodott a mennyezet felé. Péter bíró az épületek hideg, gránitfalához tartotta a fülét és hallgatni vélte a bérházak belső zengését.

— Benn felesel, perlekedik az élet jog és tény-álladéka. De csak a gyerekek értik, mert ők nem értenek hozzá. Krisztósz!...

Nagy zaj kerekedett az utcán. Egy csapat szégyényesen felöltözött suhanc kavarta fel maga előtt a esendet. Pakulárok, cifra katona, rosszul borotvált angyal, cugos cipőben, Heródes, csiri-csári huszáröltözetben. És két pásztor elől öreg csepűből készült szakállal és bajusszal cipelik a Betlehemet. Az egyik angyal a papírpénzt számlálja és káromkodva önti be egy püspöki süvegbe.

Péter bíró hozzájuk esatlakozik és kéri a betlehemeseket, engedjék meg neki, hogy velük menjen.

— Hiszen gyöhet, gyöhet az ur, de akkor észt velünk kell énekelnie. Tudja a dalt, hogy „Mennyből az angyal“? — kérdezte Heródes, miközben kénes gyufával robbantotta maga előtt a ájert. Péter bíró alázatosan hallgatta őket, de csak három sort tudott felmondani gyerekes, éneklő hangon a betlehemi énekszóból.

— No, nem baj, — az ur lesz az antikrisztus. Csak annyit kell mondani, amikor én felemelem a kezemet, hogy brum. Brummogni csak tud az ur?!

Elmentek kávéházakba, csapszékekbe, tánclokálokba. A cigányzene tussot huzott és zsidó kacs-kedőnék kíváncsiskodva vették tudomásul e népszokást. Péter bíróra ráhuztak egy biciklisapkát, autószemüveget és egy barna pelerint kanyarítottak a nyakába.

Gajdolta az egyik pakulár:

Pásztorok keljünk fel,
Hamar induljunk el!
Siessünk ne késsünk!
Fáradtságot ő érette ne sajnáljunk,
Talán még az éjjel is reá találunk.
Betlehem városába'
Rongyos istállócskába'
Fekszik széna-szalmába'
Ponyvába
Be vagyon takargatva.

A másik pakulár:

Jaj szegény mint fázik,
Könnyeitől ázik.

Harmadik pakulár: Adjuk át e bárányt, talán
elég lészen...

Az angyal hosszú fehér ingben tányéroz az asz-
taloknál.

A főpincér: Mars, mars, ma már ötödször jön-
nek sáros lábbal a kávéházba.

Heródes: A valódi Betlehemesek mi vagyunk.
Tessen úgy bánni velünk!

A füszerkereskedőné: Párisba vágyom. Nem
birom a szagukat.

A törzsvendég: Ahelyett, hogy dolgozni men-
nének... Nem szégyenlik magukat!

Péter bíró: brumm!

Egy kis gyerek: Te édes Betlehem!...

3.

A betlehemesek teleszedték éjfélig rongyos egy-
lejesekkel a papírsüveget és beültek a kocsimába.

Az öreg juhász rágyújtott egy kurta szivarra és barugott fővel világi dallamra szent énekeket danolt. Péter bíró kiosont az éjszakából, úgy ahogy volt, autó-szemüvegével. Kifordult az országra. Leült egy határjelzőre és szeme iramodó eseményeket látott. Ugy nézte őket, mintha autón ülne.

— Mindennek két értelme van. A szavak értelmének is megvannak a maga ultraviolet sugarai. A szavak mögött mélységek nyílnak meg. Régóta látom már ezt, de csak most a kristályos éccaka világítja meg egészében. „Aj pajtás, pajtás, álom-e vaj látás, amiket hallottam” — mit tudja azt az a szegény fickó, aki künn a tükörajtóknak mögött ingattatta szél által penészes szakállát és sirva hajtogatta üres kulaesát? Mit tudjátok ti Betlehemesek, hogy mi az: Betlehem!

Péter bíró kiment a folyó partjára, ahol jégdarabok öklöndöztek a vizen és az összetört hekteaderek kísérteties zengzete hallatszott. Hideg, merev volt a víz és Péter bíró odatámaszkodott egy fűfához. És feladta magához a kérdést:

— Péter vádlott álljon elő!

— Igenis bíró ur!

— Adja elő vádlott, hogy mit nézi úgy a folyót?

— Azt várom nagyságos elnök ur, amíg lefoly.

— Bolond ember maga Péter vádlott. Ha maga azt várja, amíg a víz lefoly, akkor sokáig várhat.

— Nagyságos bíró ur, én nem vagyok bűnös. A víz a bűnös, amely nem akar lefolyni. Ennekem át kell menni a tulsó partra. De a víz, a víz .. Nincs lefolyása, instálom aláson.

— Péter vádlott, ne prézsmítáljon. A törvény-

széknek más dolga is van. Délig be kell fejezni a tárgyalást. Hát nem tud magán segíteni, szegényember?

— Nem én, bíró ur!

— Szamárember maga, Péter gazda. Ne várja meg, míg lefolyik a víz, menjen át rajta, verjen pallót, vagy másszon át lábbal. De a víz mindig ott marad, nem szárad ki maga miatt.

— Igaza van bíró ur, szent igaza. De nem tudok átmenni. Belefulok.

— Bizonyítékokat, tárgyi bizonyítékokat! Nézze vádlott, én megmutatom magának. Idefigyeljen!

Péter bíró rálépett az egyik jégtáblára. Onnan a másikra. Onnan a harmadikra. Eleszszott, újra feltápászkodott. Biciklisapkája a vízbe hullott. Messziről jött egy berugott társaság. A nők vihogtak, belekapaszkodtak a férfiak bundájába, így csiesonkáztak. Valaki felkiáltott:

— Borzasztó! Egy ember vergődik a folyóban. Bele talál fulladni. A bolond. Hé, álljon meg!

— Nem én, igen tisztelt törvényszék, nekem át kell mennem a vizen. Ha törik, ha szakad. Ha belepusztulok is.

— Bolond, bolond, bolond!

— Krisztus Urunk is így cselekedett — bukdácsoló Péter bíró hangja és barna lebernyege kavargott maga körül, mint a füst, mely az ég felé törekszik.

A BARÁTNŐ.

A császár őfelsége a verendán elfogyasztotta a szokásos kétkilógramm szőlőt. Azután virzsiniát vett elő, az aggastyánok pepecselő műgondjával a fogai közé illesztette, a puha tisztisapkát benyomta a fejébe és megindult a napos kerti uton.

A schönbrunni nyirott bokrok mentén egyik padon ült Katalin. Meglátta a császárt, letette a himzőkosár mellé az okulárét és a császár elé sietett.

— Kisztihand, Katalin — biccentett az öreg császár. Kivette a virzsiniát a szájából és egy hosszú, száraz csókot lehelt a matrona kezére. Katalin elpirult.

— De felség!

— Igen, kedves, boldog vagyok, hogy újra láthatom. Három napig nem láttam. Komolyan aggódtam magáért.

— Felség, mindig oly kegyes. S e kézesók .

— Végre: újra látom. Átkozott zsábája csaknem felforgatta napirendemet. Képzelve, nem tudtam mihez kezdeni. Lemenjek sétálni a parkba — egyedül? Amikor már harminc év óta..

— Csupa kompliment, felség.

— Végigjártam unalmamban összes lakosztályaimat. Ki, be, ki, be, szapperlott, nagyon unalmas. Egyik korridoron betévedek a könyvtárba. Mennyi könyv! Mit mondjak, szorongató érzés. Találomra felnyitok egy művet. Valamit csak kell csinálnom. Tizenegyóra előtt nem kezdhetek az államügyekhez. Hja, a napi rend! Ki ragaszkodik hozzá, ha nem a császár! Maga, Katalin

megengedheti magának a luxust, hogy három asztalra lefeküdjön. Nos, senmi reprosmán. Kinyitok egy könyvet és egy kis mese áll benne. Philemon és Baucis. Ismeri?

— Offenbach?

— De, kedves, maga még kevesebbet tud az ilyen dolgokról, mint én. Egy mitológiai mese. Jupiter, aki meglátogatja a világot. Ein Keiserbesuch... Hogy mi a tartalma? Már elfelejtettem. Aber, néhány sor fölkelte az érdeklődésemet. Philemon, férfi, Baucis, nő. Szegény polgárok. Szeretik egymást és együtt megöregednek. Egyazon napon halnak meg és Jupiter legmagasabb kegyéből egyikéből fényő lesz, a másikkból nyárfa.

— És?

— Hát nem érdekes? Ilyen szépen megöregedni. Egyáltalában: megöregedni. E három asztal alatt mind ezen gondolkodtam. Mi is megöregedtünk, Katalin.

— Ennek csak egy látható jele van; ön filozofál, felség.

— Tudja, mi jutott eszembe? Hogy drága Katalin... mert nem lehet azt kiszámítani... ha maga... esetleg nem kelt volna fel... S én egyedül maradtam volna.

— Felség, nem volt komoly baj. Téglát rakattam a lábam alá és rendbe jöttem.

— Köszönöm Katalin. De mégis. Ha nem gyógyult volna fel. Ha elment volna én előttem... Hát nem vagyok én a császár? — mosolyogva megfenyegette hosszú, csontos ujjával. — Ez nagyfoku illojalitás lett volna!

— Felség!

— Sötét gondolatok. Hjah, gondok mindenütt vannak. Ez a világháború is...

— Felség, csak az öregségről nem... Aszony előtt. Akinék nincsenek gyermekei sem. Akinék csak egy öreg császára van. Csak gondolkodni nem. Lejárni, mint egy zenélőóra... Ha felség nem volna... Olyan vagyok, mint ez az okularé. Nem a magam, Felséged szemeivel látom már csak e világot.

— Na. Nana. És én mit csinálnék az okularé nélkül? — Also, derüesebb dolgokat. Dédunokám, a kis Szalvator kurrentálja a születésnap i ajándékot. Mit adjak neki?

— Szalvatornak? Játék-drednaughtot. Papír-flottilát.

— Nem lehet, tegnap neveztem ki a soproni t u-szárezredem főhadnagyának.

— Akkor egy szép huszár uniformist...

— Mit nevet, Katalin?

— Felség, hirtelen eszembe jutott egy megszínü huszárnadrág. Ebben ismertem meg felségedet. Emlékszik még?

— Sohasem felejttem el.

— Milyen fess volt. Mint egy magyar mágna s. És én... A Burgtheaterben. Az udvari lozséból felséged egész este engem figyelt.

— Uralte Geschichte. Azóta mindig együtt. Benne volt a napi programmban. Dél előtt kilenc és tizenegy között.

— Mint a két kiló szőlő — sóhajtott Katalin s egy lehelletnyi szemrehányás a hangjában.

— A Paar. A Bolfras. Mindenki megöregedett. De mi együtt — egy darab Bécs, Philemon és Baucis. Egy fenyő és egy nyárfa.

— Egy fenyő és egy nyárfa.

— Vagy megfordítva. Válaszon Katalin.

A szép őszi napon ütemesen táncolt egy szökőkút. És lassan minden lejteni kezdett Johanna

Strauss egy láthatatlan zenekarból előhívott melódiájára.

Leültek egy padra. A császár botjával a házi cimert rajzolta a porba és Katalin pillanatokig új színek után keresett a pamutfonalak között.

— Felséged ma oly őszinte. Ma oly megnyilatkozó. Engedje azt mondanom: Franz Joseph.

— Katalin.

— Hogy is mondom? Egy nyárfa és egy fenyő. Két fa egymáshoz öregedve. Hiába, már. Ősz van. Mi mindent tudunk egymásról!... Évgyűrűk, gyökök, tudjuk e kérgek minden repedését. De miért fenyő és miért nyárfa? Miért nem két egyazon fa? Harminc év mögöttünk.

— Nem értem Katalin.

— Mit adtam én önnek... neked, Franz Joseph? Adtam egy aranyórát, amikor Budára mentél az országgyűlésbe. Himeztem egy pár komóteipőt Ischlbe, a vadászlakba. Csupa apróság, szuvenir, semmiségek. Ezt mind visszakérhetem tőled. De volt harminc gyönyörű évem melletted, egy élet, hogy adod te azt vissza nekem?

— Nem értem Katalin.

— Ki fog elmenni előbb, ez már nem a császártól függ. De ha egyszerre is halnánk meg, egy azon napon... Mit tesz az? Miért mondom neked ezt a Philist és Baucelemont vagy hogy nevezzem? Ők két fa, holtuk után ölelve tartják egymást. De téged Joseph a kapucinusok gruftjába tesznek, Elizabeth és Mária Terézia mellé. De én?

A császár felállott.

— Ha jól értem... ön visszakéri az aranyórát?

Katalin remegve nézett a császárra.

— Joseph, felség. Én csak azt akarom mon-

dani... hogy harminc év után... a mi életünk után... emberek és nem királyok... és úgy sem sokáig élünk... ki az, aki közelebb áll felségedhez... csak a lélek nyugalmáért... titokban... hiszen katolikusok vagyunk... az udvari kápolnában... csak a magunk számára... összeesküdnénk.

A császár szakálla idegesen rezgett és valami gorombaságot akart mondani. Méltatlankodva piszkálta le nadrágja piros strárfjáról az odakapaszkodó falevelet. Um Gottes willen, csak nem a hajtókájáról esett oda. Szemtelen cserfalevél! De egy császár történeti pillanatokban sem grobián. Mindenekelőtt az egészség. Csak semmi izgalom. És egyszeribe előtte állott a perszonifikált egészség, a doktor-vezérfőtörzsorvos, mint egy gestus, peremutató a császári óraműben.

— Fúj a szél. Katalin. Tizenegy óra. Az államügyek. Johann, majd hazakiséri.

És elfelejtette mondani: au revoir.

A császár közismert rugalmas lépteivel hagyta el a parkot. Dolgozószobájában a miniszterek referáltak a hadszintéri helyzetről. Vilmos levelében a triple allianceot fejtegette, de a császár gondolata — a napi programm ellenére — folytonosan visszatért Katalinra. A császár küzdött magával. Házára gondolt. Rudolfra, Lipótra, Ferdinándra és a többiekre. Mindenkinek szabad, csak neki nem. Mint egy tüzes kigyó szaladt végig a papirlapokon e szó: messalience. — Le kéne mondani — gondolta — visszavonulni, megváltoztatni a házirendet, kézbe nem venni többet a megkékeceruzázott Reichspostot, egész nap rózsákat ültetni, zergére vadászni és elmenni Katalinnal, el Hitzingbe, vagy valami csendes helyre és tovább olvasni egy vadászlak estéjén a félbeszakított mitológiát. . .

De a császári ház minisztere, amikor a többi főméltóságok elszalutáltak, diszkrétan a Ház, a dinasztia újabb botrányát sugta a császár fülébe. Erre az ősz ember kiegyenesedett és a gyertyatartóval rázta az asztalt.

— Nem, nem fogom tűrni. Háznak tisztasága...

A vezérfőtörzsorvos nyugtalankodott. Egy monogrammos hőmérőt csusztatott a császár bluza alá és ágyba fektette. Ott még elmélkedett a császár Katalin és a saját élete felett és összeegyeztetve, mérlegelve, latolgatva, kizárólag szive és indulatai titkos tanácsára hallgatva, mindent meggondolva és megfontolva megérlelődött benne, hogy e házasság vagy szakítás előtt csak úgy térhet ki, ha csöndesen, egy császár fölényével és a halotti szentségek ájtatos felvétele után eltávozik az élők sorából.

Néhány hétig még birkózott magával, de a végén így cselekedett.

JKELIUSZ FORRADALMA

1.

Jikeliusz az eseményekből élt. Az a körülmény — hogy a világ tovább forog keserű levében és itt is, ott is, történik valami, ami „anyag“ — lehetővé tette, hogy Jikeliusz mindennap elfogyaszthatta a maga tizenkét feketéjét és kiszivhatta a maga négyszer tizenkét szopókanélküli cigarettáját. Szabad farkas módjára barangolt, a főváros aszfaltján kopogtak léptei és közönyös nyugalommal, mint aki mindenen túl van, akárcsak egy kérlelhetetlen ítélőmester, jegyezte fel noteszébe: egy kis cselédleány marólugott ivott... szöktetés az autóban... Abdullah emir megszállott a Brisztol-hotelben...

Fix pontokat rögzített meg a végtelenben. Azaz: megírta az eseményeket és eladta a délutáni lapoknak.

De egy szép napon — már éjfélt tizenkét óra óta csatangolt és orrával szimatolta a házfalak titkait — kimaradtak az események. Legalább is Jikeliuszt nem értesítették létezésükről. És Jikeliusz megremegett: nyomban künn vannak a lapok az utcán és a towarepülő ujságlebernyegekkel az el nem szivott cigaretták füstje és a ki nem szüresölt törökkávék aromája is ellebeg.

Az obszervatórium komoly tömbje előtt azonban gondosan kefélt zsakettes urak lépkedtek. Ó,

Jikeliusz jól ismerte a zsaketteket: a tudomány tisztos palástjai ezek, amelyek eltakarják a földi lét indulatait, az emberrágás csunya színjátékát, e „hősi kor“ minden aljasságát; spanyolfalat vonnak a kortárs szeme elé, hogy ne lássa a vért és a szennyet, ne hallja a csatakiáltást, hogy „veszek“, „adok“, „va banque“, „Montan“, „Danubius“, „nemzeti szuverénitás“, „határaink biztonsága“, „az ellenség támadásai állásaink előtt összeomlottak“, mindezt tulkiáltsa és körül duruzsolja fülét, mint a ventilátor egyhangu játéka: ko-ko-runk viv-mánya. E zsakettek égő parazsokat borítottak maguk alá; krátereket és földrengéseket hazudtak le; a nagy összeomlás meredélyét elkassirozták. Mintha közben semmi sem történ volna, csak ők vannak, minden más hagymázos álom, csak egy létezik: a zsakett élő és vitathatatlan valósága.

Mindez homályosan és ki nem elemezhetően élt Jikeliuszban. Analízisre ugyanis nem volt ideje, mert neki e s e m é n y e k kellettek. A bulvárlapok óránként születnek meg a rotációsok árnyékában és az embert nem azért fizetik, mert gondolkodik.

— Mi van itt látható? — kérdezte meg Jikeliusz az egyik urat, aki a leghatásosassabban verejtékezett.

— Hogyan, Ön még nem is tudja? — és megvetően nézte végig Jikeliuszt. — Ma tartják a kronométerek világkongresszusát.

2.

Jikeliusz még sohasem volt csillagvizsgálóban. Elbámult az óriási távcsővön, amely ugy hajlott ki

egy mélyedés ablakából, mint egy óriási ágyunyak. Hatalmas acéllapokon nyugodott a gigászi műszer, amelynek ebben az agyonmilitárizált világban az volt a katonai beosztása, hogy a csillagos bolton végezzen fontos felderítő szolgálatot. A jelenlévők nem érdeklődtek a fényesre sikált sárgaréz szeksztánsok iránt, amelyek hüvösek voltak és a maguk nyugodtságukban félelmetesen ünnepélyesek. A komoly urak figyelmét a mennyezetről lecsüngő négy hatalmas inga kötötte le, amelyek alsó végei precíz platinahegyben végződtek és az elektromos áramot elzárva, minden lengésükkor a kénesőcseppet keresztülszelték. A négy inga egymást ügyelte, noha mindegyik tökéletes volt. Éppen ezért. E négy inga, a technikai fejlődés e remekei az elképzelhető legpompásabb kronométerek voltak, amelyek a perc milliomodrészét is lemérték és pontosságban, érzékenységben minden szeizmografot felülmultak.

Felgyürt gallérban, mint egy vásott nebuló logett a méltóságos bácsik körül Jikeliusz s az, aki a legerősebb törésű szemüveget viselte, megigazitotta orrán a csiptetőt és Jikeliusz vállára tette a kezét:

— Öcsém, amit a maga szeme előtt lát, az a világ leghatalmasabb időmérő műszere! Van-e önnek fogalma arról, hogy a tudomány milyen bámulatos fejlődést tett meg az óracsinálás terén? Kezdetben csak napóra vala. Egy időben megjelenik a homokóra is. Jönnek a vízi órák. Hosszu-hosszu idő, megjelenik az első zsebóra. Mi csináltuk meg, a németek. A franciák csak utánunk ballagtak. A tudomány, az természetesen nemzetközi.

— Ön nem méltányolja e találmány jelentőségét. Van-e fogalma arról, — folytatta egy má-

sik, — hogy mily fontos dolog, hogy az ember pontosan tudja lemérni az időt?

A tudósok közül mindegyik tul akarta kiabálni az előadót.

— Egy másodperc tizmilliomodrésze...

— Hogy a hó ne ártson meg neki...

— Sem a légköri villamosság...

— Sem a temperatura változás...

— Az, hogy tudjuk mérni az időt, ez a legfontosabb...

3.

Jikéliusz kitámolygott a körutra. Rohant a szerkesztőségbe. Nem ült villamosra, mert gyalog jobban tudott gondolkozni. Mint rendszerint, most is előre elkészítette fejében a riportot. A bevezető sorokban egy kis történeti visszatekintést akart adni, hogy hogyan jutott el az időmérés a maga spirális vonalaiban a jelen fejlődés szédületes ormára. Ezután következett volna bő természeti tudományi aláfestéssel (lásd lexikon) ismertetése a találmánynak. Végül eredeti beszélgetés a felfedezővel. Keresztem, öt alcim. Összesen kétszáz sor. Nem megvetendő anyag.

A szerkesztőségben a munkatársak már vették kabátjaikat s a szolga már utánuk seperte az összevagdossott és földre hullajtott lappéldányokat. Egyedül a segédszerkesztő kotorászott még kéziratok kosarában, de már ő is menni készült.

— Sajnálom. Lapzárt. Annyi helyem sincs, hogy egy szöveget el tudjak rejteni a lapban. Szenzáció!?

— Nagyon érdekes cikk. — A szerkesztő szigorúan ránézett. — Meglehetősen érdekes — foly-

tatta. — Nem megvetendő anyag. Az órák kongresszusa.

— Kongresszus? Majd holnap, — intett barátságosan bucsut a segédszerkesztő.

Jikéliusz mélyet sóhajtott: — Legjobb lesz, ha átaluszom az ebédidőt.

Hazament. Lefüggönyözte ablakait. Levetkőzött, aludni próbált. De nem jött szemére álom. Amolyan félálomba került, olyan érzéssel, mintha a miniszter, vagy a fogorvos előszobájában lett volna. Az ember még künn van, de képzeletét már a belső szoba látomásai szabályozzák. Jikéliusz nem tudta, hogy meddig álom és meddig valóságos élet. Elhomályosodó gondolatai közé a kongresszus bukott fel, a napóra, homokóra és minden eszébejutott szó után fantáziája egy egész történeti távlatot idézett. Egyiptom földjén járt, ahol minden geometria és ahol Isten is egy formábaöntött számtani képlet. Hellasz földjén járt, hol a dus redőzetű polgárok nem ismerik az időt, boldog és örök jelenben élnek, mert nincs emlékezetük. Így egész világot kellett bebarangolnia, hogy ismét eljusson önmagáig. S kérdéseket adott fel. Mit csináltam ma tíz éve... ma nyolc éve? S mit csinált anyám, a szelíd halott ma kilenc... nyolc... hét éve? S mit csináltunk mi, nép, hét éve... hat éve... öt éve...? S akkor elszürkült minden, hirtelenül, mintha egy rugó tört volna el, egy fájdalmas érzés lökte fel Jikéliuszt, egy tudattalan bizonytalanság s hirtelen visszacsobbanva a valóságba, meghalotta az éjjeliszekrényen tiktakkolni a zsebóráját.

Feléje hajlott és a végtelen magányosság összemarkoló hangulatában, egy tudatossá vált kozmikus megremegéssel suttogetta:

— Csak te vagy az egyetlen, óra! Tiktakkolsz

a nagy világmindenségben, egyetlen megbízható élőlény: te vagy. Ahogy a szívem ver, úgy egy ritmusra versz te is. Mikor már senkit sem hallok, téged még mindig hallgatlak. Elnyomja szemem az álom, örködsz helyettem. Nincs nappalod és nincs éjszakád, állandóan szolgálatban vagy. Nincsenek észrevételeid, szeszélyeid, nincs egyéniséged: meg lehet bízni benned. Tizenkét kis ajtódban tizenkét inasod koszoruja: tudom, kötelességeim vannak. A magad kicsinységében felméred a végtelent. De legfőképpen — s ezt nem győzőm eléggé hangoztatni — élsz és a barátom vagy.

Az óra szerényen tölt el magától minden felölősséget és csak mutatójának elhajlása jelezte, hogy figyel a monológra.

Jikéliusz visszatette a zsebórát a szekrényre. Most a menyezetet nézte s belevetette magát a me-rengés hintaszékébe, amely egyetlen fényüzése a szgény embernek. Hirtelen egy gondolat feküdt keresztbe agya megszokott idegpályáján és Jikéliuszt az elérzékenyülés helyett ádáz düh fogta el.

— Ma hét éve... hat éve... öt éve. Mi történt? Semmisem történt. Soha még így időt nem pazaroltak, soha így emberi erő kifejtéseket nem törtek le, mint ma. És azok, a szürkék, a profesz-szorok órákat javítanak és büszkék arra, hogy egy perc milliomod része sem mulik el nyomtalanul. Ma. Hát mit ér a világ legpompásabb kronométere, mit ér az időmérés minden tudománya, ha nemzedékek, ha az egész emberiség munkája kárbavész. Mert visszaéltek a tovarohanó idővel és nem használták fel az emberiség boldogságára. Valóságos istenkáromlása ez: méríeszkélni ni azt, ami nincs. Borral itatni a halottat. És

én... balga bedülök e blaszfémiának! Én oktondi, örülni tudok annak, ami csak cicoma, vitézkötés, cifra rongy, hogy egy pillanatra elfödje az ember szeme elől a szakadékokat.

4.

Jikéliusz nem tudott aludni. Kiment az uccára. Megint elmúlt egy délután s a lámpákat gyújtani kezdték. Jikéliusz korgó gyomrán és kiszáradt torkán forradalom dobolt és hirtelen egy merész gondolata támadt. Elhatározta, hogy bosszut áll Belopódzik az obszervatóriumba... A szolgának azt fogja mondani, hogy ott hagyta írásait... És egy észrevétlen pillanatban összetöri a tudomány büszkeségét: az ingákat... De hogyan? A szolgát el fogja küldeni, hogy menjen át a másik szobába, mert a jegyzetei ottmaradtak... Ezalatt ő... csak egy rugót kell megnyomnia... az egésznek a titka csak egy rugó... holnap megáll a négy inga, elnémulnak az órák arkangyalai s elnémul a lengés sziréni zenéje, mely a szirtek köré csalta az utasokat...

Már a keze ott van az obszervatórium kilincsen. Az utolsó pillanatban azonban meggondolta magát... Elvégre ő pacifista és cikket írt Ghandiról is, akinek az erőszak nélküli politikai elméleteit osztja. Elvégre: rombolni, cselekedni egy csizmadialegény is tud.

Visszafordult s mikor léptei abba a ritmusba jutottak, amely párhuzamosan szaladt gondolataival, elhatározta, hogy lemond az obszervatóriumi riportról s az egészet stilizálni fogja. Csinnál belőle egy színes írást, esetleg verset, vagy esetleg novellát az *Elveszett időről*.

BORSOS és STRAPONYA

1.

Lóránt Mihálynak kezdetben nem volt egyebe, mint egy skatulya cipőfénymáza. De ezt viszont ő találta fel. A Lóránt-féle cipőfénymáz az ő szerény megítélése szerint nem volt sem jobb, sem rosszabb, mint amilyenek a többi fénymázak szoktak lenni. Ám, hogy mégis különb legyen, „legkülönb“ és „felülmulthatatlan“ — hát arra való a reklám! Ezt nagyon jól tudta Lóránt Mihály, noha már két üzletág vérzett el a keze alatt: egy cipőfelsőrész-készítő üzem és egy karácsonyi játékokat kikölesző vállalat. A cipőfelsőrész üzem tizenöt évig viaskodott az elmulással, a karácsonyi játékokat kikölesző vállalat pedig tizenöt órát sem élt meg, mert mire felhangzottak a bethlehemes játékosok énekei, nyilvánvalóvá vált, hogy erre az amerikai izü ötletre még nem érett meg a mi konzervatív társadalmunk.

Miért bukott meg a poétikus eszme? Mert nem volt reklámja. Ezt a szomorú tanulságot vonta le Lóránt és feltette magában, hogyha még egyszer hozzákezd valamihez — nem fontos, hogy mihez, egyáltalán nem fontos, — mindenek előtt kiadás propagandáról gondoskodik.

Kezdetben tehát nem volt egyebe, mint az az innen is, onnan is összekotyvasztott fekete zsiros massa, amelyre azonban oly büszkén nézett, mint a régi alkimisták lombikjaikra előállítván bennük az élet arkánumát. Ügyes reklámmal,

-- amelynek részletezésével nem akarjuk untatni az olvasót, mert azt találná feltételezni, hogy mi is valamelyik hirdetési vállalat szolgálatában állunk — elérte, hogy cipőfénymázát szűkebb körben ismerni kezdték és már is szerényebb emeletes házat vehetett belőle magának. Most éppen azon töri a fejét, hogy miként vehesse meg a telkével szomszédos ingatlant és ezért szükségesnek látta újabb reklámszolgálat beállítását.

2.

— Magát hogy hívják? — fordult egy tizenhárom-tizennégyévesnek látszó csenevész gyermekhez, aki éppen sorra következett.

— Borsos László — szepegte vékonyan és áhitattal nézett fel a hatalmas urra, aki ceruzával a füle mellett íróasztalánál ült és dallamosan kopogtatott az ujjáival.

— Maga itt marad, — mondotta kissé durván, mert cipőfénymáza hitelénél csak a tekintélyét féltette jobban. — Most pedig jöjjön be a másik — intett a darabontjának, aki érezhető öntudattal élt ama hivatásának, amely a munkanélküliek bebocsájtásában állott.

— És maga? — kérdezte egy ötven-hatvan év körüli fekete arcú embertől, — a tenyere után ítélve, valami kisiparos lehetett — maga is munkát akar?

A munkanélküli meghunyászkodó tekintettel bólintott a fejével. Nem mert szétnézni, minden figyelmét a kenyéradó gazda szurós tekintetére koncentrált és így nem is vehette észre, hogy a sarokból Borsos László inasgyerek gyűlöletes pillantással mérte őt végig.

— Straponya Márton, — nyögte ki rekedt hangon.

— Na jó, — felelt Lóránt Mihály, — magával is megpróbáljuk. — Gyere ide te... — lenézett az előtte fekvő jegyzetekbe — Borsos László.

Borsos előlépett. Straponya észrevette és meg rázkódott.

— Hát hallgassanak ide! Maguk ketten ugynevezett óriási embert fognak alakítani. Olyanformán képzelem el, hogy te Borsos felülsz a Straponya nyakába és csak a szemedet, orrodát dugod ki ebből a nagy köpenyből, itt ni — és sarokba hányt, plakátokkal teleragasztott lepedőlapokra mutatott. — Kapsz egy maszkát is — és most felemeltetett egy óriási papirmasé-félét. — De mit magyarázzam maguknak? Majd ha felöltöznek, akkor látni fogják... Elindulnak reggel nyolc órakor és este nyolcig mind sétálnak, illetve csak maga Straponya, mert a gyerek a vállán ül. Bejárják a város forgalmasabb helyeit, — folytatta. — Ezért a kis sétáért fizetni fogok ötven-ötven lejt.

Straponya megvakarta a fejét.

— Instállom alássan, nem lehetne, hogy én valaki mással mennék, ha már ezt a csufságot meg tetszik csinálni velem.

Lóránt már is tekintélyében megbánva, ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette:

— Ha magának nem tetszik Borsossal menni, akkor sétáljon egyedül! Már is elmehet.

Most a Borsos fiu szólalt meg:

— Kérném szépen, ne tessék eggyüvé tenni minket, mert én azt hiszem, hogy meg fogom ölni ezt az embert, — és akkorát lökött Straponyán, hogy majdnem elesett.

Lóránt dühösen ráordított:

— Hát mi van ma, hogy senki sem engedelmeskedik a pénzemért?

A Borsos fiu megmagyarázta.

— Straponya régi haragosa volt az édesapámnak. Egyszer úgy helybenhagyták egymást, hogy mind a kettőt be kellett vinni a kórházba. Straponya bieskát szurt édesapámba, aki három hónap múlva meg is halt. Mikor meggyógyult Straponya, a börtönbe került, úgy látszik, most szabadult ki onnan. Hát ezért kérem alázatossággal, hogy ne cresszenek el együtt bennünket.

Lóránt idegesen kopogtatott az ujjaival.

— Ez nem kifogás! Vagy követitek az utasításaimat, vagy mind a ketten elmentek a fenébe. Odakünt meggondolhatjátok — és intett, hogy jöjjön be az újabb transzport, egy felnőtt, egy gyerekek, egy felnőtt, egy gyerek.

3.

Elindultak Borsos és Straponya. Elindult az óriási ember, cipőfénymáz hirdetésekkel telergasztott köpenyegében, kócbajuszos, rettenetes maszkjában. A köpeny néha felesuszott és kilátszott belőle a Straponya vékony lábszára és ágrólszakadt cipője, a cipő, amelyről külön leritt a vágy, hogy mennyire eped, szomjuhozik egy kis fénymáz után. Lépkedett az óriási ember, mint mesebeli szörny, cselédek, uccagyerekek utána.

A gyerekek persze mind azt hitték, hogy: *egy*-ember. Sejtelmük sem volt, hogy minő gyűlölet forrasztotta, minő indulat, minő tragédia szabta össze őket egyetlen kentaurrá. Nem is tudták volna elképzelni, hogy komikus álarc mögött a gyilkos és a legyilkolt gyermeke tartják egymást

szivettépő egyensúlyban. Ők csak a mulatságosat látták meg, az óriási embert, csoda fejfel és csoda cipőkrémmel.

A természet azonban semmit sem hagy megoldatlanul. Eleinte izzó gyűlölettel szidták egymást és ha fáradtan elhallgattak, a fiu belecsipett a vén ember nyakába, a vén ember pedig előrehajlott és állandóan azzal a veszedelemmel fenyegette meg a fiut, hogy leveti az utca kövezetére. Amikor este lerakták a „szolgálati egyenruhát“, hogy másnap ismét felöltsek, folyton-folyvást forgatták az agyukban, hogy ez így tovább nem mehet, valaminek történnie kell.

Történt is. A bizarr külső alatt egymáshoz szoktak. A fiu már szokatlannak érezte, hogy a maga lábán járjon, az öregnek hiányzott a gyermek a vállain, amint hogy hiányzik a bothoz szokott embernek a bot a kezéből. Szép lassan, testmozdulataikon keresztül megértették egymást, kiegészültek egymásban.

Igy tartott ez három hétig. Akkor váratlan fordulat állott be. Lóránt Mihály beszüntette a további reklámokat, sőt pár hét múlva a cipőkrém üzem is becsukott.

4.

Eltelt néhány év. Lóránt Mihály már egy messenger-boy vállalatnak volt igazgatója, amikor egy üzleti levél került a kezébe. „Borsos és Straponya tejtermelési vállalat“ — ez volt a boriték címén. És akkor elgondolkodott magában: cipőkrémmel nem tudtam boldogítani az emberiséget, de összehoztam társaságba Borsost és Straponyát. Ez is valami!

AZ ERŐSEBB

A vonat zakatolva futott ki az alagutból. Gyors iramodással fogyasztotta maga előtt a levegőt. Letért a barnával kevert őszi vetések mellett. Tulnan, messziről Kolozsvár pihegett a lankák közt, a hajnali napfelkeltében. Kardos Pál odanyomta fejét az ablaküveghez. Nyole éve ment el Kolozsvárról Algériába. A feszülő karok leülete dobta ki a nagy világba, ahol jobban sikerült felszínre hoznia ambícióinak aranyércét. És most visszajön... A gyorsvonat kerekai ritmikusán kattogtak és az egyhangúságba beletörték, beleszíjjaszták elmúlt életét. A képzelet, melyet a pitymallatt és a frissen mosdott természet távlata kiszélesített, már-már maga elé idézte a régi Kolozsvár mellé az új Kolozsvárt is. Azaz: semmi sem változott. Az indóházból kitorkollik a főutca, jön a híd, jobboldalon a gát és háttér peremén a tarka Fellegvár; aztán a Széchenyi-tér az egyik oldalon, másikon a Malom-utca, aztán a postaépület, üzletek és a főtér sarkán a félszemű Buzeczko inget homályos rőfösboltjából. És mégis. Valaminek meg kellett változnia — gondolta magában Kardos Pál — mire lett volna jó a nyole esztendői távollét? Ha semmi sem változott, egy bizonyos, ő igen. Számára az utazások, könyvek, embeerek, birkózások, fogcsikorgató kínlódások, hogy újjat kerekeskútaazzon ki lelkéből, sokat, nagyon sokat jelentettek. Eg és z ember lett belőle. Hajdani vékony ujjai most izmos ökölbe keményednek és ha olyan is ez a város, mint az aludttej,

még ma is, akkor belerug, szétfröccsenti medréből. Majd meg fogja mutatni. . .

Kiváncsian nézett ki a bérkocsiból. Hé. . . opp, -- cserditett Almássy a bakon. Né, az öreg még él, — állkodott a rosszagú bőrtető alól Kardos mérnök. A Newyorkban minden a régi. Tauszik bácsi lépett elő, szögfokban hajló mozdulattal, balkezét — szokása szerint — hátra téve. Harth Baadi, Fratta, Gámenczi tata már ott ülnek a kerek törzsasztalnál a reggelihez. Egy pillanatra Szász Endre szerkesztő úr lépte át egy lépésben a kávéházat s senki sem tudta, hogy fölkelte-e már, vagy most meggy lefeküdni?!

— Nő, nézd csak — szippantott cigarettáján egyet Fratta Géza, — nő nézd csak, ez alighanem a Klein gyerek, az öreg Klein Ábrisnak a fia.

— Isten hozta — pislogott barátságosan szemüvege mögül Tauszik bácsi, — hát hogy toppant be így váratlanul Klein úr?

— Nem Klein, hanem Kardoss — javította ki az idegenből hazavetődött mérnök. — Hát hol van Ozorai bácsi?

— Meghalt. Múlt tavasszal.

— Na ez szomorú. Egyébként látom megvolnának. Hát a sakasztal virít-e még?

— Az nem szó, hogy virít, — miközben lassanként odajöttek a többi ismerősök. — Hat óra után oly csaták vannak, hogy csak zúg. A szíriai. . .

— Dánky megtanult már sakkozni?

— Azt nem. De azért játszik.

(Ez hát Kolozsvár — dűnnyögte orra alatt Kardoss. El Eig homokmezőire gondolt, Algíria déli határain. Egyik bucka kikerekedett a földön és kisimult a másik. S újra dúc s újra sík. S váltakozva hullámoz a sárga por s e némán la-

vargó tengert tevehátról szemmel kíséri a be-
duin.)

Estefelé. A Keresztes-kávéház előtt találkozott Madoss Lajossal. Madoss ujságíró volt a Kolozvári Hirlapnál. Stettner volt a rendőri riporter, Madoss a várost csinálta. De mert Nadányi gyengén fizetett, Kun Béla bedugta a pénztárhoz is dijnoknak. Madoss napközben táppénz-cédulákat állított ki, éjjel fél háromkor még a második telefont vette. Egyetlen öröme, amikor Fehér Lipót imbiszt fizetett neki, egyébként húszesztendei közéleti pályája tele volt mérhetetlen keserűséggel.

— Szervusz Lajos — karolta magához Kardos a Keresztes-kávéház ivószobájában Madoss hírlapírót. Az ivószobát akkor már áporodott bagófüst dunsztolta és „Petőfi imája a segesvári csatatéren” című nagy aranykeretű olajnyomat ködbe szivódván nem érvényesült. Hiszen este volt. Délelőtt be más! A közeli csizmadiaszinből hangos céhbeliek koccintották a sört. Egyike-másika végignyúlt a diványon és kitérdesedett nadrágja mögül az alsónadrág fehér madzaga kacérkodott. Be jó dolga volt Petőfinek a falon, a csillogó légfogónak, a testes pincérlánynak s a megeresztett nadrágszíjjaknak... De most már este feküdt szét megint. Künn elvétve csattogott a billiárdgolyó, Lajos odafordult Kardoshoz.

— Adj egy cigarettát. — Kardos odanyújtotta széles aranytárcáját. — Hm... egyiptomi — kéjelgett Lajos, — be jól megy neked. — Parancsolsz talán többet? No, Lajos markolj bele. — Lajos rágyújt a cigarettára. Mellére szíja, behúnyja a szemét. — Burzsuj lett belőled, fiam.

— De te a régi bohém vagy, — veregette a Lajos vállát Kardos mérnök.

— Megette a fene, — legyintett Lajos.

Kardoss azután elmesélte terveit. Haza kellett jönnie, mert már nem bírta odakünn. Az angol kormány hídkát, vasútakat építtetett vele, ciklalfalba alagútakat robbantatott, nagyszerű, szinte csodálatos viaduktokat. Elég volt. Neki itt a helye. Valami nagy, felemelő érzés fűrészi, hogy úgy ment el mint egy nagyfülű zsidógyerek és most vissza jön, mint egy ájropээр.

— Ajropээр? — ütötte meg a fülét Lajosnak a hang.

— Ide? Minck? Miért jöttél vissza? Majd csendesen hozzátette: Nem szégyenled magad?

Ültek együtt szótlanul a rossz rugójú kanapén. Észrevétlenül, alulról fölfelé szorította ki az alkonyat kevés fényét a sötétség. Kardos törte meg a csendet:

— És te?

— Én... én itt maradtam. Csinálom a magam dolgát. Tudom ó, még mindig tudom, hogy Spanyolhonban folyik a Tajo, Dueró és Gvadalkvivir. A földrajzból. És hogy Brüsszelben terem a csipke és Maderiában likőr folyik a fából. Esztétikából. Vagy ha jobban tetszik, gasztronómiából. És hogy van Chile és Argentina és mi van még, Jóreményfok. Honnan tudom? Kis öccsém bélyeggyűjtő. Ó, én mindezt jól tudom. És azt is, hogy te mindezt láttad is. Még sem kérdezem, hogy mi az... Csak azt kérdezem, hogy nem hoztál-e egy jó hozentráger, mert itt nem lehet becsületeset kapni.

— Lajos te még mindig a keserű ember vagy. Nézd, te is elnehettél volna. Én azt mondom: fel a fejfel! Ne engedd, hogy képedre másszanak.

— Tisztelt Keresztes úr, egy feketekávét kérek legalázatosabban számomra kiutalni kegyeskedjék. Igen. Nem kell sietni, hozhatja nyomban... Hát nem vettél hozentráger? Az baj. Ronda város

ez, kérlek szépen, elsején akartam venni egy Jägeringet is. Képzeld csak... Ejnye, hogy milyen rossz ez a kávé! Algiriában is?!

— Nem. Ott jó.

— Lári-fári. Te ahhoz nem értesz. Bejárhatod öccsém a világot, akkor is minden feketekávé eljén ott a zacc.

— Belőled a keserűség beszél.

— Belőlem? Engem csak az a Jägering bánt.

— Hazudsz, Lajos, te szántszándékosan nem akarsz beszélni az én dolgaimeiről. Egy letört, kiégett ember vagy. De ott, fiam, ott az élet! Ki kell menned egyszer, feletted izzik a tropikus nap. Ki kell menni...

— De nem visszajönni.

— Épen ez az. Így visszajönni. Itt, az erő, a tudás, az elismerés arkangyalaival hátam mögött, itt produkálni. Kinyitni az emberek szemét, pörölyt adni a markukba, távlatot nyitni, ügyek élére állani.

— Na hagyjuk. Visszajöttél. — Te, Kardos bosszantó, hogy minden kávéban zacc van.

— Épen ez az. Tudom, hogy mi az a kisváros. Élőpéldája te vagy, Lajos. „Tanrendszerünk áldozata”, valahogy így mondják ezt az iskolában. De tessék előbb kimenni külföldre megpróbálni a munkát, orroddal túrni a földet és úgy hazajönni. Most azután felvenni a harcot. Kiváncsi vagyok rá, hogy ki az erősebb?

— Nem hoztál hozentrágeret. Sohasem fogom neked megbocsájtani, hogy nem leptél meg egy hozentrágerrel.

Fizettek. Kifelé mentek az úton.

— Én elválok — mondotta Lajos a szálloda halljában. — Én még leakarok menni a nőkhöz. Te is álmos vagy. Tudod, a Darinka, az én szőke...

Muszáj, hogy a fülibe csókoljak. — Mondd te, Kardos, szereted-e még azt a polgári kisasszonyt? Hogy is hívják csak. Áhá... a Fentey Katinát?

Kardos arcán végigfutott a pirosság.

— Én? Hol van már az életemben? — Kezet adott barátjának és bucsuzott. — De azért gonosz vagy, — tette hozzá ejtett hangon és befordult a szállodaajtóban.

— Halló!... halló... A kegyelmes úr?! A szőnyegen forgó ügy nagyon komplikált. Tízezerkoronás kihitelezés a mai pénzsűke miatt nem esekélység... Halló? Hogy igen is az?... Mi!? Bagatell? Molesztálom minduntalan a kommerszet?!... Ki beszél ott? Nem a kegyelmes úr? Te vagy az Emil bácsi, kegyelmes uram? Neem?... Hintay cégjegyző?... Mit? Hogy ne zavarjam... Tudja itt ki beszél? A kegyelmes úr unokaöccse, Fentey Leó vezérigazgató... Ennek dacára is... Hallja, ez szemtelenség. Tegye le a kagylót!...

Fentey vezérigazgató, kinek városszerte ismert szokása, hogy a legjelentéktelenebb bankügylet megkötésénél is a budapesti központ tanácsát kéri ki, idegesen csapta le a telefonkészüléket. Szuszogott egyet, megtörölte homlokát, a cvikkére fújt és azt is megtörölte. Majd balkezevel óvatosan visszaigazította az orrára, hátradőlt a „vezér”-i székben és odaszólt:

— Mit akar fiatalember?

Kardos mérnök közelebb lépett hozzá.

— Kardos vagyok. Ugy vélem, emlékszik még rám az igazgató úr?

— Kardos, Kardos... Ahá, mágá volt a fiám nevelője — kezdett nyomban racsolni, mert mág-

nások is voltak az igazgatóságban és a jó szokás „rágádós“.

— Igen. Az is voltam. Most mérnök vagyok és tárgyalásokat szeretnék folytatni önnel.

— He... Ismerem ezeket a tárgyalásokat. Sajnálom, nem protezsálhatom. Nincs módomban.

Kardos nem lepődött meg, ismerte Fenteyt, mint a tenyerét. Szó nélkül leült, keresztbetette lábait és szólt:

— Igazgató úr, a városi tanácsban most tárgyalják a földgáz koncessziót. Jól tudom, hogy a Wiener Bankverein-nél angazsálva van. Ha a koncesszió az ön tervei szerint keresztül megy a tanácsban, akkor ön milliókat nyer. De nézze, az én ajánlatom sokkal kedvezőbb, elűthetem a kezéről. Tárgyaljon velem.

— Kitől kapott opciót? Ki hatalmasabb, mint a Wiener Bankverein?

— Én.

— He... Lássuk.

Kardos kiszedte okmánytáskájából az idevonatkozó iratokat. Megmutatta, hogy melyik pénzesport áll a hátamögött. Elővette, kiteregette terveit, melyek szerint a kissármási földgázak bányulatos gazdaságossággal voltak értékesíthetők. Minuciózus, hajszálpontos mérnöki munkát láthatott Fentey, de fantáziája nagyon nehezen tudta követni a mérnöki zseniálítás szárnyalását. És így inkább finánciális oldaláról keresse a dolog fogantyuját. Persze itt sem boldogult egy-kettőre. Ahhoz vezérkar, igazgatóság és néhány rosszul fizetett szakember kellett. De homályosan érezte, hogy itt nagy dolgok történnek és ha nem is látta a tervekből, megérezte a külsőségekből, a Kardos fellépéséből; minden a fellépés!

— Fellépni azt én is tudok — gondolta Fentey és már kezdte is:

— Igen... értem! Ami a mérnöki részt illeti, tetszetős munka. Itt-ott mintha megbicsaklana. Nem, nem alapos. Hjah, a fiatalság... Maga talán azt hiszi magáról, hogy zseni. Na azt kevésbé. Elbizakodottság! Tehetség, de még zöld és éretlen. Mi, akik megöregedtünk...

— Azt hiszi igazgató úr, — vágott vissza Kardos, — hogy olyan nagy dolog megöregedni?!

— Na, na, nana. Hát a tervrajzban, a kompozícióban van némi realitás. De a kivitel öcsém, a kivitel. A dolgok gazdasági megalapozása. Lásuk csak... He... Nem komoly ez, öcsém. Itt milliókról van szó...

— Nézze igazgató úr, ezt a tervet már különböző emberek is felülbírálták. E terv jobb, mint akárki másé. Olesőbb, praktikusabb.

Fentey ezt is öntudatlanul megérezte, hiszen oly világos volt a kalkuláció. És mert tisztában volt azzal is, hogy csak az a jó üzlet, amit a városi tanács, a szakbizottság, a mozgósított városatyák támogatnak, (hogy miért, az újságírók és a befentesek jól tudják) és mert Fentey városi tanácsos és a kormánypárt alelnöke volt, fölényes gesztussal tolta el Kardos írásait:

— Sajnálom. Megmaradok a Wiener Bankverein mellett.

Kardos távozott. Fentey becsengette a „vezér“-kart. Mint agilis vezér kiadta a jelszót, hogy baj van, megjelent egy veszedelmes ellenfél, le kell szerelni minden áron. A vezérkar helyeselt. Egyelőre még nem alakult ki a vezérben a stratégiai hadmozdulat, előbb információkat fog szerezni Kardosról. Velvele kir. tanácsos, a kis tömzsi házi tanácsadó majd csak elvégzi ügyesen a pénzünté-

zet földalatti munkáját. Felelősségénck teljes tudatában még egyszer megtörölte a szemüvegét. Elment a kaszinóba, ügyelve arra, hogy egy cigány, egy király, azaz egy mágnás, egy zsidó, lehetőleg nem egymás mellett, hanem egymás után.

Kardos épen azon gondolkodott, mielőtt elaludt volna, hogy lehet egy hotelszoba olyan művésziiesen piszkos és hogy a legközelebbi tíz évben milyen magasan nő meg a por az asztalon, ha már most két ujjnyi vastag? Vannak itt is problémák, tudja isten, el is gondolkodik rajta az ember. Már a villanylámpát is el akarta fűjni. De nyílt az ajtó s belépett Madoss, hírlapíró. Szó nélkül odaült a Kardos ágyára:

— Bocsáss meg, nem tudok aludni. Feljöttem hozzád. Kíváncsi voltam itt vagy-e még s mikor utazol?

— Én? Hiszen nincs két napja, hogy jöttem.

— És még mindig itt vagy. Fiam, még nem késő. Csomagolj, utazz vissza.

— Megbolondultál?

— Aki három napig itt van, az örökké itt marad. És aki itt marad, az elveszett ember.

— Nézd, Lajos, a te bolondságod igazán sok. Mint egy megkerült Jeremiás, úgy jósolod te nekem Jeruzsálem pusztulását. Tudom, mit akarsz. A kis város szintjére nyomja le, aki fölé kívánczik. De én még egyszer megpróbálok.

— Te, Kardos. Én ma este megint sokat ittam. Ma úgy berugtam, mint a... Nem fejezem be, mert te egy finom vagy. Kardoss én most úgy látom a dolgokat, mintha ki lennének fűrésztve. Olyan tisztán. Bocsáss meg, nem tehetek róla, de én... én szeretlek téged.

Kardos mint egy nagy gyerek felült az ágyá-

ban, magához szorította a Madoss fejét és gyér haját elsimította a homlokából.

— Csodálkozol, hogy én a kuvikmadara vagyok. Lehet, hogy neked van igazad. — Tette hozzá Madoss némi gondolkodás után. — Én, én hazudok, beleharapok a párnába s rossz sárga fogaimmal tépem ki a derékajból a tollat, azt mondom, hogy nekem van igazam és legalól tiszta, vízszínű könnyhullatással sír egy kisfiú, hogy nekik van igazuk, az okos, komoly bácsiknak és néniknek. És sokszor azt beszélem be magamnak, hogy mindenki gonosz, csak én vagyok, én, én a jó, pedig ők a jók, az áldottak, az egyetlenek. És hogy szeretem és hogy irigylem őket... Képzeld csak, ágyuk felett ott a házi áldás. Képzeld csak, hűvös, nagyszerűen vasalt, szortírozott fehérneműk a siffonban. Az asztalon virág. És hímezett papucsuk van, csibukoznak és regényeket olvasnak, ártanak és asszonyaikkal nyomatják ki a mítessze-reiket és kijelentik, hogy nincs a világon nagyobb boldogság, mint a tüsszentés. Nevetsz?... Ne neved, fiam, ne neved, mert megbolondulok, hiszen ez az élet értelme, sava, telje, csillaga, minden. És én? A vackomon. És te? Aki végig törted magad Abessziniában vagy hol a fenében, hogy a végén bevezess e nagyszerű boldogságba...

— Én? Munkára jöttem, hídépítőnek, nem filiszternek „Vagy bolondok voltunk s elveszünk egy szálig, vagy az ami hitünk, mind valóvá válik“.

— Nem jól idézed, nem baj. Fiam, te úgy nézel rám, mintha nem értenél. Nem baj, nem baj. Én se értem magam. Ha én egyszer a szívembe látnék... De nincs szívem, csak gyomrom van. A szívem kipukkant, mint a luftballon, s a gyomrom sem sokáig bírja.

— Lajos, te képzelt ellenségekkel hadakozol. Semmivel sem vagy megelégedve. Keresd a hibát magadban és ne keresd másokban. Nem találod. Nem is találhatod, mert úgy vagy megszerkesztve, hogy ne is találj meg. És akkor ráfogod, hogy a város a te ellenséged. Mit mondjak? a város. Valami köddé sűrűsített nyomás, melyet nem tudok kitapintani. A város. Emberek, megszokottság, egyhelyben ülés. És látom, hogy veled is kikezdett ez a konok... Mint a szivbajosnak, megdagadnak a lábaid, még nem is látod. Milyen homályos, nem lehet megírni, nem kapom a szót, hol az a nyomorult enciklopédia?... Nem mondhatom, hogy az emberek. Nem mondhatom, hogy a falak. Több. Emberek és falak és intézmények és átöröklött szokások és társadalom.

— De hiszen ez mindenütt így van. Túl kell tennie magát az embernek.

— *Ezt nem* tudom. Egyetlen megmaradt illúzióm, hogy nem mindenütt van így. Ah, utazni...

— Hát utazz el.

— Hova gondolsz? Akkor igazán mindent elveszítek. Ezt az egyetlenegy illúziómat is.

— Beszélj világosabban.

— Ó, világosabban, ha tudnék. Nem ismerem a világosságot. Nézd, kinyújtom a karom, vissza-lök a levegő is, börtön.

— Egy író mindig ki tudja magát fejezni.

— Én nem vagyok író. Amiért néhány rozs-
szul megirt tárcát nyomdába adtam?! Hát mond,
nonnan ismerjem én a világot? Egyik alakom
olyan, mint a másik. Én furtam életet az árnyé-
kokba, a magamét. Téged se látlok. Ugy élsz
bennem, mint egy elfutó szegény figura. Vak va-
gyok, végig tapogatlak a kezemmel. Mit tud m

én, hogy mit írok? Hogy hol végződöl te és hol kezdődök én? Nem azért írok, hogy Marosvásárhelyen egy evikkeres úriember beletaposson a lakembe és fölényesen elkiáltsa magát: „megtaláltam ennek az embernek a rejtélyét. A rejtély a következő: nincs mondanivalója.“ Persze, hogy nincs. Persze, hogy tehetetlenül állok a világgal szemben és dadogok és szükölök és keresek egy megváltó ígét, de nincs szavam, mert nem tudom kifejezni magamat. Ők igen, ők nagyszerűen, formában, kritikai elmeéllel szedik szét a világ kis eseményeit. De én csak dadogom, mint a szélütött: a város, a város... Bocsáss meg.

— Szóval, nem lehet regényt írni.

— Hát fontos az? Megélni mégél az ember. Fiam, reggeledik és én józanodom, adj még egy cigarettát és egy koronát, hogy kocsin menjek haza. Pá!

Fiatallányok az arany délelőttön vihogva mentek a katonauészódába. A helybeli patriciusok pöttöm gyerekei a hattyukat etették kiflivel. Nevelőnők körül jogászgyerekek legyeskedtek, öreg urak padon üldögéltek, mellre szítták a napot, ujságot olvastak. A tennispályákról vidám, rakettes had közelgett. A pereces gyerek hosszú póznára fűzött pereceivel szaladt át a sétatéren. Kardos Pál nyugodt, fölényes testtartással sétált végig az állén, mellette egy tehetségesnek mondott, egészen fiatal ember, Ligeti Ernő, aki intervjúját bonyolította le éppen akkor Kardossal. Ugy volt, hogy a kormány közben lemondott. Magától értetődött, hogy a városi közgyűlésen Fentey, mint kormánypárti exponens lecsuszott és az ellenzéki Hirsch Ödönnek, akkori idők egyik leg-

kitünőbb pénzügyi tekintélyének sánszai emelkedtek. Annál csodálatosabbnak tetszett, hogy az ismeretlen Kardosnak sikerült a várasatyák minden prűszkölése ellenére is eredményeket elérni. A Kardos név forgalomba került. Ligeti intervujában épen a koncesszió-ügy részleteit kérdezte ki, amikor a másik oldalon feltűnt Fentey vezérigazgató leányával, Katinkával és Cézárral, az ugyancsak városszerte ismert orosz agárral. Fentey direkt átjött a másik oldalról és hevesen megszoritotta a Kardos kezét.

— Gratulálok, bár savanyú arccal. Ugy látszik szerencséje van magának Kolozsváron. Na most jöjjön, a lányom egy cudenciát kegyeskedett magának engedélyezni.

— Katinka? — pirult el Kardos és boldog volt. Szerette Katinkát, minden tudatos és öntudatlan vágya felé esőrtetett. Csak hogy nem mert közeledni és most váratlanul... Vajjon mi történhetett?

Ligeti és Fentey hátramaradtak. Katinka zavarba jött. Kardos még inkább. Amikor keresztül vergődtek a pillanatnyi zavaron, Katinka megkérdezte:

— Ki volt az a fiatalember, akivel tegnap este a Tosca előadása alatt láttam?

— Nézze, én mindennap legalább száz emberrel érintkezem.

— De nem. Tegnap este, amikor felnézett a páholyunkba, — ne tagadja, úgy is láttam, — egy fiatalember volt magával. Azt mondják, Thuen-Hohenstein herceg.

— Ugy van.

— Nem akartam elhinni. — Bocsásson meg, mégis csak furcsa, hogy jön ő magához?

— Mit talál rajta oly furcsának?

— Ne értsen félre. De ezek a hercegek oly exclusivok.

— A herceg nekem legjobb barátom. Párisban ismerkedtem meg vele. Most Konstantinápolyba utazik és onnan Afrikába. Nagyon szeret engem, amibe része van könyveimnek is.

— Könyveket is írt?

— Utleírásokat, technikai műveket.

— Hiszen akkor maga nagy ember. Igazán nem is hittem volna...

— Igen... Mondja csak Katinka, megengedi, hogy így szólítsam, mondja meg őszintén: magannak vagy barátomnak köszönhetem-e, hogy szóba áll velem?

— De Kardos...

— Tehát a barátomnak. A rangnak. A címnek, az előkelőségnek. — És nem a munkának és nem a tudománynak.

— Nem úgy van. Lehet, hogy elfogult voltam magával szemben. De a papa is mondta...

— A papa is azt mondta, ha nincs jobb, elégedjünk meg a Kardossal. A papa is tudja, hogy nexusaim vannak. A papa tudja, hogy fel lehet használni és a papa még sok mindent tud...

— De azt nem, amit én.

— És az?

— Hogy maga egyidőben nagyon érdeklődött utánam.

— És... és egy kicsit szerelmes is voltam magába.

Kardos támolgott.

— Lehetséges ez? Törődött maga velem egy esepet is?!

— Nem ismeri a nőket. De hagyjuk. Beszéljünk másról.

A legbutább nőnek is sikerül megfőzni a leg-

okosabb embert is, — ha egyszer nagyon akarja. A férfiaknak elég, ha meghallgatják őket. Éppen a kolozsvári házasságok mutatják, hogy a férfiak intelligencia dolgában nem nagyon válogatósak. Kardos beszélni kezdett, mind jobban eláradt a szava. Katinka bolintott a fejével, szemét álmodozva felejtette a „nagy emberen“.

Később Ligeti elvált és bement a szerkesztőségbe. Fentey a fiatalokhoz csatlakozott és a Kardos vállára ütött..

— Volna egy jó ötletem öcsém. Villát akarok építtetni. Csináljon nekem tervrajzot .

Fentey Katinka kapva-kapott az ötleten. — Ugy van, villát kell csinálni... Kardos tervezi. Noha Kardos megrendelésre, előírt polgári izlésnek megfelelően nem nagyon szokott kisvárosi villákat fabrikálni, hiszen ambíciói sokkal tágasabb horizont felé mutattak, Katinka szemébe nézett és ő, aki a Rhummel-hidat verte újból a keletalgériai szakadékok fölé, most hagyta magát a Fenteyék nyárspolgári, smokkoskodó, Studiót kopirozó, leutánzó, telhetetlen, „csak azért is, hogy a másik pukkadjon“ ötletei után vezettetni. Katinka iránt felébredt szerelmének hatása alatt krétát vett elő és az egyik padon már odavetette az első plánumot. Uri szoba, kisszalón, nagyszalón, fönn a hálóterem, lenn a konyhaszemélyzet, hall, zeneterem, Cottadge-kert, istálló, garage és golf... Lassan, észrevétlenül zuhant le Kardos és nem vette észre. Boldogan búcsúzott el, repetett az örömtől, amikor Fenteyék meghívták öt-órai teára. Távozás közben a szívét fogta kezével.

A sétatéri tavon egy tengerész kormányozott egy ötszemélyes esolnakot. A esolnakban polgári

asszonyok ültek, nagybajuszú ur, a tengerésznek atyafia bizonnyal. A tengerész hamisithatatlan, eredeti, Atlanti óceánról két hétre szabadságolt tengerész volt. — Üljön, Guszti, a kormányhoz, — mondták a hölgyek, — hiszen maga a tengerész. És a „tengerész“ a tengerek vihederjében ázott kék ruhájában, melyből még talán áradt az ezerméteres víz sós illata, karjaival, melyek még két hét előtt a végtelent ölelték át egy világ-tájak közt száguldó gőzkolosszuson, most remegve fogták át a „Neptun“ esolnak fakormányát és löktek egyet a rossz deszkákon, hogy a filiszterek örömeire induljon tova a esolnak a bűdös, békákkal teli, ápolatlan köpöcsészén, a sétatéri tavon. — Guszti, kormányozzon, hiszen maga a tengerész, — de Kardos Pál lihegve örült a holnapnak és nem vette észre egészen egyszerű dolgok tragikus szimbolumát.

Kardos lassanként megismerkedett egész Kolozsvárral. Bemutatták neki a Ternyei-lányokat is, de e tény egyetlen fiatalemberre sem birt jelentőséggel, ezen túl kellett esni mindenkinek. Viszonylata Katalinhoz mind intimebb lett. Beleélte magát teljesen annak a környezetnek a légkörébe, amellyel érintkezett. Részt vett asztaltáncoltatásoknál, megjelent karácsonyi bazárokon. Katinka, aki hajdan reá sem nézett, most büszkén cipelte magával egyik zsurról a másikra. Ázsiója valahogyan megnőtt. Kardos most is „nagy“ ember volt, mint ott a sivatagban, ma is az, de mennyire más. Minden ember csak azt látta meg benne, amire éppen szüksége volt és csak annyit értékelt Kardossból, amennyit fel tudott fogni eszével. Kardos észrevétlenül kopott, mint a rézkrajcár a használatban, de éppen ez a kisváros átka, hogy a kopást nem veszi

észre az ember. Az erős egyéniség vagy megszökik vagy megszökik. A lázadás nagy, de csak három napig. A kisváros a lázadót úgy bünteti, hogy megkövezi és kiüldözi a hetedik határba. De ez csak az egyik módszer. A másik módszer: finomabb, célravezetőbb. Megkerülni az embert. Végighuzni száján a mézes madzagot. Injekcióval, édes méreggel kivégezni. Így történt Kardossal is.

Közben Kardos és Katinka jegybeléptek. Kardos legjobban szerette volna mint két ember magánügyét kezelní ezt a dolgot, de közibük állott a város és érdeklődésével megmételyste a Kardos boldogságát. Katinka? Mindenki tudta róla, hogy szeszély nála, meg akart szerezeni, meg akart vásárolni egy embert, aki véletlenül mégis a leghíresebb volt a városban.

Kardos ezt a „legkülönb“ voltát pontosan az esküvő előtti napon fedezte fel. Egy pillanat clairvoyancean keresztül, amikor az ember még egyszer seregszemlét tart, hogy elkészüljön a jövőre, bukkant fel benne a kolozsvári életnek vészes mivolta, amikor az orra előtt volt már törekvéseinek minden elérhetősége: Katinka, a kiért valaha idegenbe vándorolt, akiért volt minden álma, nekilendülő munkaakarása, lobogása és fehér izzása. És most? Valaha jó volt Katinka neki, az elérhetetlen fantom, de ma, hol van már Katinka, ez a vidéki, szemitával kevert dzsцентри-lány, akinek egy millió korona hozománya, négy szoba berendezése, egy Cézár nevű kutyája és hat osztály „dezserendo“-ja van, hogyan, mi jogon követel egy zsenit magának? Mi jogon köti le e senki-semmi lány, aki érthetetlenül mimeli a megértést minden személyével szemben, talán a vásárlás jogán? Az öreg Fentey

boltot akart csinálni vele és Kardos tudat alatt érezte, hogy megaláztatás érte.

Madoss egy nagy stanieli szilvával iparkodott a Ferenc József-úton. Csámesogott fogaival, forgatta szájában a gyümölcsöt és a magokkal minduntalan a gázlámpa üvegét akarta eltalálni.

— Szervusz, Madoss, öt hónapja nem láttalak. Madoss csak most ismerte fel Kardost.

— Kérlek szépen, ne vedd rossz néven, hogy a szilvát tovább eszem melletted, ilyen finom, remekbeszabott ur mellett, de uzsonázom.

— Kérlek, kérlek. Ne viceelj.

— Apropeller, a szerkesztőségben olvasom a házassági híradet. Minden külön értesítés helyett. Mazeltopf.

Kardos elkomolyodott s csaknem kihullott a könny a szeméből.

— Lajos, drága apám, csak most az egyszer légy komoly. Sétálj velem, legyél egy kicsit melletttem, nem bírom ki ezt az életet.

— A boldogságot?

— Igen azt, ha úgy nevezed. Nézzek a te hüvös, cinikus szemeidbe: igazad volt.

Madoss merően nézett rá és egykedvűen szólott:

— Etyepetye.

— Mi az?

— Etyepetye. Nem tudom, olvastam-e valahol, vagy magam jöttem rá, de kétféle ember van a világon. Az egyik a hopp-hopp ember. A másik az etyepetye. Te is voltál már etyepetye, néhány héttel ezelőtt még hopp-hopp, ma újból etyepetye.

— De miért ... hogy jut eszedbe ilyesmit mondani?

— Egy regény játszódik le valamennyiünk

életében, mely oly sorsszerű, oly alapigazságos, hogy hozzá minden külső keret, esemény csak vázlat. A szavak, történetek állásfái mögött ott egy áthidalhatatlan, sűrű köd, a magáramaradottság, örök magányosság masszája. Ameddig az ember nem érzi bús sorsának egyedüliségét, addig hopp-hopp, de egy percben ráeszmél, hogy teljesen egyedül maradt és akkor etyepetye. A város, aki vele egy követ fuj, a hopp-hopp mákonyával szédíti. De az, akit megtagad a város, vagy aki képes a várost megtagadni, az ab ovo etyepetye. És mindenki az. Előbb-utóbb, de mindenki. Ezért minden utazás menekvés az etyepetyeség elől. Minden munka, vállalkozás, ambíció: kibuvó, de bárhogy is erőlködsz, visszazuhansz, mert rendeltetésed, hogy magányosságba zuhanj. Tudtam, hogy így lesz. Nem ismerem eléggé életedet, engedj meg, nem is kutattam utána, hiszen én már eleve tapasztalati tényeimhez igazítok be dolgozatokat. Kis történetek ezek, ha megírná valaki, talán nem keltené fel egy pragmatikus eseményláncolat okfejtését.

— Tehát? . . .

— Nincs menekvés. A nyomást folytonosan érzed minden oldalról. Felágaskodsz, fejedre üt a közösség, amit te „város“-nak nevezel. Folytonosan menned kell, menekülnöd az emberek elől, idegenből-idegenbe, hogy valamennyire is megnyugodj. Ez a pozitív irány. Vagy egy helyben ülsz egy faágon, mint a hindu dervis. Ez a negatív irány. Ezt követem jómagam is. De a magunk fajta emberek számára nincs kiút. Életünk lényege: a tragikus magányosság, amelyhez én huszoneöt évvel ezelőtt jutottam el, de te csak most. És utunk ezután együtt halad, két kiégett csillag kering a sötét firnamentumon.

... Mentek. A vasut háta mögé kerültek és hát-
tal állottak a sineknek. Kardos lecsüggesztette
a fejét, majd üveges szemmél végignézte a távo-
lodott Kolozsvárt, valahogy egységben, kompakt
tömegben, felülemelkedetten. Majd egy dombol-
dalra tértek. Elkezdték mászni a domboldalon.
Kardos mind feljebb és feljebb ment s nézte
cipője orrát, amint felrezzentette maga előtt a
pázsitot. Lajos pedig egy vastag, barna pakkoló
papirosból szalámit vett elő és retket.

— Bocsáss meg, vacsorázom — szólt ugyanaz-
zal a hanglejtéssel, mint amikor halálosan komoly
dolgokról szólt. Belcharapott a szalámiba és a
háját messze hajította a háta mögé.

BOGÁR HAZATALÁL

Még fektéllett az éjszaka és olyan sűrű, hogy kézzel is markolni lehetett volna. Zápor is öntözte a síkot, de megnyíló függönyén át koronként lángnyelvek röppentek szét, biborlevelek, a szapora szélfúvásban. Valahol tüzet raktak. De ez már messze volt. Amerretájt Bogár vitéz egy csóré sziklát ölelt, csak a holtak feküdtek csukott ajakkal; hajukat eső fürösztötte s ágyékukig ért fel a sárlé.

Felocsudott Bogár; lépett kettőt-hármat. Füléhez kapott, érezte a meleg vért és felhördült benne a lélek. A csufságra gondolt, az emlékezés tépte idegeit. Hogy is volt csak?... Támadás. A világnak porfelhőbe kavarodása, nyilak zenéje, huj-huj, az egymásbaszédültek vihartölesére s rá egy irdatlan kirie elejzon, amelynek földrengésében megtorpantak a paripák. Sem nap, sem föld, sem víz, sem istenek. Csak: a küzdelem. Tul mindnyája akarátán, személytelenül.

A magyar ütközet. Nyargaló tűzoszlop, de ime: egy másik tűzoszlop mérges sárgája aláteperi amaszt. S most mindinkább kokkad a lángja, mind mélyebbről buggyan ki a huj-huj, ám mind fáradtabban s mindinkább inavesztetten. Mire — félnap: egy szemrebbenés — a nap alája kerül az égnek, már idegen vitézek korbácsolják fogoly magyarok hátát s karjuk-lábuk egymáshoz kötötten, sorok lökődnek előre.

Bogár ekkor fedezte fel újból a világot. A cimboráit nézte, cafattá nyűtt ruháikat, arcukat,

amelyeket beárnyékozott a dacosság. Hát így lőn, soha, soha többet — szülejére gondolt, aki honn acélos köven őrli a búzát s öreg apjára, ha éjszakákon felköhögött a sátor félhomályosságában. Mi lesz velünk, hogy vágjuk keresztül magunkat? — hátrafelé sandított, egerutat szagolt s valaki: beleköpött az arcába. Rá akart rohanni, egy sor vitézt elrántott magával, de egyetlen dárda feje visszafékezte az országútra.

Azután sátrak tünedeztek fel s a sült ökör illata izesíté a levegőt. Hordókat nyitnak meg a szakácsok, asszonyi karok öleléssel kapják le lovasaikat. Őket meg elvezetik, mint szolgálattelőket a karámba.

Egyik zoltán szeméből kisarjadzott a könny. Hogyan? Hát ezt is tud a magyar? Ölelkezik egymás könnyük s a vitézek szinte megkönnyebülnek a sós izeknek nyalakodásán. De ez is csak szemöldökrántásnyi idő. Felerősödnek, újra katonok. Jöjjön, aminek jönnie kell. A halált egyik sem féli.

Viszik már, viszik már őket, amerre szabad esikók száguldanak, vezérnek elébe. A szász fejedelem szemén ott az állati gőg, vezérei arcában kikönyököl a bosszu. Ó, hogy várták már e percet, hogy egyszer istenük ő rajtuk is nyugtassa tekintetét. A fejedelem szeme úgy rándult el, mint a fekete villám.

— Nektek adom. Öljétek meg őket. Öljétek meg, öljétek meg, irmag se maradjon belőlük.

De egyik rabnőnek, aki a fejedelem ölében ült vala s amannak boros-szájához szorítá kemény mellét, mosoly szaladt a szája szögletében.

— Uram, én ismerem a magyarokat. Öröm nekik a halál. Leöleted, nem emészti őket a fájás győzelmed mián. Uram, a méz nem oly inyesik-

landozó, mint a kinoknak táplált játéka. Uram, fejedelem, te nem éltél Bizancban, nem tudsz élni győzelmeddel. Add ki a rabokat katonáidnak. Egy nap tisztavirág életére. Hadd tanulják meg gyermekeid a nyilat kezelni rajtuk s lovuk farka hadd izmosodjék a nyakukon.

A mozdulatlan püspök, aki mereven állott a fejedelem mögött, nem ivott a kupából, kiegyenesedett és Isten nevében tiltakozott.

De az új Isten, a püspök istene még nem volt erős a lelkekben. Egy odamázolt Isten volt csak, itt pedig a harc felébredt ura döngette mázsás lépteit.

— Igen, vezér, — kaptak a sátorban a rabnő szavain — engedd, hadd bánjunk el mi velük.

Ki-ki a maga rabjával.

A szép leány feljebb csúszott a fejedelem ölén. Haját odaértette a fejedelem orrlukaihoz, melyek mint kürtök-kürtjei az idegeknek, tárgultan lélegzették fel a test olajait.

— Hetet tarts meg közülök, vezér, magadnak, — nekem — lihegte a leány — magyarok héttörzséből egyet-egyet. S ha elcsöndesedik a sátor, köttesd ajtófélfákhoz őket, legyenek tanui karod ölelésének.

A fejedelem reánézett a rabnőre: ám legyen! Vigyétek, hajnalig a tietek. Hajnal után a halálé. Ha egy is megszökik, őrzőjének ontatik ki élete. Oszoljatok.

— Ne még, király, — s ahogy emelte karjait a leány, akként csúszott lejjebb köntöse — hát a lét fogoly? Engedd, hogy én... hogy én válaszszam ki őket! Intett a fejével a fejedelem és kacagva nyúlt új kupa után. A leány kibontott hajjal felszökött, szeme ifjakat keresett. Gőgös büszkeséggel meredtek a foglyok, Magyarhon

legszebb virágai. S ment a nő közöttük, ki a sátor nyílásáig s félkézzel fogta széteső ruháját. Mustráló pillantása egyik-másik ifjút úgy járta át, mint a nyílvevő. Aprókat nevetett, mert a szöghajú ifjak arcát elöntötte a pirosság. Hiszen annyi volt még a süvölvény közöttük! S a vér dobolt bennük, szerettek, akartak élni.

Kiválasztotta a hetet, akiknek a szeméből a legerősebb vágyat olvasta ki, azokat.

Bogár is közöttük volt.

Kezükről nem vették le a kötőszíjakat. Hagyták toporzékolva állani őket.

Újfajtájú zeneszerszámokból meleg ütemek csapódtak fel. A szép leány táncolt s a szurokfáklya fényében külön életet kezdett minden tag. Néha a lány teste odaért az ifjakhoz, de fölrepült a test, hogy viasszaszálltán új korbácsütéssel marja fel az ifjú vitézek vágyát. Majd ledobott magáról minden ruhát, csak nehéz aranyköcsöntyük villogtak a lábán. A fejedelem tapsolt, részegen kapott a nő után.. De a nő vele is csak játszott. Macska mozdulattal végigsúrolta cirógató ujjait s már ismét az ifjagnál. A fejedelem végigöntötte a leányt borral. A szurokfáklya hamva leesett, egy pillanatnyi sötétség, a lány szájoncsókolta Bogárt. Egyik-másik ifjú ájultan esett össze, a leány kacagott, táncolt a testükön.

A zene tovább zengett.

A fejedelem megragadta a leányt, állati bőrkre teperte.

— Uram, úgy-e jó így, uram?

A fejedelem hörgött és végignyúlt a földön.

— Mindent, mindent, amit akarsz.

— Az életüket hadd meg, uram. Csak e hétnek életét. Annyit szenvedtek és olyan fiatalok.

A fejedelem röhögött:

— Az életüket kérted? Hm. Megadom az életüket.

Az ifjak arcába odaszökött a vér. Egyik a nő lábaihoz borult és megesókolta meztelen ujjait

De a fejedelem kijózanodott.

— Most azután vágjátok le fülüket és messétek el orrukat. Nyiszáljátok le karjaikat és hasítsatok szíjat a hátukból.

A rabnő szepegett.

— De uram, megigérted... életüket...

— Szabad az életük. De nem fognak hallani többet, süket fülükben vigyék el észbontó kacagásodat. S nehogy emésszen érettük a vágy, maradjanak rútak és nyomorultak. Ugy menjenek haza és meséljék el győzelmeinket.

A rabnő még testével védte az ifjakat. A fejedelem ellökte, kardot rántott és egyik vitéznek maga vágott a fülére.

Az örök berohantak és megesonkitották a hét magyart.

Néhány rúgást adtak a védtelenekbe s kidobták őket az éjszakába.

Bogár tapogatódzott a halottak között s amint szünt a viheder, nagyokat óbégatott társai után. Közben citromszínekkel derengett s a nap két kopjányira haladt az égen. Akkor a többiek innen is, onnan is előkerültek. Egymást nézték: hét gyönyörű test torzója, hét tépett bokor, pirosba kevert keeskerágó a vér megaludt foltjaiban.

És most mi lesz?

Egyik átkozódott, tombolva lengette égfelé csouka karját. A másik friss patakot hajszolt, hogy lemossa magáról a vért. A harmadik felszűkölt hasogató fájdalmában. A negyedik fo-

gadkozott, hogy visszamegy és legyilkolja a fejedelmet. Az ötödik kelet felé nézett, futni akart, amerre az országút hazafelé kigyózik. A hatodik meg akart halni, mert nem bírta el a gyaláztatot.

A hetedik — Bogár — csak némán nézett maga elé. Visszagondolt a leányra, aki gunyt űzött vergődéséből s aki egyetlen csók után mégis-mégis az életnek akarta visszaadni őt.

Igy állottak ott, kevés szót váltva egymással, mindenik valamit keresve önönmagában, mint amikor mély alvásból új létre ébred az ember.

Bogár vitte a szót:

— Hazamegyünk. Otthon a helyünk. Megtettük a magunkét. Jöjjenek erősebbek, álljanak boszszut miértünk.

— Igy? — ordított fel a másik. — Világ csúfjára? Magyar vitézt ha legyőzik, nem hagyja ott a csatateret.

— Igaz biza. Amit főztünk, együk meg. Haljunk meg jó magyarok.

A társak csendesen utána bólintottak.

— De nem, — rázta meg egyiknek mellét két kézzel Bogár, — ámbátor csonkán, de: élünk. Nem érzitek, szagos már a meggyfa! Ládd, napfény ébredt az éjszakára. Fekete felhő, sebes folyóvíz, patak mellett pázsit. Minden élui vágyik. Fagyos vándorok, mennyit szenvedtünk! Haza, haza, haza!

Egy másik:

— Soha többet nem forgatjuk a fegyvert. A nyeregkápát új harcosok lovára akasztják s ha felzeng az elefántesont-kürt, nem minket serkent ütközetre. Örökre letesszük a kopját, ijjat és tegezt. Csak a kuckó mellett száritgathatjuk nyomorék tagjainkat s ha lesz élet, az mind a másé.

Vissza, vissza a halálba!

Bogár:

— Bajtársak, én az *életet* szólítgatom. Sok harcunkban hányszor állottam meg a mezőn, hol idegen paraszt vezette lovát a barázdában. A föld, bajtársak, az az élet, érette volt és lesz minden. Bajtársak, azt hiszem, erre teremtetek bennünket az istenek, nem pedig harcra, gyilkolásra.

Felberzenkedtek a többiek:

— Milyen hangok! — Anyámasszony katonája.
— Pipogya lélek. — Gyávaság. Férfinak harcban a helye.

Bogár kérlelte őket:

— A sarjű, ha levágják este, kinő reggelre. Leszedik reggel, megfogon estére. A nap lenyugszik, felkél, de az, aki meghal, örökre meghal. Levágott fülünk, orrunk nem nő ki többet. Sebaj! Jöjjenek harcra mások. Menjünk haza, menjünk, így is szeretnek kedveseink.

Sűrű arannyal csurgott le a reggeli nap. Az ellenséges sátorok már nem látszottak a síkon. A hét magyart lassanként megnyerte, betöltötte az életnek gondolata. Ha halott között gázoltak, eltakarták szemüket. S amint a csatateret maguk mögött tudták, gyors iramot parancsolt nyomorék lábukra a hazatérés.

Több hétig tartott az út, mert gyalogszerrel mentek, hamar fáradtak, sokat lődörögtek az úton. Idegen népek között kellett átmenniök s akkor látták, hogy mennyire más arca van a világnak, ha gyalog vagy ha lóhátról nézi az ember.
— Haza, haza, — harsogott bennük a lélek s nagy vágyakozással kitágult bennük, mint a délig nyiló szíromlevele. Bogár volt a vezérük. Lassanként az ő szemével nézték a tavaszi ra-

gyogást.

— Sok az, amit elvesztettünk, de tán több az, amit nyertünk.

— Elvesztettem a fületem és ime: most kezdek csak hallani véle.

— A félszememre megvakítottak, ime: most látok rajta. Tartományt látok, amilyenről még képzeletem sem volt.

— Eddig meg voltak karjaim, de életet ropantottak. Most tőig metszettek, de a csontok is ölelni tudnak.

Bogár csak mosolygott, mikor hallá társai beszédét, ő már tisztában vala magával és mindezzel.

Menetközben meg-megállt, egy virág kelyhét szétbontotta ujjaival: élet. Fészekre mutatott, amelyet serény csőrök munkája hordott össze.

Talán jó mindez, hogy így történt. Első vere-sége a magyaroknak, talán jó ez nekik. Mert észretéritendi őket, hogy most már megnyugodjanak. Van földük, édes vizük, — haza. Véreink vegyék birtokukba, amijük van és ne csapongjanak mindétig előre. Csak addig éljenek a fegyverrel, amíg ellenük törnek. Ám hagyják ők is békében a más nép gabonáját és rakott kévéit. És ne téritsék el sátraiknak egyenesen felszálló füstjét.

(Bogár táltosi család maradéka volt, papok szemlélete öröködött át benne. Magára gondolt és arra, hogy a táltosoknak, amikor a jövődőt meg akarják jósolni, néhány állat belét kell felnyitniok. S akkor ennen vérhullásaira gondolt.)

Majd emelt hangon folytatta tovább:

— Amikor a harc önönmagáért van, gyilkosság az, melyet a hadak istene sem szível. Elég volt, elég volt a vérontásból. A magyar: kössön

szőlőt karóhoz, forgassa meg az ekevasat. Békeséget akar a világ.

A többiek ühmgettek, keveset értettek Bogár beszédéből. De a szemét nézték, mely szercelemmel volt tele. Erre megnyugodtak.

Mikoron törzseikhez érkeztek volna, lefogták őket az őrt álló magyar vitézek.

— Nem ismertek meg minket? Magyarok vagyunk: Augsburg alól! — kiáltott feléjük Bogár.

Az őrtállók zoltánja a fejét rázta.

— Hallottuk a nagy esata hírét. De, hogy visszajövétek, így visszamerészkedétek, nem is lehettek ti magyarok.

— Mit tudod te, hogy hogy is volt Augsburgnál? Ha ott lettél volna fergetegben, másként beszélnél az ázott emberről. De engedj már kedveseinkhez, látásukra vágyunk, sebeink kötésére áhitozunk.

— Nem addig a, — nézett sötéten a zoltán. — Előbb a vezérhez jöttök számadást adni a vere-ségről. Ölelni: ráértek ti arra.

A vezér sátora előtt állottak. Haragos volt a vezér, kurtán-furesán beszélt hozzájuk. A hét magyar feszengett, noszogatta Bogárt, hogyha már idehozta őket, vállalja is.

Bogár előlépett, alázatosan meghajtotta magát:

— Tudjuk, vezér, hogy láttunkra torkodba szalad a keserűség. Nincs kedved szerint, hogy visszajöttünk és csonka tagjainkat s ábrázatinkat végighordozzuk a közösségben. Mert nem vagyunk nyilai akaratomnak és indulatomnak nem szekercéi.

— Nem, nem vagytok azok.

— ...De vagyunk pajzsa határaidnak, kopói sátrad nyugalmanak. És vagyunk intőjel a hadak urának, hogy elég volt, vezér, békét akar a

magyar s hogy csillapodjanak meg a kardok.

Nagy mozgás támadt e szavakra a táborban. Öreg hadfiak a vezér arcát nézték. Bogár folytatta:

— Ne tekints minket, vezér, a döghullás hol-
lójának. Tekints minket inkább a felkelő nap pa-
csirtáinak. A feneketlen éjszakából jövünk, de a
hajnal madarai vagyunk. Az életet hozzuk. Cson-
kán, süketen is, de mi az életet harsogjuk, a ma-
gyar életet, a béke új életét.

A vezér megdöbbenve nézett végig a sorokon.
És látta, hogy egyesek szemei figyelmesen ta-
padtak Bogárra.

— Megöletnélek benneteket, kutyák, de nem
vagytok érdemesek a halálra. Ama vezért köve-
tem, aki meghagyta rongyos életeteket s akinek
most zsoldjában állotok, mert bizonyára az ő
szavai és szándokai ezek ajkatokon. Én is elve-
szem tőletek a halált. Éljetek. De megtiltom em-
bereimnek, hogy szóbaálljanak veletek, mert ők a
diadalmas halál hirnökei, ám ti férgek, a hulla
szétfoszló izomzatából is életet szívtok s hossza-
bitjátok undok napjaitokat. És megtiltom csa-
ládjaitoknak, cselédjeiteknek és kedveseiteknek,
hogy szóbaálljanak veletek. Mert anyátok győ-
zelmes előremenésre vagy győzelmes aláhanyat-
lásra lökött ki méhéből. De vérbe fojtott volna,
ha ti Kudarnak katonái vagytok. Éljetek, aka-
rom, de megtiltom a földnek is, hogy befogadja
a hitványokat.

Bogár elsápadt, szólni akart... A vezér intett
s a küldöncök egy pillanat alatt széthordták a
parancsokat. A hét magyar végigment a sátrak
előtt és szüleiket kereste. De azok lefüggönyöz-
ték a sátort. És a község ítéletet hozott, hogy
mindenüket, amijük vala akár ingó birtokban,

akár ingatlanban, veszítsék el, feleségeiktől és gyermekeiktől elválasztván ők arra kényszerítenek, hogy mindig együtt, gyalog, mezitláb járva sátorról-sátorra kolduljanak mindhaláláig.

Bogár meg a többiek másodszor is kikerültek az országútra. Egyesek Bogárt meg akarták ölni, de Bogár letérdelt és a szívét mutatta fel tenyerében:

— Vitézek, megölhettek engem és azért mégis azt mondom: egyedül az élet szép és hogy magatokat ölitek, amikor más életét kioltjátok.

— — — — —

Erdőbe mentek a hét vitézek. Fagyökerekkel éltek s ha embert láttak, maguk húzódtak viszsza. Néha egy-egy jó pásztor odatévedt barlangjaikhoz és hírt adott nekik, hogy mi történik lenn a községben. — Most már nincsenek csaták, — mondotta. — Dicsőség, kaland, zsákmányszomj: elalvóban. A vitézek nem tudják leverni nyugatot. Egy új Isten hadakozik velük, aki már erősebb náluk, egyetlen s akinek templomokat építenek, — így szólott a pásztor, odanyújtott nekik egy nagy darab juhsajtot.

— Te egyszerű ember, tudatlan és nem harera termett, mit mondasz te? Megérdemeltük-e szomorú sorsunkat?

— Nem firtatom, emberek, hogy mi a ti bűnötök. Mire elérkezik hozzánk viselt dolgaitok hire, már az egyik száj hozzáad valamit, a másik meg elvesz belőle. Csak azt látom, hogy ti jók vagytok, juhaimat megsimogatjátok és a kutyáim is hozzátok dörzsölődnek. A madár nem rebben fel előttetek, a kalász felétek hajlik. Én csak ezt látom.

Bogár sírt és megesókolta a juhász kezét.

A juhással összebarátkoztak. Néha, amikor csillagos volt az ég, a juhásznak megszólalt a furulyája, a hét magyar kiballagott a hegyoldalba.

— Nézd, juhász, magad sem tudod, hogy a te furulyádban mennyi a bölcsesség és igazmondás. Hallgasd csak, amikor a furulyád szól, milyen mesék jutnak az eszembe.

Beszélt Bogár a juhásznak a csillagokról az égbolt életéről. S amikor végigszaladt szemük az ég kárpitján, Bogár a múlt emlékeit hozta vissza. Beszélt a harcról, egy rabnő csodálatos szeméről, ifjúságról és öregségről. És mindig-mindig az életről.

Lassanként a községből többen bátorodtak föl a barlanglakókhoz. A hét magyar ruhája lekopott, cserfahéjból hántottak maguknak boeskort, hajdinaszalmába burkolták be fázó tagjaikat. Amint évről-évre elérkezett a tavaszfordulás, Bogár mind mélyebbről fogta a meséket, mind inkább *ének* lett az, amit mondott. Egymásnak szóltak a vitézek és hangszereket állítottak össze. Volt kilenceszavú furulyájuk, lopószárból és lehántott lúdtollból zeneszerszámjaik s váltakozva sorokat zengettek egymás felé s az emberek tátott szájjal hallgatták a hegytetőn az éneket.

Közben hírek jöttek, hogy a keleti hadak is megverték a magyarokat. A bizánci sereg egy viharos éjjel három oldalról bekerítette őket, majdnem mindenki odaveszett.

Bogár ilyenkor vigasztalta az embereket:

— Ne féljetek, nem veszhetünk mi el könnyen, mert ha kicsavarják kezünkől a kopját, akkor is megmarad a furulya. Megtermékenyíti azt az egy visszamaradottat is a dal. Mert a halálnak semmi sem elég, az életnek elég: a kalásznak szélbe kiszórt egyetlen magva is. Az életnek

elég, ha csak visszaemlékezik a dal. Ne féltsétek maradékaitokat. Nem látok a jövőbe, én már talán hinni sem tudok, sem szarvas-oltárban, sem a sámán táncosbotjának varázslatában. De hinni tudok: a dalban. Ebben van eleink minden dicsősége, táltosok minden bűbájossága. És benne van az idegen Isten lélekezése is és én látom, amint a jövő szárnyai lassan táncrea emelkednek. Szeretnélek benneteket megtanítani az énekekre, mert benne az élet van. Nagyon szeretem az életet, mert ti vagytok benne. Én nagyon szeretlek benneteket, mert magamat lelem fel újra.

A magyarok harcos vezére meghalt. Öntudatlanul lelki változás ment végbe a közösségben. Az emberek nem akartak több háborús kalandot. Sok csalódás érte már őket, a legjobbak veszték ott a sikon. Keserűség kendőzte arcukat s a hét magyar a gyalogösvényen, mely az égből a földre vezet, lelopódzott ismét a faluba.

Csodálatos menet. Fekete hajdinaszalma volt a köntösük, fehér nyírfahéj a nadrágjuk, érdes cserfakéreg a bocskoruk, sárga tökhéj a kalapjuk.

— Szabad-e becsoszognunk? — állott a sátor előtt Bogár és két kezével fogta a szívét, mert fájt neki a nagy szomorúság. A kis csoport egyike-másika bekормozta arcát, eltakarta fülét, mert szégyenlette magát. De nem volt szükség rá. Egy nemzedék tűnt el azóta s az új nemzedék csak saját baját látta. A községbeliek ördögöknek nézték őket, el akartak futni, de amikor megpendültek zeneszerszámaik s hajgatni kezdtek, közelebb szólitgatták a tűzhöz.

— Valaha hideg országban éltünk, úgy vágytunk mi ráatok és hordó borra, kemence cipóra, vella mogyoróra, sárgalábú kappanra. Ne néztek oly kételkedve ránk, mi ördöggépűek csak az

álarcot viseljük, de arcunk olyan mint a tettek. Talán rokonok is vagyunk... Ó, mi is vitézek voltunk, mily jó volt a nagy áldomás, amikor a rőtt ökör teregette illatát. Drága emberek, engedjete a tűzhöz!

A hét magyart közelengedték, azok megdörzsölték a kezüket és párát fújtak a tenyerükbe.

— És fel fog gyúlni a nap és higgyetek az ezeragancsú szarvasban. Agancsain lángoló fegyverek szövétneke s meglékelt veséjéből kuruttyolva szalad a vér. És engedjétek meg, hogy újra kezünkbe vegyük a kulacsot, kézről-kézre adjuk, tölgyfa a feneke, bazsalik az oldala s az élet mosolya rajta.

Bogár hörpintett egyet; kézről-kézre járt a pohár, egyik ajak üzengetett a másiknak.

Egy öreg, nagyon öreg ember Bogárnak vállára tette a kezét.

— Hazajöttél, Bogár!

Bogárnak csak megreszkettette szemét a káprázat, kereste a szóló arcát, de már nem emlékezett. Csak a kezét szorongatta s a kéz jobban melengette, mint minden kályhatűz és szörcsös ital. Bogár belebámult a tűz felcsapó pirkadatába és benne feltódult a hang, hogy ezer esztendőkön túl is éljen: — hej, regőrejtem!!

RUTH

I. jelenet.

(*Drámai kép egy felvonásban.*)

(*Nómi, Kefás.*)

NOÉMI (jön nyomában két-három baltával Kefás).

NOÉMI: Tedd le Kefás, pihenjünk. Forró a dél. (*Ruth vizet hoz a korsóban és Orpa a nevető, a mindig hű Orpa megmossa arcát a csorgónál. El.*)

KEFÁS: Asszonyom (*Balra a színpalak mögé mutat.*) Ott, ahol megritkulnak a galagonyabokrok... Amarra van a nagy sóstó. Itt: már végződik a mi országunk, Moab.

NOÉMI: Mit mondasz, Kefás?

KEFÁS: Csak azt mondom, hogy nem kísérlek tovább. Ruth és Orpa veled mennek. Az ott (*ujjával a távolba mutat*) csupán neked lesz hazád.

NOÉMI (*körül néz*): A nagy sóstó... Hazám! Kétszer két napestig azt mondták lábaim: Moáb. De a szememmel, a szívemmel már rég otthon vagyok. Betlehemben. Az őrromban érzem a sóstót.

KEFÁS: És még leszen utad kétszer két napestig. És azután otthon vagy. Ruth és Orpa valóban veled mennek-e?

NOÉMI (*leül egy sziklára*): Ó, drága gyermekeim! Hogy simulnak ők hozzám! Hogy csüngenek a vállamon! Feltörödtek a lábaim, hogy is olajozzák! És ha szél fúj észak felől, testükkel takarnak el, hogy ne érjen.

KEFÁS: Nagyon szeretnek téged. A szőke Ruth

és az éjbarna Orpa.

NOÉMI: Bennem a fiaimat szeretik. A csó-
komban ott van elhalt kedveseik ize.

KEFAS: Veled mennek-e asszonyom? Ők moabi-
ták... Te meg zsidó vagy. A te néped nem az ő
népük, a te istened nem az ő istenük. Hogyan
mennének hát veled?

NOÉMI: Nem tudom. Akarnak jönni.

KEFAS: *(a bokorról letör egy leveles ágat):*
Tépd le ezt az ágat s ültess más fára: elpusztul. El-
sápad levele, kiszáradnak nedvei. — Vad idegen-
ben nihez kezdene Ruth és mit csinálna kiesi
Orpa?

NOÉMI *(átveszi a galyakat. Majd furesán,
tágranyított szemmel néz Kefasra):* Ugy gondo-
lom, hogy... velem jönnek. Fiaim hitvesei ők és
egy test, egy lélek velem. Karjaimra fonódtak,
mint a szederinda. S te... azt mondod... hogy
nem szabad... Maradniok kell?!

KEFAS: Mi vagyok én? Csak egy moabita
pásztor vagyok. Aki veletek jött és elkisért a ha-
tárig. Ballagtam utánatok. Elöl a két asszony. Te
legelől. S utánad a két asszony. Benned az idő
sietett, ők meg-megállottak. De a múlt vissza ölelte
őket magához. A sivatag fővenyén egymásba folyt
az árnyékuk és én beloptam magamat árnyékukba.

NOÉMI *(még mindig tartja a galyakat):* Kefas,
te el akarod venni őket! Az árnyék és a fény egy
testvér. *(Halkan.)* Melyiket szereted Kefas?

KEFAS: Asszonyom!

NOÉMI: Ne... ne... most behunyom a sze-
memet... így. Tisztán látok, Betlehemet is így
látom — behunyt szemmel. Te, Kefas, milyen
messze vagy most tőlem! Az öreg zsidó asszony ba-
tyuja — mi az neked? A te terheid sokkal súlyo-
sabbak. *(Közel hajol hozzá.)* Kefas, melyiket sze-

reted?

KEFAS: Mit faggatsz, asszonyom? Én mind a kettőt szeretem. Ruthot is, aki szőke és vizet hoz a korszóban és Orpát, aki a csorgónál fürösztí az arcát. Egyformák, árnyékaik összefolynak egymásban.

NOÉMI: Ruthot vagy Orpát?

KEFAS: (*gondolkodik*): Ruthot vagy Orpát? Neked melyik a kedvesebb a kettő közül?

NOÉMI: Ruth, Orpa! Nem, nem tudom.

KEFAS: Gondolkozz csak. Miért mondod mindig: Ruth és Orpa. Miért nem mondod így: Orpa és Ruth? Csalódnának tán szemeim? Már látom: lelkednek Ruth a kedvesebb.

NOÉMI (*önmagától is megijedve*): Hogy mondd? Talán! De hiszen te is Ruthot kegyeled.

KEFAS: Így élnek ők bennem... Ruth... Orpa. Ne vedd el őket! (*Kefas előveszi furulyáját*). A melódia: a tiétek! Noémi asszony, csak e zenét, a szavak ütemes hajlásait vettem tőletek. Nekünk, harcos moabitáknak nincsenek dalaink. A ti dalok! Olyan ez mint a korsó! De az én könnyeim, a pásztor könnyei töltik tele. Hallgasd meg, Noémi asszony!

(*Lassu, együgyű, vontatott dallam, melyet közbe-közbe megszakaszt Noémi felcsukló zokogása.*)

NOÉMI (*feláll*): Kefas. Te, te gonosz pásztor. Most szakadtak le rólam az én drága gyermekeim.

(*Lassan kimegy a színről. Kefas csüggedten utána.*)

II. jelenet.

(*Ruth, Orpa.*)

RUTH (*korsóval a vállán*): Így... (*körülnéz.*)
De hol van Noémi?

ORPA (*a haját igazítja*): Megunta a várást és elment keresni bennünket. (*Tölcsért csinál a szá-jáva!*) Noémi, anyám, Noémi, hol vagy?

RUTH: Ott sétál, le és fel. Látod? A galagonya bokrok mentén. Mindig így csinál... Nem tud el-lenni nélkülünk. Ő az örök szomjuság és várja, hogy cserepes ajkaihoz illesszük a korsót. De egy-szer csak... ki kapja magát közülünk és gondok, gondolatok felhőzik az arcát.

ORPA: Ilyenkor féltékeny vagyok reá, Ruth! Mert eszembe jut: van valami, amit elrejteget előlünk. Nem vagyunk talán a gyermekei? Az ő felhője az én arcomat takarja el. Mindent megosz-tok vele. Mert ő a szőlőrud és én csak a venyige vagyok. Bele kell fogódznom. Benne élek. Felsza-ladt odakuszó gondolat, már nem is az enyém. Ahogyan kimondom, már ott van a másik ölében. Mint a fecske, amelyik keresi a másik eresztét.

RUTH (*komolyan*): Te vagy az igazi *asszony*. Nem tudsz megállni a magad lábán.

ORPA: Nem te mondd először.

RUTH: Noémi?

ORPA: Kefas is... Kefas, oly nagy bolond! Mindig azt mondja: Orpa, miért nincs neked gyer-meked? Gazdátlan fecske vagy Orpa, miért nem versz fészket? Neked bezzeg nem mer ilyesmiket mondani.

RUTH: Nekem? Semmit sem mond. Csak rám néz nagy tüzes szemeivel... És megvonaglik az ajka.

ORPA: Ha engem néz, mindig nevet. Mutatja az izmait, hogy milyen erős. A fogsorát is mutatja, juj, azzal egy sakált is eltudna tépni.

RUTH: Ha velem van, mindig megkomolyodik. Szinte legörnyed és oda hajlik a köntösömhöz. Ha éj idején, belép a sátromba és ha meztelen lábam

kinyulik a takaró alól, oda jön és megigazítja.

ORPA: Ruth, szabad valamit mondanom neked? Bocsáss meg, nem tudom tovább tartani magamban. Én: szeretem Kefast. Ha virágot szedek rögvest reá gondolk és ha énekelek, a furulyája énekel bennem.

• RUTH (*megrázza Orfát a vállánál*): Szeretted?

ORPA (*meglepve*): Nem lett volna szabad mondanom?

RUTH (*sebesen*): Nem lett volna szabad... Neked kötelességeid vannak: Noémi... Nekem? Megfogadtad, hogy elkísérjük Zsidóországba és sohasem hagyjuk el. A fia az urad volt... Rázd ki a fejedből... Holnap hazaküldjük Kefast és holnapután, messze Zsidóországban...

ORPA: És Kefas nem jön velünk? (*Sírva fakad.*) Ó, én nem bírom ezt ki! Bele fogok pusztulni, érzem. Kefasnak jönni kell velünk.

RUTH: Te szeretted őt... Nagyon szeretted? Nem tudnál élni nélküle? Boldogtalan lennél?

ORPA (*lehajtja a fejét*).

RUTH (*halkan*): És én? (*Befelé ujjongva.*) Hiszen engem szeret. És én Kefast szeretem (*hangosan*) Kefas az enyém!

ORPA (*könnyek között*): Mit mondasz? Hogy mondod? Kefas a tied?

RUTH (*észreveszi magát, zavartan*): Hogy is mondtam... Ó, én bolond, (*nevet*) hát persze hogy az enyém! Én tőlem fél, téged meg kikacag. Tehát figyelj jól reám, ha meg akarod szerezni magadnak, tőlem kell megkérned a kezét.

ORPA: Hát nekem adod? Ünnepeylesen megkérem tőled a Kefas kezét. Engedd őt át nekem, uramat és parancsolómat... (*A kezét feléje nyújtja, egyszerre csak megszólal a színpalak mögött a Kefas furulyája.*)

RUTH (*megremeg és megtörli a homlokát, mint-ha valamitől menekülni igyekezne*): Hallod? Hogy hív a hangja? Tü, tü... tüttü... menj máris. Utána. Ha szereted... De ha ő nem szeret? Akkor... Ha vissza találnál jönni hozzám. Ha a furulya engem hívna. Ha a furulya bejönne értem és keresztül lépne rajtad. Menj!!

ORPA: Megyek. És egy csókkal betapasztom és elnémitom azt az átkozott furulyát. (*Kimegy*).

III. jelenet.

Noémi és Ruth.

RUTH: Anyám, a nap már rézsutosan hajlik... Nem cihelődnenék, anyám?! Messze van még Zsidóország.

NOÉMI (*karon fogja Ruthot*): Leányom, amott már Zsidóország vagy. Az a völgykatlan már nem Moáb völgye többé.

RUTH: Ó...

NOÉMI: Maradhass itt gyermekem, mi végből jönnél te velem? Lehetnének-e vajjon még fiaim nekem, hogy nektek férjetek legyen?... (*sir.*)

RUTH: Anyám — nekem már nem lesz férjem soha.

NOÉMI: Moabiták gyermeke vagy és minden ifju keze kapna utánad. Kezedben tartod a sorodat, tenyereden van a fészked. Mi közöd van már én hozzám? S ha mondhatnám is: remény is riugat s még ez éjjel lehetne férjem s fiaikat szülnék is, vajjon megvárhatnátok-e ti engemet?...

RUTH (*önönmagának*): Ha még az éjjel férjem lehetne és fiaikat szülnék... Anyám, mily boldogtalan vagyok!

NOÉMI (*megsimogatja Ruth haját*): Nekünk nincs közünk többet egymáshoz. Egy sir és egy örökkévalóság választ el bennünket egymástól. Most, most érzem először, hogy én zsidó vagyok és te nem vagy az.

RUTH: Csalatkozol, Noémi. Miért nem jutott ez eszedbe akkor, amikor fiad sátraiba vezettél minket? Csalatkozol, Noémi. Én nem vagyok moabita és nem vagyok zsidó nő. Vagy: mindkettő. Az én szivemben megfér az egész emberiség. Én szeretek anyám. Meg tudod ezt az érzést érteni?!

NOÉMI: De... de nem úgy van. Tíz évig éltem a földeteken. Most, mint amikor villámesapás éri a fát, egyszerre megtántorodom. Gondolkodni kezdek és rájövök, hogy nekem valahol gyökeret kell találnom. Kell. Zsidó, zsidó... zsidó vagyok! Mit akarsz Betlehemben? Hogy majd évek múlva te is felkiálts: Moabita vagyok, adjátok vissza az én isteneimet.

RUTH: Az én isteneimet nem lehet elvenni. Az én istenem az örökkévaló. Itt van: belül. A szivem tornácában könyököl. A szemem ablakából hajlik ki. A fájdalom istene és könnyeket sir bennem és a könny ize olyan, mint a sóstóé. És e tó csupán azért van, hogy beléje mossam könnyeimet.

NOÉMI: Ó, hogy irigyellek, Ruth, mert te már megtaláltad a végtelen sóstó nyugalalmát. Irigyellek e megtermékenyítő bánatért.

RUTH: Vigy magaddal Noémi; én dolgozni akarok napestig és az aratók után szedegetem a kalászt. Anyám: egy beláthatatlan mezőt akarok én, az árpa, a végtelen kalásztenger, mint egy anya öle tárja ki önmagát az aratásnak. És én... csak utána megyek zümmögésével és elkisérem a behordott kévéket. És mialatt az aratók leheveredve a ka-

zalok alján fogyasztják a pörkölt gabonaszemeket és megmártják és falatjaikat puha ecetes vízben, én, Ruth, meghajtom a fejemet, hadd szedek kalászt valaki után — aki majd jó szívvel megengedi.

NOÉMI: Nem ismerek reád, Ruth! Mintha kicseréltek volna. Csillog az orcád, fényeskednek a szemeid. Nem vagy Moab leánya. (*Diadalmasan.*) Te zsidó leány vagy, az én leányom.

RUTH: Vigy magaddal Noémi!

NOÉMI (*halkan*): Egy zsidó asszony szerelmes szive — ki érti azt? És én gondolkodom, ki volna az, aki egy csapásra meghódítá az én jó Ruthomnak a szívét. (*Hangosan.*) Talán Nathaniel, a kötőrő? Nathaniel, ki egy este piros csőrű galambot hozott neked? Vagy tán Akiba, Moáb főpapjának fia? Vagy tán az országuton egy poros harcoson felejtéd a szemedet? Vagy tán — lehetéges az — Kefast, szereted, Kefast?

RUTH: Mily furcsa gondolataid vannak, anyám. Kefast? (*Erőltetetten nevet.*) Kefast Orpa szeret és Orpát Kefas.

NOÉMI: Én is úgy vettem észre. Egymáshoz illenek. Nem találod Ruth?

RUTH: Isten is... egymásnak teremtetten. A derű boltozata felettük.

NOÉMI: Tudod, mit gondolok? Moáb földje ilyen! A puhák és a gyöngék földje! Elbágyasztja őket a nap forró heve. Elaltatja őket az éjszaka. De mi felfigyelünk az éjszakában. Mi: a kötőrők nemzete vagyunk.

RUTH: Legyünk erősek...

NOÉMI: Te mindig az voltál. Mindétig csodálatalak. Erősebb voltál mint én, erősebb, mint egész Juda. S most, amikor gyöngének látlak, amikor lehajlasz a kalász után — mert minden szerelem az: lehajolni — most gyöngé vagy, de e gyöngé-

ség, mily csodálatos gyöngesség! Birkózni tudnál egy oroszlánna.

RUTH: Vele akarok menni, anyám.

NOÉMI: Jer velem. Reád szüksége lesz Izraelnek. Talán jó egy nap, amikor egy moab nő majd rózsalugast ölel a zsidó férfi felé — ami földünkön, miként övezett az én fiam rózsalugast köréd a ti földeteken. Mert úgy látom, rejtélyes és engesztelhetetlen a te szerelmi bánatod.

RUTH (*önmaga előtt is eltakarja arcát*): Megyek veled, akarok menni. (*Megcsókolják egymást és karjaikat egymáséba fűzve kimennek.*)

IV. Jelenet.

Orpa és Kefas nevetve jönnek. Kéz a kézben, szabadon hagyott kezük csupa virág.

ORPA: Anyám, történt valami. Én és Kefas...

NOÉMI: Mit hallok, gyermekeim?...

ORPA: Igen, (*gyorsan.*) De elkísérünk áni, anyám. El, egészen Betlehemig. Ott fűágyat vetünk fel neked, kellemeset. S ha megbékél hazai földön nyugtalan szived, ugy-e akkor haza engedsz bennünket?!

NOÉMI: Jó, jó... De miért kísérnétek el? Maradj csak itt Orpa. Ruth ki fog tartani mellettem.

ORPA (*ránéz Ruthra*): És te Ruth, örülsz? Mond, hogy örülsz! Hát van-e nagyobb öröm, látni, ha mások boldogok!

RUTH (*karjával fog át egy sziklát s majd hozzá el nem esik.*)

KÉFAS: Ruth!... Milyen szép vagy te. És csak most merem neked elmondani. Mennyire aás

vagy, mint Orpa. Mennyivel szebb nála is. De: **te felettünk állasz.**

ORPA (*Ruthoz*): Imád, szeret, oda van érted. Most is, amikor nekem tesz vallomást, akkor is reád gondolt. A szavait hozzám intézte, de te voltál benne a vallomásában. De amikor összeért a kezünk... És összetapadt az ajkunk... Már nem. Azután: megmondtam neki, csacsi vagy! Kefas nagy csacsi... Hiszen mindig szerettelek. Csak nem mertük elmondani, amíg az első csók e¹ nem csattant.

(*Orpa ismét megcsókolja Kefast és és Orpa kezéből kihull a virág. Noémi szótlanul hallgatja régig az egész jelenetet és Ruth arcáról leolvassa Ruthnak Kefas iránti szerelmét.*)

RUTH (*hangtalanul a Noémi kezére borul és egy perc az egész. Hirtelen kiegyenesedik*): Már semmi. Egy pillanat. Vége. Eszembe jutott — az uram, az uram, akit eltemettem.

KEFAS: Drága jó ember volt. — De immár legyen béke a halottaknak és üdv az élőknek! Legyetek vigak és örüljeteek velünk. Hallgassátok meg furulyámat. Most találtam ki egy dalt... fogadjátok el kegyesen.

(*Rövid melódia, vig, lüktető tempó, Orpa énekel.*)

NOÉMI (*remegő hangon*): És most, Kefas add reám terheimet. Ti meg térjeteek vissza az új otthonba.

ORPA: Nem még, Noémi. Mi... hidd el... veled menni akarunk. És vagy elmegyünk mi is, vagy nem fogunk téged sem elengedni.

KEFAS: Orpa, mi már megérkeztünk. Ez itt a határ. Itt végződik Moáb.

ORPA: Látod anyám, még nem is a férjem s már is hogy parancsol.

RUTH: Én is bucsuzkodom. Isten veled Orpa és isten veled Kefas! Én anyákkal megyek Zsidóországba.

ORPA, KEFAS (*egyszerre*): Ruth, te mégy?

RUTH: Megyek. S ne ösztökéljeteek engem, hogy elhagyjam őt és visszaforduljak mel'őle. (*Noémihez.*) Ahová te mégy, oda megyek én is, ahol te megszállsz, ott meghálok én is. Néped szintén népem, látom már az én istenem s ahol meghalsz, ott halljak meg én is... Ott temessenek el, akarom, engem is. Eképen cselekedjék az örökkévaló!

ORPA: Nincs mit adjak, mert oly gazdag vagyok. Nesze (*keres*) ez a halom virág.

KEFAS: Nincs mit adjak csak (*keres*) ez a furulyám van. De ez tiéd volt — te énekeltél benne. Most már nincs rá szükségem. Megtaláltam az én hangomat. De azért, ha kiérsz a pusztába, ne törd el.

RUTH: Ne adjatok semmit, csak a szemetek kísérjen el egy darabig.

NOÉMI (*emelkedett hangon*): Csak ő adhat, Ruth, mindig csak ő adhat. Olyan ő, mint az anya és az egész világ az ő gyermekei.

(*Ruth és Noémi lassan megindulnak, Kefas és Orpa könnyezve néztek utánuk.*)

EZ A KÖNYV
A LAPKIADÓ R.-T. KIADVÁNYA
ÉS NYOMÁSA

TARTALOM:

Vonósnégyes	—	—	—	—	—	—	5
Mr. Robinson	—	—	—	—	—	—	15
Az oratorium	—	—	—	—	—	—	24
Dardzsilling	—	—	—	—	—	—	34
Cservenka-uccai kaland	—	—	—	—	—	—	42
A szegény ember dala	—	—	—	—	—	—	50
Két kézcsók	—	—	—	—	—	—	55
Husz év multán	—	—	—	—	—	—	63
Schumacher	—	—	—	—	—	—	69
Péter bíró karácsonya	—	—	—	—	—	—	89
A barátnő	—	—	—	—	—	—	96
Jikeliusz forradalma	—	—	—	—	—	—	102
Borsos és Straponya	—	—	—	—	—	—	109
Az erősebb	—	—	—	—	—	—	114
Bogár hazatalál	—	—	—	—	—	—	134
Ruth	—	—	—	—	—	—	148

A SZERZŐ MUNKÁI:

Magányosan ezer tavasz között. (Versek.) 1914.

Elfogyott.

Belvedere. (Regény.) 1919. Elfogyott.

Az asszony. (Elbeszélések.) 1920. Elfogyott.

Erdély vallatása. (Politikai rajzok.) 1922. Elfogyott.

Ifjító szűz. (Regény.) 1922. Elfogyott.

Én jót akartam. (Versek.) 1923.

Föl a bakra. (Regény.) 1925. Elfogyott.

Páneurópai mozgalom. (Tanulmány.) 1926. Elfogyott.

A kék barlang I—II. (Regény.) 1927.

Vonósnégyes. (Elbeszélések.) 1928.

